

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

ASTA VAINIŪTĖ
Civilinės teisės programa

TEISIŲ PIRKIMO-PARDAVIMO YPATUMAI: AKTUALIJOS IR
PROBLEMATIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dr. Algirdas Matkevičius

Vilnius, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

TEISIŲ PIRKIMO-PARDAVIMO YPATUMAI: AKTUALIJOS IR PROBLEMATIKA

Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S111

Recenzentas

Lekt. Ažuolas Čekanavičius

..... 2011 m. gegužės d.

Vadovas

Dr. Algirdas Matkevičius

..... 2011 m. gegužės d.

Atliko

Civilinės teisės programos studentė

Asta Vainiūtė

..... 2011 m. gegužės d.

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	4
I. TEISIŲ PIRKIMO-PARDAVIMO SUTARTIES PRIGIMTIS, TURINYS IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMATIKA.....	11
1.1. Bendrosios pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos, reikšmingos tyrimo objektui.....	11
1.2. Teisių pirkimo-pardavimo sutarties samprata, prigimtis ir teisinė reikšmė.....	14
1.3. Teisių pirkimo-pardavimo sutarčių dalykas.....	16
1.3.1. <i>Turtinės teisės, kaip teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalykas.....</i>	<i>18</i>
1.4. Teisių pirkimo-pardavimo sutarčių forma	20
1.5. Turtinių teisių pirkimo-pardavimo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje problematika	22
II. CIVILINIŲ TEISIŲ OBJEKTAI, LEMIANTYS TEISIŲ PIRKIMO-PARDAVIMO SUTARČIŲ SUDARYMO IR VYKDYMO YPATUMUS	25
2.1. Kreditoriaus reikalavimo teisė.....	25
2.2. Reikalavimo teisių perleidimas (cesiija) pagal Lietuvos Respublikos teisę	26
2.3. Reikalavimo teisių perleidimo reglamentavimas užsienio valstybėse.....	29
2.4. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo instituto samprata.....	34
2.5. Faktoringas.....	35
2.6. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties ypatumai	38
2.7. Nuosavybės teisės į perleidžiamas reikalavimo teises perėjimo momento pagal reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo specifiką	40
2.8. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių negaliojimo problemos.....	43
2.9. Teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų.....	50
2.10. Franšizės sutarties samprata, instituto praktinė reikšmė.....	53
2.11. Daiktinės teisės – hipoteka ir įkeitimas.....	55
2.12. Hipotekos ir įkeitimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalyko ypatumai	58
2.13. Nuosavybės teisės į perleidžiamas teises perėjimo momentas pagal hipotekos ir įkeitimo teisių pirkimo-pardavimo sutartį.....	60
2.14. Paveldėjimo teisės	62
IŠVADOS	68
PASIŪLYMAI.....	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS	73
SANTRAUKA.....	78
SUMMARY	79

IVADAS

Temos aktualumas. Šio magistro darbo temos pasirinkimą lėmė objektyvus poreikis išanalizuoti ir atskleisti Lietuvos Respublikos civilinės teisės teisių pirkimo-pardavimo instituto specifiką bendrųjų pirkimo-pardavimo teisės normų kontekste. Apie nagrinėjamos temos aktualumą galima spręsti įvertinus objektyviosios civilinės teisės tikrovės dabartinę būklę Lietuvos jurisdikcijoje, taip pat išskylančias teisės aiškinimo ir taikymo problemas bei prognozuojamą plėtrą. Nagrinėjama tema yra reikšminga užtikrinant teisingą teisių pirkimo-pardavimo instituto normų aiškinimą ir taikymą. Jos aktualumą nulemia keletas priežasčių.

Pirma, Lietuvos Respublikoje naujasis civilinis kodeksas¹ įsigaliojo nuo 2001 m. liepos 1 d. Šiame kodekse nustatant kardinaliai naują ir prie rinkos ūkio sanklodos pritaikytą teisinį reglamentavimą, Lietuvos Respublikos civilinė teisė buvo papildyta iki šiol įstatymų lygmeniu nereglamentuotais teisės institutais, įtvirtinusiomis teisių pirkimo-pardavimo normas. Pažymėtina, jog naujajame civiliniame kodekse buvo įtraukti turtinių teisių pirkimo-pardavimo, faktoringo institutai, taip pat jame nebeliko teisių į intelektualinės veiklos rezultatus perleidimą reguliuojančių normų, kurios buvo iš esmės pakeistos (papildytos) ir išdėstytos specialiuose įstatymuose.

Iki tol galiojęs 1964 m. civilinis kodeksas² didele dalimi neatitiko civilinės apyvartos dalyvių poreikių, buvo neišsamus. Tačiau pabrėžtina, jog iki naujojo civilinio kodekso priėmimo 1964 m. civiliniame kodekse nereglamentuoti teisių pirkimo-pardavimo teisiniai santykiai teisės doktrinoje buvo labai mažai išanalizuoti. Kadangi autorės darbo objektą iš esmės sudaro tik naujajame civiliniame kodekse pradėti reglamentuoti turtinių teisių pirkimo-pardavimo santykiai, todėl yra objektyvus poreikis kuo išsamiau išnagrinėti ir atskleisti šių santykių ypatumus bei problematiką.

Antra, per paskutinįjį dešimtmetį Lietuvos Respublikos ūkyje yra pastebimas ryškus kapitalo diversifikavimas, išskiriant materialųjį, nematerialųjį turtą ir dar aktyvesnis visų turto aktyvų rūšių ekonomiškai vertingas panaudojimas civilinėje apyvartoje. Tokią išvadą patvirtina pastaruoju metu itin suaktyvėjusi faktoringo veikla, naujo verslo sukūrimas pasinaudojant franšize, išaugęs įvairių skolų perleidimo profesionaliems išieškotojams skaičius.

Darbe yra nagrinėjamas turtinių teisių, kurios yra nematerialus, tačiau ekonominę vertę turintis turtas, pirkimo-pardavimo institutas. Kadangi turtinės teisės yra specifinis civilinių teisinių santykių objektas, o jų pirkimo-pardavimo santykiuose pastaruoju metu matyti aiškus progresas dėl finansų įstaigų, skolų išieškojimo įmonių bei intelektualinės nuosavybės savininkų aktyvesnio

¹Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

²Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

įsitraukimo į šalies ūkį bei ekonomiką, turtinių teisių pirkimo-pardavimo institutui reikalinga išsami teisinė analizė.

Trečia, dėl pasaulinės finansinės krizės prasidėjus ir tebesitęsiantis Lietuvos Respublikos ūkio nuosmukis daugelį civilinės apyvartos dalyvių priverčia naudotis skolinto kapitalo ištekliams arba aktyviai realizuoti turimas turtines teises apyvartinių lėšų poreikiui patenkinti. Pabrėžtina, kad reikalavimo teisių perleidimas faktoringo veikla užsiimančioms finansų įstaigoms yra viena iš asmenų finansavimosi bei prievolių įvykdymo užtikrinimo formų. Dar daugiau, nematerialių teisių į prekių ženklą, patentą, *know-how*, firmos vardą ir kitų ūkinei komercinei veiklai vykdyti reikalingų teisių perleidimas franšizės būdu yra investavimo į perspektyvius besikuriančius verslus būdas, kuriantis teisių turėtojui pridėtinę kapitalo vertę. Vadinasi, teisių perleidimas skatina finansinių produktų apyvartą, kurios aktyvumas yra gyvybiškai svarbus dar tik besiformuojančiai Lietuvos Respublikos verslo aplinkai. Todėl turtinių teisių pirkimo-pardavimo teisinių santykių formavimosi sąlygos turi būti nagrinėjamos taip pat išsamiai kaip ir materialaus turto pirkimo-pardavimo institutas.

Ketvirta, kaip rodo praktika, neretai iškyla pozityviosios Lietuvos Respublikos civilinės teisės normų, reglamentuojančių teisių pirkimo-pardavimo institutą, aiškinimo bei taikymo problemų, kurioms išspręsti prireikia išsamesnio teisės normų tyrimo pasitelkiant ne vien teisinės analizės, bet ir verslo aplinkos ištyrimo metodus. Minėtų problemų priežasčių yra nemažai. Tai ir gana naujo bei nepakankamai išvystyto teisinio reglamentavimo trūkumai, ir specifinių turtinių teisių pirkimo-pardavimo instituto kompleksiskumas, įvairialypiškumas ir pan. Tai dar viena priežastis teigti, kad magistro darbe nagrinėjama tema yra visuotinai aktuali.

Galiausiai, nagrinėjama tema nėra pakankamai išplėtotą Lietuvos civilinės teisės doktrinoje, o pagrindinių užsienio valstybių teisinių sistemų mastu suformuluotos taisyklės ne visada yra sėkmingai taikomos ar, atsižvelgiant į specifines jurisdikcijos sąlygas, galimos taikyti nacionalinio teisių pirkimo-pardavimo instituto problemoms spręsti. Todėl teisių pirkimo-pardavimo teisinių santykių išsamus turinio ir teisinės reikšmės, taip pat aktualijų bei problematikos atskleidimas, yra reikšmingas visos civilinės teisės teorijos plėtotei.

Kadangi tinkamas teisių pirkimo-pardavimo santykių suvokimas, teisingas teisės normų taikymas yra labai svarbus civilinėje apyvartoje dalyvaujantiems asmenims, taip pat asmenų ginčus sprendžiantiems teismams (arbitražams), o aukščiau paminėti praktiniai teisės aiškinimo ir taikymo sunkumai iki šiol nėra veiksmingai sprendžiami, darbo tema yra labai aktuali taikant civilinės teisės normas teisinio darbo praktikoje.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrimo objektas – turtinių teisių pirkimo-pardavimo instituto aktualijos ir problematika. Turtinių teisių aktualumas pasireiškia galėjimu būti savarankiškais pirkimo-pardavimo sutarties objektais. Todėl darbe nebus išsamiau nagrinėjamos asmeninės neturtinės teisės, kurios yra neatskiriamai susijusios su jų turėtoju ir gali būti perleidžiamos kitiems asmenims tik imperatyviai įstatymų nustatytais atvejais.

Daug dėmesio darbe bus skiriama įvairių turtinių teisių pirkimo-pardavimo sutarčių formos, sudarymo, negaliojimo pagrindų bei teisių perleidimo registracijos viešuosiuose registruose analizei. Be to, darbe atskleidžiama išimtinai turtinėms teisėms būdinga teisinė prigimtis bei išskirtinumas, suponuojantys specialų pirkimo-pardavimo teisinių santykių reglamentavimą.

Kadangi teisių pirkimo-pardavimo sutartis yra specialioji pirkimo-pardavimo sutartis, neišvengiamai darbe yra aptariamos ir bendrosios materialiojo turto pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos, subsidiariai taikomos ir atlygintiniam turtinių teisių perleidimui. Pabrėžtina, jog ypatinga svarba bus teikiama praktiniam turtinių teisių pirkimo-pardavimo instituto pritaikomumui, nuosavybės teisės į perleidžiamas turtines teises perėjimo momento nustatymui ir kitiems aktualiems bei probleminiams klausimams.

Tyrimo hipotezė. Darbe iškeliamą tokią hipotezę: teisių pirkimą-pardavimą reguliuojančios teisės normos sudaro nuo materialaus turto pirkimo-pardavimo sutarčių atskirą specialųjį teisės institutą, kurio normos reguliuoja visų grupių turtinių teisių (prievoliųjų, daiktinių teisių, teisių, atsirandančių iš intelektinės veiklos rezultatų, paveldėjimo teisių) atlygintinio perleidimo santykius. Šių teisių pirkimo-pardavimo sutarties esminis elementas yra cesija, kuri ne tik atlieka teisių, specifinio sutarties dalyko (civilinių teisių objekto), perdavimo kitam asmeniui funkciją, bet ir yra vienas iš kreditoriaus pasikeitimo prievolėje teisinių pagrindų.

Baigiamojo darbo tikslai. Darbu siekiama nustatyti turtinių teisių pirkimo-pardavimo instituto teisinio reglamentavimo bei veikimo praktikoje aktualijas ir problematiką. Tam yra reikalinga nuosekliai prieiti prie logiškai pagrįstų ir teisingų išvadų, ar Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse bei kituose teisės aktuose teisių pirkimas-pardavimas yra reglamentuojamas pakankamai sistemiškai, nuosekliai ir išsamiai, taip pat atsakyti į klausimą, ar praktikoje kylančios problemos galėtų būti išspręstos teisėkūros būdu, ar tai yra ir šiandieninės Lietuvos Respublikoje susiformavusios verslo aplinkos pasekmė.

Kitas lygiavertis darbo tikslas – bent maža dalimi prisidėti prie esamos pozityviosios civilinės teisės normų aiškinimo bei taikymo problemų sprendimo ir tokiu būdu atkreipti

kompetentingų asmenų dėmesį į šias problemas. Šiam tikslui pasiekti išdėstytos išvados ir pasiūlyti problemų, kylančių taikant teisių pirkimą-pardavimą reguliuojančias normas, sprendimo būdai.

Dar vienas tikslas – logikos keliu prieiti prie išvadų, kurių pagrindu būtų galima patvirtinti ar paneigti darbe iškelta hipotezę.

Baigiamojo darbo uždaviniai. Atsižvelgiant į šio darbo objektą ir tikslą, yra iškeliami šie darbo uždaviniai:

1. išnagrinėti tiek pozityviosios teisės nustatytą, tiek ir teismų praktikos bei teisės doktrinos suformuluotą taisyklių ir principų turinį bei teisinę reikšmę sudarant, taip pat vykdant turtinių teisių pirkimo-pardavimo sandorius;
2. išsamiai įvertinti turtinių teisių, įtvirtinamų civilinės teisės taisyklėse kaip savarankiškų objektų, specifinę prigimtį, turinį bei siejant juos su privatinio civilinės teisės taisyklių pobūdžiu ir dispozityviu teisiniu reglamentavimu;
3. išanalizuoti užsienio valstybių aktualų teisinį reglamentavimą;
4. analitiškai ir kritiškai įvertinti Lietuvos Respublikos teismų padaromas teisės aiškinimo klaidas, teisių pirkimo-pardavimo institutą sudarančių teisės normų netikslumus bei neišsamumą, pateikiant reikšmingų pastabų ir pasiūlymų įstatymų leidėjui.

Darbo originalumas. Darbas yra originalus, nes jame analizuojama tema, kaip visuma, iki šiol nebuvo detaliau nagrinėjama Lietuvos mokslininkų darbuose. Originalumas pasireiškia tuo, kad tai pirmas žinomas bandymas išsamiai išnagrinėti turtinių teisių, galinčių būti savarankiškais pirkimo-pardavimo sutarties objektais, visetą, jų vidinį santykį, taip pat santykį su visa likusia teisės sistema. Be to, būdas paaiškinti turtinių teisių pirkimo-pardavimo instituto plėtros ryšį su Lietuvos Respublikoje susiformavusia verslo aplinka yra naujas, nes iki šiol teisės mokslo darbuose išsamiai nenagrinėtas. Galiausiai, darbo objektas, tikslai bei jiems pasiekti pasirinkta analizės struktūra visiškai nulemia jo originalumą.

Tyrimo metodai. Rengiant darbą buvo išanalizuoti aktualūs norminiai teisės aktai, teismų ir valstybės institucijų, įgyvendinančių civilinių santykių reguliavimo politiką, praktika, taip pat civilinės teisės, intelektinės nuosavybės teisės bei bankroto teisės doktrina. Analizei atlikti buvo naudojami įvairūs moksliniai tyrimo metodai. Pažymėtina, kad darbo išvadoms suformuluoti naudoti moksliniai metodai iš dalies nulėmė ir nagrinėjimo objektą bei galimus tyrimo elementus, kurių detalesnio nagrinėjimo atsisakyta.

Sisteminis – loginis metodas. Siekiant darbe pateikti nuoseklų situacijos nagrinėjamos temos atžvilgiu Lietuvoje aprašymą ir išsamiai nurodyti aiškinant bei taikant teisių pirkimą-pardavimą reguliuojančias normas iškylančias problemas, visą laiką buvo laikomasi sisteminio tyrimo būdo. Tai reiškia, jog nagrinėta darbui reikšmingų teisės šaltinių visuma, o ne pavienės jų dalys ar fragmentai.

Sisteminis tyrimo metodas nulėmė tam tikrą darbo išvadų pateikimo loginę seką, iš kurios matyti, kad kiekviena nagrinėtų šaltinių analizės pagrindu paremta bendro pobūdžio išvada gali būti patvirtinama kita, specifine, išvada, o taip pat ir pakeičiama galimu specialiu teisiniu reguliavimu, jeigu toks būtų. Vadinasi, darbe prie išvadų prieita laikantis loginės prielaidų sekos, panaudotas loginės dedukcijos metodas.

Istorinis metodas. Tam, kad būtų įvertinta teisių pirkimo-pardavimo instituto civilinėje teisėje įtvirtinimo ir aiškinimo raida, taip pat stadija, kuri pasiekta kiekvienu konkrečiu nagrinėjamų santykių aspektu, neišvengiamai įvertintas istorinis nagrinėjamos kategorijos taikymo kontekstas. Pažymėtina, jog darbe tiriamos teisių pirkimo-pardavimo teisinių santykių ištakos Europoje nuo XVIII a. Kartu įvertinamas teisių pirkimo-pardavimo instituto modernizavimas ir tai, kaip ši kaita atsispindėjo naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse bei kituose teisės aktuose.

Lyginamasis metodas. Dabartinės ir objektyviai egzistuojančios situacijos taikant ir aiškinant teisių pirkimą-pardavimą reguliuojančias teisės normas analizės įvairiapusiškumą suponavo lyginamasis egzistuojančios ir anksčiau įgyvendintos pozityviosios civilinės teisės aiškinimo ir taikymo praktikos tiek Lietuvoje, tiek Europos šalyse metodas. Lyginamosios analizės objektu pagrįstai pasirinkta Europos šalių (ypatingą dėmesį skiriant teisiniam reglamentavimui Rusijos Federacijoje) teisė. Tai yra suprantama, nes nacionalinis reglamentavimas dideliu mastu perimtas būtent iš šių jurisdikcijų. Žinoma, regioninė integracija privalomai suniveliavo skirtingų Europos Sąjungos jurisdikcijų teisių pirkimo-pardavimo taisykles. Tai buvo privaloma dėl bendrosios Europos Bendrijos rinkos sukūrimo.

Lingvistinis (gramatinis) metodas. Darbe buvo analizuoti ne tik nacionalinės teisės, bet ir užsienio valstybių teisės aktai bei teisės doktrina. Kadangi skirtingose šalyse yra susiformavusios savitos teisės sistemos, užsienio valstybių teisės terminija, teisinės reglamentavimo konstrukcijos taip pat yra nevienodos. Siekiant išvengti netikslumų, tiek nacionaliniai, tiek užsienio teisės aktai buvo nuosekliai išnagrinėti pagal bendrosios ir specialiosios kalbos taisykles. Pažymėtina, kad užsienio valstybių teisės šaltinių turinys atskleistas vadovaujantis atitinkamos užsienio valstybės kalbos taisyklėmis.

Teleologinis metodas. Siekiant atskleisti teisių pirkimo-pardavimo instituto teisinio reglamentavimo turinį, autorė taip pat rėmėsi teleologiniu metodu, t.y. iškilus teisinio reglamentavimo neaiškumams, buvo aiškintasi, koks yra įstatymų leidėjo tikrasis tikslas, kuriam pasiekti buvo nustatytos atitinkamos teisės normos. Tokiu būdu, teisės normos analizuotos ne pažodžiui, bet atsižvelgiant į praktinius poreikius, reguliuojamų santykių kilmę bei dinamiką.

Svarbiausi baigiamojo darbo šaltiniai. Darbe panaudoti šie šaltiniai: 1) pozityviosios teisės aktai, 2) teismų praktika, 3) nacionalinė ir užsienio teisės doktrina (monografijos, vadovėliai, moksliniai straipsniai periodiniuose leidiniuose ir kt.).

Ypatingas dėmesys skirtas Lietuvos teisės doktrinai, nagrinėjusiai turtinių teisių atlygintinio perleidimo problematiką. Išskirtini Dangutės Ambrasienės³, Živilės Skibarkienės⁴ moksliniai darbai, kuriuose nagrinėjama cesija ir faktoringas, Egidijaus Baranausko⁵ mokslinis darbas apie įkeitimo teisę, autorių turtinių teisių perleidimo problematikos aptarimu aktualus Vytauto Mizaro⁶ darbas. Pažymėtina, kad Lietuvos teisės doktrina praktiškai išgrynino turtinių teisių, galinčių būti savarankiškais civilinių teisių objektais, prigimtį ir paskirtį, suformulavo (tiesa, ne visada išsamiai) kai kurias išvadas, neabejotinai skatinančias tolesnius tyrimus ir tokiu būdu užtikrinančias civilinės teisės dinamiką ir savalaikį reformavimą.

Tuo pačiu, lygiagrečiai įvertinami ir Europos valstybių aktualūs civilinės teisės aktai, teismų praktika bei teisės doktrina nagrinėjamu klausimu. Išskirtini M. Braginskio⁷, H. Kiotzo⁸, R. Stauno⁹, L. Sealy¹⁰ moksliniai darbai. Be to, atkreipiamas dėmesys ir į Lietuvos mokslininkų pastebėjimus bei išvadas įvertinant dabartinę teisių pirkimo-pardavimo instituto teisinį reglamentavimą ir jo netobulumus.

Neatsitiktinai nemažai dėmesio darbe skiriama ir civilinės teisės normų, nustatančių teisių pirkimo-pardavimo normas, taikymo „aplinkai“, t.y. į civilinės teisės apyvartos dalyvių elgesio

³ Ambrasienė, Dangutė. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)* // Vilnius: Jurisprudencija. 2002. T. 28 (20).

⁴ Skibarkienė, Živilė. *Faktoringo santykių teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005; Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas* // Vilnius: Jurisprudencija. 2004. T. 55 (47).

⁵ Baranauskas, Egidijus. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

⁶ Mizaras, Vytautas. *Autorių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008.

⁷ Брагинский, М.И., Витрянский, В.В. *Договорное право. Книга первая. Общие положения*. Издание 3-е, стереотипное. Москва: Статут, 2009.

⁸ Zweigert, Konrad, Kotz, Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

⁹ Stone, Richard. *The modern law of contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005.

¹⁰ Sealy, Leonard Sedgwick, Hooley, Richard. *Commercial Law. Text, Cases and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2003.

disponuojant jiems priklausančiomis turinėmis teisėmis tendencijas įvertinant civilinės teisės normų reguliavimo sritį ir metodus.

Dėl viso to, kas išdėstyta, pabrėžtina, kad daugiausia dėmesio yra skirta šaltiniams, kurie pateikia argumentuotas ir pagrįstas pozicijas nagrinėjamam objektui teisingai apibūdinti ir išanalizuoti. Šaltiniai, prarandantys savo vertę dėl statiškumo ir abejotinių išvadų pateikimo (pavyzdžiui, 1964 m. civilinis kodeksas), darbui rengti nėra panaudoti ir atskirai neanalizuojami.

I. TEISIŲ PIRKIMO-PARDAVIMO SUTARTIES PRIGIMTIS, TURINYS IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMATIKA

1.1. Bendrosios pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos, reikšmingos tyrimo objektui

Kiekvienos sutarties požymiai gali būti išskiriami pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.160 straipsnyje pateiktą pavyzdinę sutarčių klasifikaciją bei kitus Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje žinomus sutarčių klasifikavimo kriterijus¹¹.

Visų pirkimo-pardavimo sutarčių turinį sudaro vienos šalies (pardavėjo) pareiga perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise ir pirkėjo pareiga priimti daiktą (prekę) bei sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 straipsnio 1 dalis).

Pagal turinio požymius pirkimo-pardavimo sutartis yra:

- 1) *konsensualinė*. Sandorių skirstymo į konsensualinius ir realinius pagrindas yra momentas, nuo kurio jie laikomi sudarytais. Konsensualiniai yra tokie sandoriai, kuriems sudaryti pakanka šalių susitarimo. Šalių teisės ir pareigos pagal tokį sandorį atsiranda nuo šalių susitarimo momento <...> Šių sutarčių sudarymui ir teisių bei pareigų pagal jas atsiradimui nėra reikšmingas turto perdavimas¹²;
- 2) *dvišalė (sinalagmatinė)*. Dvišale laikoma sutartis, kurios šalys turi abipusių teisių ir pareigų, t.y. vienos šalies teisė atitinka kitos šalies pareigą, ir atvirkščiai¹³;
- 3) *atlygintinė ekvivalentiška (kumuliacinė)*. Sutartys <...> skirstomos į atlygintines, kai kiekviena sutarties šalis gauna tam tikras vertybes, ir neatlygintines, kai tam tikrą daiktą ar turtą gauna tik viena sutarties šalis. Atlygintinės sutartys savo ruožtu skirstomos į ekvivalentiškas (kumuliacines), t.y. tokias, kurias sudarant aišku, kokią naudą gaus kiekviena šalis, <...> ir rizikos (aleatorines), t.y. tokias, kurias sudarant sunku nustatyti, kokią naudą gaus šalis (pvz., draudimo sutartis)¹⁴;

¹¹Bliuvaitė, Sandra. *Nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai* // Vilnius: Justitia. 2006. Nr. 3 (61), p. 31.

¹²Brazdeikis, Aurimas in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 324.

¹³Mikelėnas, Valentinas in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 118.

¹⁴*Ibid.*, p. 120.

- 4) *sutartis dėl daikto perdavimo*, atskiriant ją nuo sutarčių dėl darbų atlikimo, dėl patarnavimų bei dėl pinigų sumokėjimo. Ši klasifikacija buvo naudojama ankstesnėje teisės literatūroje¹⁵, tačiau aiškesniam sutarčių turinio suvokimui yra aktuali ir šiandien.

Kadangi pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.306 straipsnio 1 dalį pirkimo-pardavimo sutarties dalyku pripažįstamos ir turtinės teisės, nurodyti bendrieji pirkimo-pardavimo sutarties požymiai yra būdingi ir specialiosioms subjektinių teisių pirkimo-pardavimo sutartims, kurios yra darbo analizės objektas. Nuo teisių pirkimo-pardavimo sutarties turinio priklauso šio instituto teisinis reglamentavimas.

Tokią išvadą taip pat patvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 straipsnio 4 dalis ir 6.425 straipsnis, pagal kurių normas turtinių teisių pirkimo-pardavimo sutarčiai taikomos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XXIII skyriuje įtvirtintos pirkimo-pardavimo sutarties bendrosios nuostatos (lot. – *legis generalis*) tiek, kiek tai neprieštarauja tų teisių *prigimčiai ir esmei*. Vadinasi, šios nukreipiamosios teisės normos nurodo, kad bendrosios pirkimo-pardavimo sutarties reguliuojančios normos sutampa su bendrosiomis specialaus teisių pirkimo-pardavimo instituto normomis.

Pažymėtina, kad skirtingo turinio teisių (pavyzdžiui, kreditoriaus reikalavimo teisių į skolininką, iš intelektualios veiklos rezultatų atsirandančių teisių, daiktinių teisių, paveldėjimo teisių ir kt.) pirkimo-pardavimo santykius taip pat reguliuoja specialiosios normos (lot. – *legis specialis*), įtvirtintos atitinkamų teisių *prigimtį ir esmę* reglamentuojančiuose teisės institutuose.

Analizuojant teisių pirkimo-pardavimo teisinius santykius, išdėstoma ne tik teisių pirkimo-pardavimo sutarties turinio požymiai, bet nurodomos ir esminę reikšmę turinčios bendrosios pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos, esančios teisių pirkimo-pardavimo instituto teisinio reglamentavimo dalimi.

Pirmoji šiame darbe aptariama bendroji nuostata, kuri privalomai taikoma visų teisių, galinčių būti savarankišku civilinių teisių objektu, pirkimui-pardavimui, yra reikalavimas, kad teisių pardavėjas turėtų teisinį subjektiškumą šiomis teisėmis disponuoti, t.y. perleisti nuosavybės teisę kitiems asmenims.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.307 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pirkimo-pardavimo sutartis, pagal kurią pardavėjas parduoda jam nepriklausantį daiktą nebūdamas daikto savininko įgaliotas ar neturėdamas tam teisės pagal įstatymus, gali būti pripažinta negaliojančia pagal daikto savininko, valdytojo arba pirkėjo ieškinį. Taigi šioje teisės normoje yra įtvirtinta bendroji taisyklė, pagal kurią asmuo gali būti pardavėjas, jeigu jis yra parduodamo turto (taip pat ir

¹⁵Staskonis, Vladas in *Civilinė teisė: vadovėlis (atsak. red. Vladas Staskonis)*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 380.

teisių) *savininkas* ir pagal įstatymus turi teisę parduoti šį turtą, pavyzdžiui, įstatymo pripažintas paveldėtojo įpėdinis gali be apribojimų parduoti paveldėjimo teises kitam asmeniui (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnis), kreditorius gali parduoti galiojančią ir vykdytiną reikalavimo teisę į skolininką kitam asmeniui (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnio 1 dalis).

Anglijoje teisė atlygintinai perleisti turtą kito asmens nuosavybėn yra pripažįstama egzistuojanti tik tuo atveju, jeigu pardavėjui ši teisė visa apimtimi yra pripažįstama pagal atitinkamus teisės aktus arba sutartinius dokumentus. Taigi ši fundamentali pirkimo-pardavimo sutarties galiojimo sąlyga yra reglamentuojama vienodai tiek Lietuvoje, tiek Anglijoje galiojančioje bendrojoje teisėje (angl. – *common law*)¹⁶.

Antra, svarbu pažymėti, jog sudarant pirkimo-pardavimo sutartį kaina nėra esminė sutarties sąlyga (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.313 straipsnis). Tai reiškia, kad teisių pirkimo-pardavimo sutartis bus laikoma galiojančia ir tuo atveju, jeigu parduodamų teisių kaina sutartyje nebus nurodyta. Esant tokiai situacijai, yra preziumuojama, kad šalys, sudarydamos teisių pirkimo-pardavimo sutartį, turėjo omenyje kainą, kuri sutarties sudarymo metu buvo įprastai toje prekybos srityje mokama už tokias pat teises, parduodamas atitinkamomis aplinkybėmis, o jeigu ši kaina neegzistuoja – protingumo kriterijus atitinkanti kaina (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.313 straipsnio 2 dalis).

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Anglijos civilinę teisę kaina taip pat nėra esminė pirkimo-pardavimo sutarties sąlyga. Analogiškai Lietuvos Respublikoje įtvirtintam teisiniam reglamentavimui, šalims pirkimo-pardavimo sutartyje nesusitarus dėl kainos, pirkėjas turi pareigą pardavėjui sumokėti protingą kainą (angl. – *reasonable price*)¹⁷. Taigi kainos sąlyga pirkimo-pardavimo sutartyse tiek Lietuvoje, tiek Anglijoje yra reglamentuojama taip pat.

Dar viena esminę reikšmę teisių pirkimo-pardavimo teisiniams santykiams turinti bendroji norma yra nustatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.317 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią pardavėjas turi pareigą patvirtinti nuosavybės teisę į daiktus bei jų kokybę. Taigi teisių pardavėjas privalo garantuoti, kad jis parduodamas teises valdo nuosavybės teise ir kad nėra jų galiojimo bei vykdytinumo trūkumų.

Išdėstytos bendrosios teisių pirkimo-pardavimo sutarčių turinio nuostatos bei bendrosios pirkimo-pardavimo santykius reglamentuojančios teisės normos yra fundamentalūs teisių pirkimo-pardavimo instituto veikimo pagrindai. Nuo bendrųjų pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatų turinio priklauso atskirų teisių pirkimo-pardavimo sutarčių šalių teisių bei pareigų turinys, forma ir

¹⁶Atiyah, Patrick S., Adams, John N. *The Sale of Goods*. 11th ed. London: Pearson Education Ltd, 2005, p. 112.

¹⁷*Ibid.*, p. 30-31.

vykdymo ypatumai. Specifinio teisių pirkimo-pardavimo sutarčių dalyko (nematerialaus pobūdžio turtinių teisių) nulemtas išskirtinis teisių pirkimo-pardavimo santykių teisinis reguliavimas ir jo suponuoti praktinio santykių taikymo aspektai plačiau analizuojami kituose darbo skyriuose.

1.2. Teisių pirkimo-pardavimo sutarties samprata, prigimtis ir teisinė reikšmė

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.306 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pirkimo-pardavimo sutarties dalyku gali būti neišimti iš apyvartos daiktai, kuriuos pardavėjas jau turi ar kurie gali būti sukurti ar pardavėjo įgyti ateityje, vertybiniai popieriai ir kitokie daiktai bei *turtinės teisės*.

Kadangi įstatymų leidėjas turtines teises pripažįsta pirkimo-pardavimo sutarties dalyku, konsensualinės, dvišalės (sinalagmatinės), atlygintinės ekvivalentiškos (kumuliacinės) sutarties požymiai yra būdingi visoms be išimties pirkimo-pardavimo sutartims. Šie požymiai yra esminis kriterijus atskirti tiek pačią pirkimo-pardavimo sutartį, tiek ir tam tikras jos rūšis (tad ir teisių pirkimo-pardavimo sutartį) nuo kitų civilinių sutarčių, tačiau neatskleidžia teisių pirkimo-pardavimo sutarties, kaip pirkimo-pardavimo sutarties rūšies, specifikos.

Teisių pirkimo-pardavimo sutarties specifika atskleidžia skiriamasis (kvalifikuojantis) šios pirkimo-pardavimo sutarties rūšies bruožas – materialios formos neturintis sutarties dalykas, aiškiai susijęs su konkrečiu asmeniu (asmenų subjektinės teisės, lot. – *res incorporales*).

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nors atskirai ir yra išskirta teisių pirkimo-pardavimo sutartis, tačiau įstatymų leidėjas jos apibrėžimo nepateikia. Vietoj to, tik nurodoma, kad teisių pirkimo-pardavimo sutarčiai yra taikomos bendrosios pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatos tiek, kiek tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai ir esmei (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 straipsnio 4 dalis, 6.425 straipsnis).

Remiantis tuo, kas išdėstyta, teisių pirkimo-pardavimo sutartis turi būti suvokiama kaip pirkimo-pardavimo sutartis, pagal kurią viena sutarties šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti jam nuosavybės teise priklausančias teises kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja šias teises priimti bei sumokėti už jas nustatytą pinigų sumą (kainą).

Pažymėtina, kad Romos teisėje tik materialūs daiktai (lot. – *res corporales*) galėjo būti nuosavybės teisės objektai. Todėl tik jie galėjo būti pirkimo-pardavimo santykių dalyku (naudojant *traditio* išvestinį nuosavybės teisės įgijimo būdą), o materialios formos neturinčios reikalavimo teisės (lot. – *res incorporales*) negalėjo būti perduodamos kitų asmenų nuosavybėn kaip daiktai¹⁸.

¹⁸Nekrošius, Ipolitas, Nekrošius, Vytautas, Vėlyvis, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 99, 134.

Nematerialiųjų daiktų perleidimui buvo naudojamas *in iure cessio* išvestinis nuosavybės teisės įgijimo būdas, kuris įgyvendintas pasitelkus procesinio atstovavimo mechanizmą. Procesiniuose teisiniuose santykiuose atsirado kognitoriaus (atstovo), vėliau – prokuratoriaus figūra. Pradinis kreditorius naująjį kreditorių, kuriam pageidavo perleisti savąją reikalavimo teisę, paskirdavo savo *procurator in rem suam*, t.y. atstovu, turinčiu teisę reikalauti prievolės vykdymo savo naudai¹⁹. Kreditorius, norintis perleisti reikalavimo teisę – cedentas, skirdamas asmenį, kuriam nori perleisti savo teisę (cesionarijų), savo atstovu, į ieškinio formulę įrašydavo išlygą, kad visa tai, ką cesionarijus išieškos iš debitoriaus, jis turi teisę niekam neatsiskaitydamas įtraukti į savo turtą. Teoriškai romėnai niekuomet nepripažino iš prievolės išplaukiančių teisių perleidimo. Cesionarijui, panašiai kaip ir bonitariniam savininkui, teikta tik teisminė jo interesų apsauga. Romėnai sakė: *cedere actionem* – perleisti ieškinį, o ne *cedere obligationem* – perleisti prievolę²⁰.

Taigi teisių pirkimo-pardavimo sutarties institutas istoriniame kontekste vystėsi ne kaip kokybiškai naujų prievolių tarp asmenų atsiradimo teisinis pagrindas, bet kaip kreditoriaus pakeitimo prievolėje kitu asmeniu vienas iš būdų, kai prievolė nepasibaigia (kaip būtų novacijos atveju), o yra tik modifikuojama.

Tik vėliau, plėtojantis rinkos ekonomikos santykiams, asmenų subjektinės teisės į nematerialius dalykus tapo savarankišku civilinių teisių objektu, laisvai cirkuliuojančiu civilinėje apyvartoje. Dar daugiau, šiuolaikiniais laikais suintensyvėjo atlygintinio teisių perleidimo kitam asmeniui komercializacija, nes atsirado išimtinai verslo subjektų poreikius tenkinančių teisių atlygintinio perleidimo kitam asmeniui formų, pavyzdžiui, faktoringas, franšizė, reikalavimo teisių perleidimas padengiant įsiskolinimą kreditoriui ir pan.

Pažymėtina, kad Lietuvoje galiojant 1964 m. civiliniam kodeksui civilinių teisių objektais buvo pripažįstami tik daiktai ir kitoks materialus turtas. Nematerialioms teisėms perleisti buvo naudojamas reikalavimo perleidimo (cesijos) institutas, o teisių pirkimo-pardavimo sutartis atskirai nebuvo reglamentuojama. Tik priėmus šiuo metu galiojantį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, buvo įgyvendinta *pliuralistinė civilinių santykių objektų doktrina*, t.y. kad civilinių teisių objektu gali būti ne tik daiktas, bet ir kitos nematerialios vertybės²¹.

Pliuralistinė civilinių santykių objektų doktrina pasireiškė tuo, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Pirmosios knygos III dalyje buvo pateiktas civilinių teisių objektų sąrašas, apimantis ne tik daiktus ir kitas materialias vertybes, bet ir nematerialios formos turtą, įskaitant turtines teises.

¹⁹Dambrauskaitė, Asta. *Paveldėjimo teisių perleidimo sandoriai* // Vilnius: Jurisprudencija. 2010. T. 4 (122), p. 114, 117.

²⁰Nekrošius, Ipolitas, Nekrošius, Vytautas, Vėlyvis, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 224.

²¹Pakalniškis, Vytautas. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje* // Vilnius: Jurisprudencija. 2005. T. 71 (63), p. 76.

Atitinkami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimai buvo padaryti nurodant nuosavybės teisės objektą, kuriuo gali būti ne tik daiktai, bet ir kitas turtas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.38 straipsnis), taip pat ir pirkimo-pardavimo sutarties dalykus, kurių sąrašą sudaro: neišimti iš apyvartos daiktai, kuriuos pardavėjas jau turi ar kurie gali būti sukurti ar pardavėjo įgyti ateityje, vertybiniai popieriai ir kitokie daiktai bei turtinės teisės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.306 straipsnio 1 dalis).

Nors civilinių teisių objektų samprata Lietuvoje iš esmės pasikeitė, teisių pirkimo-pardavimo sutarties teisinė prigimtis, pasireiškianti kreditoriaus prievolėje (subjektinės sudėties) pakeitimu, lėmė tai, jog daugelio teisių pirkimo-pardavimo sutarčių turinyje vyrauja reikalavimo perleidimo elementas (akivaizdžiausi pavyzdžiai – faktoringas ar teisių, atsiradusių iš intelektualios veiklos rezultatų, atlygintinas perleidimas). Todėl teisių pirkimo-pardavimo institutas ir toliau lieka neatsiejamu nuo kreditoriaus reikalavimo perleidimo, kaip asmenų pasikeitimo prievolėje būdų, elemento. Pabrėžtina, kad ir pagal galiojantį teisinį reglamentavimą teisių pirkimui-pardavimui cesijos taisyklės taikomos subsidariai, t.y. kiek specialiosios teisės normos nenustato ko kita (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnis). Dėl šios priežasties kreditoriaus reikalavimo perleidimui kitam asmeniui šiame darbe skirta daugiausiai dėmesio.

Dar viena galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso novela pasireiškė tuo, kad įstatymų leidėjas teisių pirkimo-pardavimo sutartį išskyrė į atskirą Šeštosios knygos IV dalies XXIII skyriaus Trylikąjį skirsnį, taip pat įtraukė atskirą 6.425 straipsnį. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog jeigu ir nebūtų atskiro teisių pirkimą-pardavimą reglamentuojančio kodekso skirsnio, teisės būtų galima parduoti vadovaujantis cesijos taisyklėmis (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnis) bei bendrosiomis pirkimo-pardavimo sutarties nuostatomis (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.306 straipsnis).

Teisių pirkimo-pardavimo sutarties išskyrimas į atskirą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso skirsnį neabejotinai yra pliuralistinės civilinių teisių objektų doktrinos įgyvendinimo rezultatas. Manytina, kad toks naujas teisinis reguliavimas buvo nustatytas turint tikslą dirbtinai (vien tik teisės normų išdėstymo struktūra) nesumažinti nematerialaus turto civilinės apyvartos reikšmės bei palengvinti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso praktinį taikymą.

1.3. Teisių pirkimo-pardavimo sutarčių dalykas

Pirkimo-pardavimo sutartimi šalys susitaria dėl nuosavybės teisės į ekonominę vertę turintį ir neišimtą iš civilinės apyvartos objektą atlygintinio perleidimo. Šis objektas yra pirkimo-pardavimo sutarties dalykas, kurio turinio, teisinės prigimties bei apyvartos savybės lemia pirkimo-pardavimo

sutarties ypatumus. Teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalykas, bendriausia prasme, yra asmenims priklausančios (subjektinės) teisės, galinčios būti civilinių teisių objektu.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.97 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei *turtinės teisės*, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veikslių rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės. Tai yra bendroji teisės norma, nustatanti visus galimus civilinės apyvartos tarp asmenų objektus. Šią teisės normą konkretizuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112, 1.114, 1.115 straipsnių nuostatos, kurios atskleidžia detalų, tačiau nebaigtinį civilinių teisių objektų, įskaitant ir subjektines teises, sąrašą (lot. – *numerus non clausus*).

Kadangi pirkimas-pardavimas reiškia nuosavybės teisės į civilinės teisės objektą perleidimą kitam asmeniui, teisių pirkimo-pardavimo sutarčių dalyku gali būti tik tos teisės, kurios apskritai gali būti nuosavybės teisės objektu.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnio 2 dalies bei 1.114 straipsnio 1, 2 dalių normos nustato, kad turtinės teisės gali būti perleidžiamos, o asmeninės neturtinės teisės civilinės teisės yra saugomos ir gali būti perleidžiamos ar paveldimos tik įstatymų nustatytais atvejais arba jei tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai bei geros moralės principams. Remiantis nurodytomis teisės normomis bei tuo, kad nė viename įstatyme nėra reglamentuojami asmeninių neturtinių teisių pirkimo-pardavimo atvejai, galima padaryti išvadą, kad subjektinės teisės, galinčios būti teisių pirkimo-pardavimo sutarčių dalyku, yra turtinės teisės (angl. – *economic rights*, pranc. – *droits patrimoniaux*, vok. – *Verwertungsrechte*). Šią išvadą aiškiai patvirtina ir įstatymų leidėjas, kuris tik turtines teises pripažįsta galimu pirkimo-pardavimo sutarties dalyku Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.306 straipsnio 1 dalyje.

Taigi asmeninės neturtinės teisės negali būti nuosavybės teisės objektu ir nėra teisių pirkimo-pardavimo sutarčių dalykas, todėl jos šiame darbe atskirai neanalizuojamos.

Svarbu paminėti, jog pagal bendrąją Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.306 straipsnio 1 dalies nuostatą pirkimo-pardavimo sutarties dalyku gali būti ir *būsimas daiktas*, t.y. kurio sutarties sudarymo metu nėra, bet kuris bus sutarties vykdymo metu, arba, kuris yra, nors pardavėjas neturi nuosavybės teisės, bet jis šią teisę įgis sutarties įvykdymo momentu²².

Vadinasi, teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalyku gali būti ir būsimos turtinės subjektinės teisės. Taigi darytina galutinė išvada, kad nors turtinės teisės yra įvairialypio turinio bei prigimties, tačiau jos yra pakankamai universalūs ir savarankiški civilinių teisių objektai, dėl kurių pirkimo-pardavimo sudaromi sandoriai, kaip įsitikinsime toliau, yra reikšminga civilinės apyvartos dalis.

²²Dambrauskienė, Genovaitė in *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 217.

1.3.1. Turtinės teisės, kaip teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalykas

Turtinės teisės reglamentuojančiame Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnyje nustatyta, kad turtinės teisės, galinčios būti civilinių teisių objektais, yra prievolinės teisės, daiktinės teisės, taip pat teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų. Remiantis tuo, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnyje yra reglamentuojamas paveldėjimo teisių pardavimas, paveldėjimo teisės taip pat pripažintinos turtinėmis teisėmis, galinčiomis būti teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalyku.

Daiktinės teisės, galinčios būti savarankišku pirkimo-pardavimo sutarties dalyku, yra hipotekos reikalavimas (ar jo dalis) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnis), įkeitimu užtikrintas reikalavimas (ar jo dalis) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.223 straipsnis). Be to, gali būti perleidžiama teisė įgyvendinti uzufuktą, tačiau negalima perleisti pačio uzufukto (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.143 straipsnio 6 dalis). Pastarasis draudimas yra paaiškinamas tuo, kad uzufuktas nėra absoliuti daiktinė teisė (kokia yra nuosavybės teisė), o tik teisė naudoti svetimą daiktą ir gauti iš jo vaisius, produkciją ir pajamas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.141 straipsnio 1 dalis). Kadangi pats uzufukto turėtojas negali disponuoti uzufukto objektu, ši teisė kitam asmeniui taip pat negali būti perleidžiama.

Prievolinės teisės, galinčios būti savarankišku pirkimo-pardavimo sutarties dalyku, yra kreditoriaus reikalavimo teisės, atsirandančios iš turtinių prievolių (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnis), pavyzdžiui, pardavėjo teisė reikalauti kainos už pirkėjui perduotą daiktą, rangovo teisė reikalauti iš užsakovo atlyginimo už atliktus darbus ir pan. Tačiau pažymėtina, kad įstatymų leidėjas yra nustatęs draudimą perleisti tokį reikalavimą, kuris negalės būti įgyvendintas priverstinai išieškant, taip pat draudžiama perleisti reikalavimą, kuris neatsiejamai susijęs su kreditoriaus asmeniu (reikalavimą išlaikyti, reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir kt.) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnis). Dar daugiau, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.449 straipsnyje, 6.536 straipsnio 2 dalyje, 6.783 straipsnio 3 dalyje yra nustatyti atskiri ribojimai atitinkamai perleisti: rentos gavėjo reikalavimo teisės, atsiradusias iš neterminuotos (nuolatinės) rentos, įmonės nuomotojo reikalavimo teisės, atsiradusias leidimo (licencijos) pagrindu, ir komisionieriaus reikalavimo teisės, atsiradusias iš komiso sutarties.

Pažymėtina, kad reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo taisyklės nėra taikomos perleidžiant vertybinius popierius, kurie laikomi savarankiškais civilinių teisių objektais (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.97 straipsnio 1 dalis, 1.101-1.106 straipsniai), nepriklausančiais (abstrahuotais) nuo pagrindinio sandorio, kurio pagrindu jie buvo pradėti naudoti civilinėje apyvartoje.

Reikalavimo teisės, priešingai, yra santykinės – iš esmės priklausančio nuo pagrindinio sandorio, iš kurio jos atsirado, galiojimo.

Pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu taip pat gali būti perleidžiamos ir iš nuomos sutarties atsiradusios nuomininko teisės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.491 straipsnis).

Nuomos teisės yra specifiniai civilinių teisių objektai, nes turi ir daiktinių, ir prievoliųjų teisių požymių, be to, šių teisių turinį sudaro ne vien teisės, bet ir pareigos, atsiradusios iš nuomotojo bei nuomininko sutartinių santykių (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.477 straipsnis).

Dėl šių ypatumų nuomininko teisių perleidimas nėra reikalavimo perleidimo sutarties dalykas, o yra nuomos sutarties šalies galimybė disponuoti pagal sutartį į išsinuomotą daiktą įgytomis valdymo ir naudojimosi teisėmis, kurių įgyvendinimas reguliuojamas specialioje Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.491 straipsnio normoje. Joje nustatyta, jog gavęs išankstinį rašytinį sutikimą, nuomininkas turi teisę perleisti savo teises ir pareigas kitam asmeniui. Po nuomos teisių perleidimo nuomininko prievolės nuomotojui pagal nuomos sutartį baigiasi.

Dar viena teisių, galinčių būti pirkimo-pardavimo sutarčių dalyku, grupė yra intelektinės nuosavybės teisės, kurios gali būti tiek turtinės, tiek neturtinės. Pažymėtina, kad tik turtinės intelektinės nuosavybės teisės gali būti perleidžiamos kito asmens nuosavybėn. Šios teisės iš esmės yra reikalavimo teisės, atsirandančios iš turtinių prievolių, kurių dalykas yra intelektinės nuosavybės naudojimo teisių atlygintinis perleidimas kito asmens nuosavybėn. Atskirų turtinių teisių, atsirandančių iš intelektinės veiklos rezultatų, tokių, kaip mokslo, literatūros ir meno kūrinių, prekių ženklų, patentų ar dizaino, turinys yra pakankamai skirtingas bei nulemtas pačio intelektinės veiklos rezultato prigimties bei savybių. Tačiau iš esmės šios turtinės teisės pasireiškia intelektinės veiklos rezultatų naudojimu pagal paskirtį, siekiant iš to gauti arba tiesioginę ekonominę naudą, (pavyzdžiui, atgaminant ir platinant autorių mokslo, literatūros, meno kūrinius) arba sukurti pridėtinę vertę ūkinei komercinei veiklai, kurioje naudojamas intelektinės veiklos rezultatas (pavyzdžiui, prekių ženklas, patentas, pramoninis dizainas ar puslaidininkinio gaminio topografija). Pabrėžtina, kad teisių, atsirandančių iš intelektinės veiklos rezultatų, pirkimą-pardavimą reglamentuoja specialūs įstatymai, t.y. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, Prekių ženklų įstatymas, Patentų įstatymas, Dizaino įstatymas ir kiti.

Įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse atskirai nuo daiktų ir turtinių teisių reglamentuoja paveldėjimo teisių pirkimą-pardavimą. Taip yra dėl to, kad paveldėjimo teisių objektas yra neapibrėžtas, įpėdinio priimtas paveldėtas turtas, kuris gali būti tiek materialus, tiek nematerialus. Objekto neapibrėžtumas ir universalus paveldėjimo teisių įgijimo teisinis pagrindas

(palikėjo mirtis) lemia šių teisių pirkimo-pardavimo ypatumus, kurie taip pat subsidiariai reguliuojami ir paveldėjimo teisės normų.

1.4. Teisių pirkimo-pardavimo sutarčių forma

Sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.154 straipsnis). Iš tokio sutarties apibrėžimo matyti, kad sutarties esmė – šalių susitarimas, t.y. šalių konsensusas, valios sutapimas²³.

Pagal bendrąją taisyklę sutarties forma nėra būtinas sutarties galiojimo elementas, nes tam, kad sutartis galėtų, pakanka veiksmų šalių susitarimo dėl esminių sutarties sąlygų (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.159 straipsnis, 6.181 straipsnio 1 dalis). Tai konsensuso principo, pagal kurį reikalaujama, kad suderinta šalių valia būtų laikoma pakankamu pagrindu sutartiniam santykiams atsirasti, išraiška²⁴. Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.159 straipsnį sutarties forma taip pat gali būti laikoma esmine sutarties sąlyga, tačiau tik įsakmiai įstatymo numatytais atvejais.

Sutarties formos reikalavimai yra neatsiejami nuo sutarties sudarymo – jeigu sutartis neatitinka formos reikalavimų, įstatymo numatytais atvejais ji laikoma nesudaryta (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.93 straipsnio 1 dalis). Todėl susitarimas yra pasiekiamas ir sutartis visais atvejais pripažįstama sudaryta esant šalių valios sutapimui, kuris išreikštas įstatymo nustatyta forma.

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.311 straipsniu, pirkimo-pardavimo sutarties formą nustato bendrosios sandorių sudarymo formos taisyklės. Atskiroms pirkimo-pardavimo sutartims įstatymai gali nustatyti specialias jų sudarymo taisykles.

Pažymėtina, kad bendrosios sandorių sudarymo formos taisyklės teisių pirkimo-pardavimo sutarties privalomos formos nenustato. Atskirų rūšių turtinių teisių pirkimo-pardavimo sutarčių forma yra reglamentuojama specialiosiose teisės normose, įvirtintose atskiras turtines teises reglamentuojančiuose institutuose.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.103 straipsnyje nustatyta, jog kreditoriaus reikalavimo teisių perleidimo sutarties formai taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir pagrindinei

²³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2002, kat. 42.5; 42.6; 52.3.

²⁴Bliuvaitė, Sandra. *Nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai* // Vilnius: Justitia. 2006. Nr. 3 (61), p. 42.

prievolei. Taigi atskirais atvejais, reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis gali būti tiek paprastos rašytinės, tiek notarinės formos.

Kadangi nuomos teisių perleidimo kitam asmeniui forma įstatyme nėra nustatyta, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.103 straipsnyje įtvirtinta taisyklė yra taikoma ir nuomos teisių pirkimo-pardavimo sutartims (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnis). Įstatyme nesant nustatytų atvejų, kai nuomos sutartis privalomai turi būti sudaryta notarine forma, nuomos teisių pirkimo-pardavimo sutarčiai notarinės formos reikalavimas taip pat niekada nebus taikomas.

Kreditoriaus reikalavimo teisių, užtikrintų hipoteka ar įkeitimu, pirkimo-pardavimo sutarties privaloma forma taip pat turi atitikti pagrindinės sutarties, iš kurios kyla reikalavimo teisės, formą. Tai nustatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 1 dalyje, 4.223 straipsnio 1 dalyje.

Taigi tiek kreditoriaus reikalavimo teisių (taip pat ir tų, kurių įvykdymas užtikrintas hipoteka (įkeitimu)), tiek nuomos teisių pirkimo-pardavimo sutartis turi būti tokios formos, kokia pagal įstatymą yra nustatyta pagrindinėms sutartims, iš kurių atsirado šios teisės.

Pažymėtina, jog iš hipotekos (arba registruoto įkeitimo) atsiradusi reikalavimo teisė atlygintinai kitam asmeniui perleidžiama perduodant hipotekos (įkeitimo) lakštą indosamentu (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 2-3 dalys, 4.223 straipsnio 2 dalis). Tai – speciali rašytinė sandorio forma.

Turtinių teisių, atsiradusių iš intelektualios veiklos rezultatų, perleidimo sandoriams numatytas šiek tiek kitoks sandorio formos reglamentavimas. Pagal Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 42 straipsnio 1 dalį sutartys dėl autorių teisių perleidimo turi būti sudaromos raštu. Taigi turtinių teisių, atsirandančių iš mokslo, literatūros ir meno kūrinių sukūrimo, pirkimo-pardavimo sutartys turi būti paprastos rašytinės formos.

Teisių, atsirandančių iš kitų intelektualios veiklos rezultatų, pirkimo-pardavimo sutarčių forma specialiuosiuose įstatymuose nėra nustatyta, todėl šios sutartys taip pat gali būti sudaromos paprasta rašytine forma. Visgi, žodžiu šios sutartys praktiškai taip pat negali būti sudaromos, nes iš registruotinių intelektualios veiklos rezultatų atsiradusių teisių perleidimas privalomai yra registruojamas atitinkamuose registruose (prekių ženklų, patentų registre ir pan.). Tokiai registracijai atlikti būtinas dokumentas yra rašytinė teisių perleidimo sutartis.

Galiausiai, paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties forma įstatyme taip pat nėra imperatyviai nustatyta. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog paveldėjimo teisių objektu gali būti įvairaus teisinio statuso turtas, t.y. tiek kilnojamieji, tiek nekilnojamieji daiktai, vertybiniai popieriai, taip pat ir turtinės teisės. Todėl jeigu įpėdinis paveldėjo nekilnojamąjį daiktą, paveldėjimo teisių į šį daiktą pirkimo-pardavimo sutartis turi būti patvirtinta notaro (Lietuvos

Respublikos civilinio kodekso 1.74 straipsnio 1 dalies 1 punktas), jeigu paveldėtos autoriaus turtinės teisės arba iš registruotinių intelektinės veiklos rezultatų atsirandančios turtinės teisės – paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčiai bus taikomas paprastos rašytinės formos reikalavimas ir t.t.

Pažymėtina, kad teisių pirkimo-pardavimo sutartys, kaip ir kitos civilinės sutartys, vykdomos pagal sutartyje ir įstatymuose nustatytas sąlygas. Išskirtinė teisių pirkimo-pardavimo sutarčių vykdymo ypatybė yra ta, kad teisių įgijėjas, nepaisant jo teisinio statuso, įgytas teises gali įgyvendinti tik tokiu būdu, koku jas realizuoti galėjo teisių perleidėjas. Pažymėtina, kad teisių pirkimo-pardavimo sutartys yra vienkartinio vykdymo sutartys, t.y. tokios, kurios sutarčių šalių yra įvykdomos vienu kartu (pardavėjui perdavus nuosavybės dokumentus, o pirkėjui sumokėjus). Tuo tarpu hipotekos (įkeitimo) teisių, taip pat teisių į registruotinus intelektinės veiklos rezultatus realizacija galima tik po šių teisių perleidimo sutarties registracijos atitinkamuose viešuosiuose registruose (Hipotekos registre, Patentų registre, Prekių ženklų registre). Išdėstyti teisių pirkimo-pardavimo sutarčių formos klausimai detaliau yra aptartini atskirai analizuojant visas turtinių teisių grupes, kurių pirkimo-pardavimo teisiniai santykiai yra baigiamojo darbo objektas.

1.5. Turtinių teisių pirkimo-pardavimo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje problematika

Kaip minėta, Lietuvos Respublikoje turtinių teisių pirkimui-pardavimui taikomos bendrosios pirkimo-pardavimo sutartį reglamentuojančios normos, taip pat reikalavimo perleidimo (cesijos) taisyklės. Galimybė sudaryti teisių pirkimo-pardavimo sutartį tiesiogiai yra nustatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.425 straipsnyje.

Pažymėtina, jog turtinės teisės gali būti pirkimo-pardavimo sutarties dalyku, tik jeigu tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai ir esmei (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 straipsnio 4 dalis). Taip yra dėlto, kad turtinės teisės yra specifinis apyvartos objektas, jų pardavimui taip pat taikomos reikalavimo teisių perleidimą (kreditoriaus pasikeitimą prievolėje) reglamentuojančios normos. Atskirai Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nustato paveldėjimo teisių bei ginčijamų teisių pardavimo taisykles²⁵.

Esant tokiam turtinių teisių pirkimo-pardavimo teisiniam reglamentavimui, kyla klausimas, ar, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų sistema, galima daryti išvadą, kad turtinės teisės gali būti parduotos kaip ir materialus daiktas? Ar tokiu būdu yra išplečiama daikto sąvoka į ją įtraukiant ir turtines teises? Jeigu turtinės teisės gali būti prilyginamos daiktui ir jų

²⁵Baranauskas, Egidijus in *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis* (moksl. red. Dangutė Ambrasienė, Egidijus Baranauskas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 348.

pardavimas yra reglamentuojamas analogiškai kaip ir daiktų pardavimas, ar reikalingos specialiosios teisės normos, reguliuojančios įvairių turtinių teisių pirkimo-pardavimo ypatumus? Atkreiptinas dėmesys, kad panašios teisinio reglamentavimo problemos (tačiau tik kreditoriaus reikalavimo teisės perleidimo srityje) šiandieniniais laikais yra iškeliamos ir teisės mokslininkų darbuose²⁶.

Pažymėtina, kad plačiausiai iš turtinių teisių Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse specialiomis normomis yra reglamentuojamas kreditoriaus reikalavimo teisių perleidimas (taip pat ir pirkimas-pardavimas) (cesija). Tai paaiškinama tuo, kad cesija savo struktūra nėra teisių perleidimo kito asmens nuosavybėn sutartis tradicine prasme, bet yra asmenų (šiuo atveju kreditoriaus) pasikeitimo prievolėje vienas iš būdų. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis yra platesnis sandoris ir apima cesiją (reikalavimo perleidimą), kaip esminį elementą. Vadinasi, reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčiai atliekant ir kreditoriaus asmens prievolėje pakeitimo būdą, šie santykiai negali būti reglamentuojami vien tik pirkimo-pardavimo instituto normomis, bet būtinas ir specialus teisinis reguliavimas, kuris ir yra nustatytas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Šeštosios knygos I dalies VI skyriuje.

Vadinasi, specialus kreditoriaus reikalavimo teisių perleidimo (cesijos) teisinis reglamentavimas, kuris Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas neapsiribojant bendrosiomis pirkimo-pardavimo santykius reguliuojančiomis normomis, yra nustatytas iš esmės dėl to, kad cesija be teisių perdavimo kitam asmeniui atlieka ir kreditoriaus pakeitimo prievolėje funkciją.

Kita vertus, teisių pirkimas-pardavimas atlieka ne tik kreditoriaus pakeitimo prievolėje, t.y. prievolės transformavimo, funkciją bet ir pakeičia šių teisių priklausomybę (atsiranda naujas teisių savininkas). Tačiau teisių pirkimo-pardavimo, kaip išvestinio nuosavybės teisės į šias teises atsiradimo pagrindo, teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra išvystytas, nemažos dalies, pavyzdžiui, teisių, atsirandančių iš intelektinės veiklos rezultatų, pirkimo-pardavimo santykiai iš viso nėra kodifikuoti.

Kitų nei reikalavimo teisės prievolių teisių, taip pat daiktinių teisių, iš intelektinės veiklos rezultatų atsirandančių teisių bei paveldėjimo teisių perleidimas kito asmens nuosavybėn (taip pat ir pardavimas) pasižymi savitais teisinio reglamentavimo ypatumais iš esmės dėl perleidžiamų teisių objektų specifikos, atspindinčios nagrinėjant tokių sutarčių sudarymą bei vykdymą.

Kadangi teisių pirkimo-pardavimo sutarčiai yra būdingas cesijos (kreditoriaus pasikeitimo prievolėje) elementas, tai, nepaisant perleidžiamų teisių objektų (pavyzdžiui, intelektinės

²⁶Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas* // Vilnius: Jurisprudencija. 2004. T. 55 (47), p. 117.

nuosavybės) ypatumų, teisių įgijėjas tampa kreditoriumi ankstesniojo kreditoriaus skolininko atžvilgiu.

Šiuo atveju, teisinio reglamentavimo problematika pasireiškia tuo, kad Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas specialiai nereglamentuoja viso teisių pirkimo-pardavimo santykių turinio, pvz. nuosavybės teisės į teises atsiradimo momento, kai kurių grupių teisių registracijos (išviešinimo) ir pan. Kaip minėta, iš intelektinės nuosavybės atsirandančių teisių pirkimas-pardavimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse iš viso nėra reglamentuojamas, nors reikalavimų, atsiradusių iš hipotekos (įkeitimo), perleidimas yra aptariamasis gana plačiai. Tuo pačiu, specialiuosiuose, skirtingų intelektinės nuosavybės teisės objektų apsaugą įtvirtinančiuose įstatymuose, nenustatyti cesijos ypatumai, kurie atsiranda dėl specialios teisių į intelektinę nuosavybę perleidimo kitam asmeniui tvarkos – registracijos atitinkamuose intelektinės nuosavybės teisės registruose.

Galiausiai, tai, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.425 straipsnyje yra nustatyta tik galimybė sudaryti įvairių teisių pirkimo-pardavimo sutartis ir kartu sistemiškai šios sutartys reglamentuojamos materialiuųjų daiktų pirkimą-pardavimą nustatančiomis bendrosiomis teisės normomis bei cesijos taisyklėmis, tik patvirtina nelygiavertį materialiuųjų ir nematerialiuųjų daiktų pobūdį net ir dėl pastaruoju metu labai suintensyvėjusios namaterialaus (finansinio) turto komercializacijos.

II. CIVILINIŲ TEISIŲ OBJEKTAI, LEMIANTYS TEISIŲ PIRKIMO-PARDAVIMO SUTARČIŲ SUDARYMO IR VYKDYMO YPATUMUS

Šiuolaikinės civilinės apyvartos dinamika suponuoja lankstesnį turto perleidimo kito asmens nuosavybėn mechanizmą ir tokiu būdu laisvėja atsiskaitymai tarp rinkos dalyvių, sumažėja suvaržymai disponuoti bet koku ekonominę vertę turinčiu turtu ir gauti tokio turto ekvivalentą pinigais.

Vienas iš civilinėje apyvartoje tretiesiems asmenims siūlomų aktyvų rūšių yra turtinės teisės, kurios visada turi tam tikrą ekonominę naudą ir gali patenkinti rinkos dalyvio poreikį už šiuos aktyvus gauti pinigines lėšas.

Teisių pirkimo-pardavimo sutartimi nuosavybės teisė kitam asmeniui gali būti perleista į tokias turtines teises: (1) kreditoriaus reikalavimo teises į skolininką už įsigytas prekes, atliktus darbus ar suteiktas paslaugas; (2) teises, atsirandančias iš intelektualios veiklos rezultatų; (3) daiktines teises; (4) paveldėjimo teises, taip pat ir į kitas teises, pavyzdžiui, nuomos teisę.

Kadangi visos nurodytos turtinės teisės yra labai skirtingos savo turiniu ir savitos tiek teisine prigimtimi, tiek ir įstatymų leidėjo nustatyto teisiniu reglamentavimu, jų pobūdis lemia ir pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo, galiojimo bei vykdymo ypatumus.

2.1. Kreditoriaus reikalavimo teisė

Kreditoriaus reikalavimo teisė – tai prievolinė teisė, esanti savarankišku civilinių teisinių santykių objektu (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnio 1 dalis), todėl gali būti perleista kitam asmeniui bendraisiais pagrindais²⁷. Specialiosios reikalavimo perleidimą reguliuojančios teisės normos yra išdėstytos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Šeštosios knygos I dalies VI skyriuje.

Reikalavimo teisės – tai specifinis civilinių teisių objektas, atsirandantis iš anksčiau susiformavusių kreditoriaus ir skolininko santykių, kuriuose naujasis reikalavimo įgijėjas dažniausiai nedalyvauja. Reikalavimo teisės yra prievolinės teisės, nes atsiranda iš nuo kitų teisinių santykių subjektų atsieto teisinio santykio tarp kreditoriaus ir skolininko (prievolės). Skirtingai negu daiktinės teisės, prievolinės teisės yra ne absoliučios, bet santykinės. Prievolinė teisė nėra vieno ar kelių asmenų. Tai yra vieno ar kelių asmenų teisė reikalauti iš konkretaus asmens ar kelių

²⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“, Nr. 3K-3-545/2000, kat. 14.

asmenų atlikti tam tikrus veiksmus ar susilaikyti nuo jų. Taigi esant prievoliniams teisiniams santykiams visada yra aiškus asmuo ar asmenys, galintys pažeisti šią kreditoriaus teisę²⁸.

Santykinis (asmeninis) reikalavimo teisių pobūdis lemia tai, kad naujasis kreditorius yra saistomas prievolės, atsiradusios tarp ankstesniojo kreditoriaus ir skolininko, turinio, t.y. skolininkas išsaugo visas ankstesnes teises, taip pat atsikirtimo pagrindus ir naujojo kreditoriaus atžvilgiu. Be to, naujajam kreditoriui perleisto reikalavimo realizavimas visiškai priklauso nuo pradinės prievolės vykdymo sąlygų – naujasis kreditorius neturės teisės reikšti reikalavimų skolininkui, jeigu nėra suėjęs prievolės įvykdymo terminas arba nėra įvykusios sąlygos, kurios yra būtinos pagal pradinę prievolę. Dar daugiau, naujasis kreditorius iš skolininko gali reikalauti tik prievolės, iš kurios atsirado reikalavimo teisė, vykdymo, o bet koks ankstesnės prievolės modifikavimas, atliktas naujojo kreditoriaus ir skolininko, nutrauks ankstesnę prievolę ir sukurs kokybiškai naują teisinį santykį – įvyks novacija.

Pažymėtina, jog aptarta reikalavimo teisių turinio specifika suponuoja šių teisių perleidimo kito asmens nuosavybės teisinių santykių ypatumus, kurie yra atskleidžiami tolesniuose šio darbo skirsniuose.

2.2. Reikalavimo teisių perleidimas (cesija) pagal Lietuvos Respublikos teisę

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu. Reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievolės.

[Taigi] „kreditorius gali perduoti savo reikalavimo teisę kitam asmeniui, t.y. naujajam kreditoriui, pagal reikalavimo teisės perleidimo sutartį, kuri doktrinoje vadinama cesijos sutartimi <...> Reikalavimo perleidimas (cesija) yra vienas iš asmenų pasikeitimo prievolėje būdų“²⁹.

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalies teisės norma, galima padaryti išvadą apie tokią cesijos sandorio struktūrą: pradinis kreditorius (cedentas) sudaro sandorį su naujuoju kreditoriumi (cesionaru) dėl reikalavimo į skolininką perleidimo, nepriklausomai nuo skolininko valios. Pažymėtina, kad ši cesijos sandorio struktūra nėra absoliuti, nes Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 5 dalis įtvirtina išimtį, neleidžiančią kreditoriui perleisti reikalavimo į skolininką trečiajam asmeniui tuomet, kai kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės. Visgi, jeigu cedento ir skolininko sutartis nenumato draudimo

²⁸Nekrošius, Ipolitas, Nekrošius, Vytautas, Vėlyvis, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 105.

²⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „VICI logistika“ v. Kauno laisvosios ekonominės zonos valdymo UAB, UAB „FEZ Developments Limited“, UAB „Axis Industries“, Nr. 3K-3-545/2009, kat. 42.8; 106.7.6.

cedentui perleisti iš sutarties kylančio reikalavimo už įsigytas prekes, atliktus darbus ar suteiktas paslaugas trečiajam asmeniui, įprastas cesijos sandoris tarp cedento ir cesionaro dažniausiai nevaržomai gali būti sudaromas už skolininko akių.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėta cesijos sandorio struktūra, akcentuojant pradinio ir naujojo kreditoriaus abstrahavimąsi nuo skolininko valios perleidžiant turimą reikalavimą į skolininką, iš pirmo žvilgsnio gali būti gretinama tokiems vienašaliams sandoriams, kaip vekselis ar čekis, akivaizdžiausiai charakterizuojantiems abstrakčių sandorių, kurių galiojimui nebūtina nurodyti skolininko prievolės pagrindo, savybes. Tačiau padaryti galutinei išvadai apie cesijos sandorio priskyrimą abstraktiems ar kauzaliems (konkrečioms) sandoriams yra būtina išsamesnė teisės doktrinos, cesiją reglamentuojančių teisės normų bei suformuotos teismų praktikos analizė.

Sandoriai skirstomi į kauzalius [kauzalinius] ir abstrakčius pagal sandorio pagrindo reikšmę jo galiojimui. Šios klasifikacijos esmė, kad vienu sandorių pagrindas yra esminis sandorio elementas ir patį sandorio galiojimą galima kvestionuoti atsižvelgiant į jo pagrindo buvimą, trūkumus (neteisėtumą, neįmanomumą). Sandoriai, kuriuose išreiškiamas, nurodomas jų pagrindas, vadinami kauzaliais (lot. *causa* – priežastis)³⁰. Kauzalinio sandorio teisinis pagrindas nustatomas arba pagal sandorio turinį, arba pagal konkretaus sandorio tipą (pvz., nuoma, pasauga ir kita)³¹.

Kiti sandoriai, skirtingai nei kauzalūs, neturi aiškiai išreikšto, nurodyto pagrindo ir jis neturi jiems esminės reikšmės, nedaro įtakos jų galiojimui. Tokie sandoriai yra tarsi atitraukti, abstrahuoti nuo savo pagrindo, todėl ir vadinami abstrakčiais (lot. *abstrahere* – atskirti, atitraukti). Iš tokio sandorio išplaukiančios teisės ir pareigos nėra siejamos su jo pagrindu. Remiantis tokio sandorio turiniu negalima numatyti, kokio teisinio tikslo siekiant jis sudarytas. Tačiau sandorio pagrindo trūkumai arba net jo nebuvimas paprastai neduoda pagrindo pripažinti tokį sandorį negaliojančiu³².

Pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.105 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta cedento atsakomybė už perleidžiamo reikalavimo į skolininką negaliojimą. Ši nuostata reiškia, jog cesijos sutarties galiojimas tiesiogiai priklauso nuo sutarties pagrindo, t.y. sandorio dėl prekių įsigijimo, darbų atlikimo ar paslaugų suteikimo, pagal kurį cedentas įgijo reikalavimo teisę į skolininką, galiojimo. Tokią savybę turi kauzalus sandoris.

Vadinasi, pats įstatymų leidėjas netiesiogiai yra nustatęs tokį teisinį reglamentavimą, kuris leidžia teigti, kad cesijos sutartis yra kauzalus (koncretus), o ne abstraktus, sandoris.

³⁰Brazdeikis, Aurimas in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 325.

³¹Papirtis, Leonas Virginijus in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Pakalniškis, Leonas Virginijus Papirtis)*. 2 laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 333.

³²*Cit. op.* 30, p. 326.

Labai svarbu yra tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, patvirtindamas aukščiau padarytą prielaidą, savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, jog „*cesijos sutartimi cedentas perduoda cesionarijui [cesionarui] tam tikrą teisę sutarties arba įstatymo pagrindu. Taigi cesija nėra abstraktus savarankiškas sandoris, o yra susietas su pagrindiniu sandoriu, kuriame vyko reikalavimų pasikeitimas, t.y. sutartimi, kuri yra cesijos esmė*“³³.

Galiausiai, vėliausioje Lietuvos teisės doktrinoje irgi vieningai pripažįstamas cesijos sandorio priskyrimas kauzaliems sandoriams³⁴.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima padaryti tvirtą išvadą, kad cesijos sutarčiai yra būdingos kauzalojo (konkretaus), o ne abstraktaus, sandorio savybės, iš esmės lemiančios cesijos sandorio negaliojimo ir ginčijimo pagrindus, cedento ir cesionaro susitarimu pažeistų skolininko teisių gynybos būdus.

Kadangi cesijos sutartis yra kauzalus sandoris, jo galiojimas yra tiesiogiai priklausomas nuo pagrindinio sandorio, iš kurio atsirado kreditoriaus reikalavimo teisės, teisėtumo. Jeigu galima konstatuoti, kad yra teisinis pagrindas pagrindinio sandorio nugalinėjimui, iš pastarojo sandorio atsiradusios kreditoriaus reikalavimo teisės taip pat gali būti nugalinčios, t.y. pripažintos negaliojančiomis (neegzistuojančiomis). Esant tokiai situacijai, skolininkas išsaugo teisę teisme reikšti reikalavimus dėl cesijos sutarties, sudarytos tarp ankstesniojo ir naujojo kreditoriaus, pripažinimo negaliojančia, nepaisant to, kad jis nėra šios sutarties šalis.

Kitas cesijos sutarties teisinę prigimtį ir įstatymų leidėjo nustatytą teisinį reglamentavimą lemiantis aspektas yra cesijos instituto vieta visoje civilinės teisės sistemoje. Kitaip sakant, labai aktualus cesijos sutartį apibūdinantis klausimas, nuo kurio priklauso sudarytų cesijos sutarčių stabilumas civilinėje apyvartoje, yra jų savarankiškumas santykyje su pagrindiniu sandoriu, iš kurio atsiranda kreditoriaus reikalavimo teisė skolininkui.

Jeigu cesijos sutartis būtų savarankiškas sandoris, jo galiojimas ir panaudojimas civilinėje apyvartoje visiškai nepriklausytų nuo pagrindinio sandorio, pagal kurį kreditorius yra įgijęs į skolininką reikalavimo teisę ir dėl kurios perleidimo naujam kreditoriui (cesionarui) yra sudaryta cesijos sutartis. Tokiu atveju cesijos sutarties pagrindu įgytų reikalavimo teisių stabilumas (nenuginčijamumas) civilinėje apyvartoje padidėtų, tačiau kartu atsirastų akivaizdžiai neteisėtų sandorių legalizavimo problema, nes vien iš tokio sandorio atsiradusios reikalavimo teisės į skolininką perleidimas kitam asmeniui lemtų pradinio sandorio nenuginčijamumą (teisėtumą).

³³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „VICI logistika“ v. Kauno laisvosios ekonominės zonos valdymo UAB, UAB „FEZ Developments Limited“, UAB „Axis Industries“, Nr. 3K-3-545/2009, kat. 42.8; 106.7.6.

³⁴Ambrasienė, Dangutė. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)* // *Jurisprudencija*. 2002. T. 28 (20), p. 98, Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas* // Vilnius: Jurisprudencija. 2004. T. 55 (47), p. 123.

Cesijos sandorio savarankiškumas galėtų lemti tokio sandorio panaudojimą tarp civilinės teisės subjektų kaip vertybinį popierių, galimai dubliuojantį tokią funkciją atliekančio vekselio indosamentą. Tai sukurtų skirtingų teisinių santykių objektų nepagrįstą suvienodinimą.

Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „*Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse cesija nenurodoma kaip atskira sutarčių rūšis, t.y. neišskirta kaip savarankiškas sandoris. Kai pagal cesijos sutartį pradinis kreditorius perduoda savo reikalavimo teisę naujam kreditoriui, jis nustoja būti prievolės šalis, o vietoj jo prievolėje atsiranda naujasis kreditorius. Naujasis kreditorius yra saistomas pradinio kreditoriaus ir skolininko sutarties sąlygų <...> Taigi reikalavimo perleidimo sutartis yra tiesiogiai susijusi su pradiniu sandoriu, kurio pagrindu perduodama reikalavimo teisė, ir visi ginčai dėl reikalavimo perleidimo sutarties yra taip pat susiję su pradiniu sandoriu*“³⁵.

Aukščiau nurodytas kasacinio teismo išaiškinimas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.105 straipsnio 1 dalies nuostata, pagal kurią pradinis kreditorius atsako naujam kreditoriui už šiam perduoto reikalavimo negaliojimą, suponuoja išvadą, kad cesija yra nesavarankiškas sandoris ir negali būti naudojamas civilinėje apyvartoje atsietai nuo pagrindinio sandorio, taip pat ir vietoje vekselio, kaip vertybinio popieriaus, indosamento.

Pabrėžtina, kad reikalavimo teisių perleidimo institutas yra labai platus ir apima tiek piniginių, tiek nepiniginių reikalavimų perleidimą kitam asmeniui, be to, cesija gali būti tiek neatlygintina (reikalavimo teisių dovanojimo sutartis), tiek ir atlygintina (reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis, skolos padengimas perleidžiamomis reikalavimo teisėmis ir pan). Prieš atskleidžiant reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties ypatumus ir šio instituto aktualijas, yra apžvelgiamas cesijos teisinis reglamentavimas užsienio valstybėse.

2.3. Reikalavimo teisių perleidimo reglamentavimas užsienio valstybėse

Reikalavimo teisių perleidimas, kai ūkyje išplėtota pinigų ir kreditų apyvarta, mums atrodo savaiame suprantamas dalykas. Šiandien reikalavimas, lygiai kaip ir kilnojamas daiktas ar žemės sklypas, nagrinėjamas kaip rūšiniais požymiais apibrėžtas daiktas; jis tuo pačiu nagrinėja tik vieną iš galimų agregatinių būsenų, kurią gamybos veiksnys „kapitalas“ gali akceptuoti ūkinėje apyvartoje. Todėl egzistuoja poreikis, kad reikalavimo teisės, lygiai kaip ir kiti turtiniai objektai,

³⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „VICI logistika“ v. Kauno laisvosios ekonominės zonos valdymo UAB, UAB „FEZ Developments Limited“, UAB „Axis Industries“, Nr. 3K-3-545/2009, kat. 42.8; 106.7.6.

galėtų būti perduoti kitiems asmenims. Visos šiuolaikinės teisės sistemos, nors ir viena nuo kitos nukrypstančios, naudojimui pateikia teisinės formas, kuriomis galėtų būti vykdomas perleidimas³⁶.

Darbe yra pateikiamas apibendrintas esminių reikalavimo perleidimo (cesijos) teisinių aspektų reglamentavimas tiek kontinentinės Europos teisės tradicijos, tiek ir bendrosios teisės (angl. – *common law*) šalyse.

Vokietija, Austrija ir Šveicarija

Vokietijos, Austrijos ir Šveicarijos teisės sistemų ypatumas šioje srityje pasireiškia tuo, kad jose reikalavimų perleidimas nagrinėjamas kaip „abstraktus“ (t.y. nepriklausomas nuo pagrindinio sutartinio susitarimo) sandoris <...> žinoma, abu sandoriai yra ne tik vienas nuo kito atskiriami, bet ir suprantami kaip vienas nuo kito nepriklausomi, laikantis principo, kad *pagrindinio sandorio trūkumai nedaro įtakos perleidimui, kuris traktuojamas kaip savarankiškas sandoris*. Taigi jeigu reikalavimas perleidžiamas remiantis pirkimo ir pardavimo sutartimi arba užtikrinimo susitarimu, pirkėjas ir užtikrinimo gavėjas iš esmės lieka reikalavimo savininku ir tada, jeigu pirkimo ir pardavimo sutartis vėliau apskundžiama dėl suklydimo arba nutraukiama, arba jei laiduotas reikalavimas būna apmokėtas. Pagrindinė cesijos instituto problema slypi skolininko interesų gynime <...> Skolininko apsaugos problema iškyla ne tik tada, kai skolininkas sandorį sudaro su *tariamam kreditoriumi*, bet ir tada, kai cesionaro kreditoriaus pozicija yra neginčijama. Tokiu atveju kyla klausimas, kaip skolininkas gali gintis nuo cesionaro ieškinio dėl mokėjimo <...> Jeigu skolininkas prieš cedentą galėtų gintis motyvuodamas tuo, kad reikalavimo teisės jis apskritai neturi arba kad po sutarties sudarymo ji išnyko, arba kad yra praleistas ieškinio senaties terminas, arba panaudoti kitus atsikirtimus – visomis šiomis priemonėmis galės gintis ir prieš cesionarą (Vokietijos civilinio kodekso 404 straipsnis, Šveicarijos prievolių kodekso 169 straipsnis, Austrijos civilinio kodekso 1396 straipsnis). Savo prieštaravimuose cesionaro ieškiniui skolininkas gali nurodyti, kad cesija yra negaliojanti ir todėl ieškovas nėra kreditorius. Jis, pavyzdžiui, gali remtis tuo, kad perleidimo metu cedentas buvo neveiksnus arba kad cesija, kaip tariamas sandoris, yra negaliojanti pagal Vokietijos civilinio kodekso 117 straipsnį, Šveicarijos prievolių kodekso 20 straipsnį. Žinoma, šiuo atveju įtakos turi *abstrakcijos principas*: skolininko gynimasis logiškas tik tada, jeigu jo pateikti faktai pagrindžia prielaidą, jog perleidimas iš esmės yra negaliojantis; kiti prieštaravimai, iš kurių kyla vien tik *pagrindinio sandorio* negaliojimas, skolininkui padeda tiek

³⁶Zweigert, Konrad, Kotz, Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 374.

pat mažai, kaip ir tvirtinimas, kad cesionaras yra reikalavimo savininkas, tačiau pagal pagrindiniame sandoryje prisiimtą įsipareigojimą skolininkui jo (dar) nebūtų galima pareikšti³⁷.

Pažymėtina, kad, kaip matyti, Vokietijoje, Austrijoje ir Šveicarijoje cesijos sutarties savarankiškumo ir galiojimo priklausymo nuo pagrindinio sandorio, iš kurio atsiranda skolininko prievolė, klausimai yra reglamentuojami visiškai kitaip nei Lietuvos Respublikoje.

Cesijos sutartis Lietuvos Respublikos teisės sistemoje suvokiama kaip kauzalus (konkretus), tačiau nesavarankiškas sandoris, kurio galiojimas priklauso nuo pagrindinio sandorio teisėtumo ir teisinio statuso, t.y. jis yra galiojantis ar nugincytas teisme. Todėl darytina išvada, kad pagal Vokietijos, Austrijos ir Šveicarijos atitinkamus teisės aktus cesijos sandoris savo teisine paskirtimi atitinka mokėjimo vertybinio popieriaus kriterijus, kuriuos Lietuvos Respublikoje atitinka vekselis ir čekis.

Prancūzija ir Italija

Prancūzijos civilinis kodeksas reikalavimo perleidimą reguliuoja *pirkimo ir pardavimo* ribose, nes, remiantis XVIII a. civilinės teisės teorija, vadovujamasi tuo, kad cedentas visuomet yra perleisto reikalavimo pardavėjas, o cesionaras – pirkėjas (1689 straipsnis ir kt.). Šis požiūris vyrauja todėl, kad Prancūzijoje perleidimo sutartis nėra pripažįstama „abstrakčiu“, nuo kauzaliųjų susitarimų teisiškai nepriklausančiu sandoriu. <...> Ir romaniškosiose teisės sistemose vadovujamasi tuo, kad reikalavimas perleidimo sutartimi pereina cesionarui, nors tam nereikia skolininko dalyvavimo. Tai akivaizdžiai nustato Italijos civilinio kodekso 1260 straipsnis. Tačiau visa tai galioja tik vidiniams santykiams tarp perleidimo sutarties šalių: *entre le cedant et le cessionnaire* (Prancūzijos civilinio kodekso 689 straipsnis). *Trečiųjų asmenų* atžvilgiu reikalavimas pripažįstamas perleistu tik tada, jeigu cedentas arba cesionaras skolininkui apie perleidimą informavo – pranešė per teismo antstolį (*signification*) ir tada, jeigu skolininkas teismo arba notarinio dokumentu cesionaro atžvilgiu perleidimą „akceptavo“ (*acceptation*, palyginimui, Prancūzijos civilinio kodekso 1690 straipsnis). Iš viso to išplaukia, kad perleidimo sutartis sukelia reliatyvų (apribotą tik vidiniu cedento ir cesionaro santykiu) reikalavimo perleidimą, ir tai yra beveik vieninga prancūzų bei italų teisinės literatūros nuomonė³⁸.

Pabrėžtina, kad pagal Prancūzijos ir Italijos teisę kreditoriaus reikalavimas jokiais atvejais negali būti perleistas kitam asmeniui už skolininko akių. Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (6.101 straipsnio 1 dalis) priešingai – perleidžiant reikalavimą skolininko sutikimo

³⁷Zweigert, Konrad, Kotz, Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 376-378.

³⁸*Ibid.*, p. 379.

nerieikia. Taigi, lyginant su teisiniu reglamentavimu, galiojančiu Lietuvos Respublikoje, Prancūzijoje ir Italijoje skolininko teisėms taikoma daug didesnė apsauga.

Rusija

Iki naujojo Rusijos Federacijos civilinio kodekso priėmimo pirkimo-pardavimo sutarties dalyku buvo pripažįstami tik kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai (rus. – *движимые и недвижимые вещи*)³⁹.

[Naujasis] Rusijos Federacijos civilinis kodeksas⁴⁰, kaip ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, numato, kad turtinės teisės yra civilinių teisių objektas (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 128 straipsnis), o apibrėždamas pirkimo-pardavimo sutarties sampratą nurodo, kad pirkimą-pardavimą reglamentuojančios normos taikomos parduodant turtines teises, jei kas kita neišplaukia iš šių teisių turinio ar prigimties⁴¹.

Pažymėtina, kad daugelis cesijos sutarties teisinio reglamentavimo Rusijos Federacijoje aspektų iš esmės sutampa su Lietuvos Respublikoje esančiu teisiniu reguliavimu.

Visų pirma, tiek Rusijos Federacijoje⁴², tiek Lietuvos Respublikoje cesijos sutartis privalo būti sudaroma tokios formos, kokia yra nustatyta įstatymo pagrindiniam sandoriui, iš kurio atsiradusi kreditoriaus reikalavimo teisė yra cesijos sutarties dalykas. Dar daugiau, Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (454 straipsnio 4 punktas), kaip minėta, atkartoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 straipsnio 4 dalį ir nurodo, kad kodekso normos, reguliuojančios pirkimo-pardavimo sutartį, taikomos turtinių teisių pirkimui pardavimui, jeigu kitaip neišplaukia iš šių teisių turinio ir savybių (prigimties). Galiausiai, skolininko sutikimas reikalavimo perleidimui ankstesniajam kreditoriui pagal Rusijos Federacijos civilinį kodeksą taip pat nėra reikalingas, nes cesija reguliuoja santykius tik tarp ankstesniojo ir naujojo kreditorių⁴³.

Pabrėžtina, jog esminis skirtumas tarp Rusijos Federacijoje ir Lietuvos Respublikoje nustatyto reikalavimo perleidimo santykių teisinio reglamentavimo yra tai, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 3 dalį galima perleisti ir *būsimą* reikalavimą, o Rusijos Federacijos civiliniame kodekse tokia galimybė nenustatyta⁴⁴.

³⁹ Брагинский, М.И., Витрянский, В.В. *Договорное право. Книга первая. Общие положения*. Издание 3-е, стереотипное. Москва: Статут, 2009, p. 467.

⁴⁰ Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный текст. Част 1 и 2. Москва: Гном-пресс, 1997.

⁴¹ Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas* // Vilnius: Jurisprudencija. 2004. T. 55 (47), p. 116.

⁴² *Cit. op.* 39, p. 475-476.

⁴³ *Ibid.*, p. 469, 473.

⁴⁴ *Cit. op.* 41, p. 125.

Taigi galima padaryti išvadą, jog reikalavimo perleidimo teisiniai santykiai Rusijos Federacijoje ir Lietuvos Respublikoje yra reglamentuojami gana panašiai, o šių valstybių civiliniai kodeksai yra gana giminingi.

Anglija ir Jungtinės Amerikos valstijos

Anglijos bendrojoje teisėje yra reglamentuojamos dvi reikalavimo teisės perleidimo trečiajam asmeniui formos: (1) įstatyminis perleidimas (angl. – *statutory assignement*) ir (2) teisėtas perleidimas (angl. – *equitable assignement*). Įstatyminiam perleidimui pripažinti yra būtinos tokios sąlygos: (1) perleidžiant reikalavimą turi būti laikomasi rašytinės cesijos sutarties formos; (2) skolininkas apie reikalavimo perleidimą turi būti informuojamas raštu.

Jeigu nėra įvykdytos įstatyminio perleidimo sąlygos, laikoma, jog įvyko teisėtas perleidimas. Tokiam susitarimui tarp cedento ir cesionario nėra keliami jokių specialių formos reikalavimų. Tačiau cesionarui pareiškiant skolininkui ieškinį, cedentas byloje turi dalyvauti kaip proceso šalis, nesvarbu, ar kalbama apie ieškovą, ar apie atsakovą⁴⁵.

[Tik] 1873 metų Teismų įstatymu (angl. – *Judicature Act*) buvo sujungti bendrosios teisės ir teisingumo (angl. – *equity*) teismai. Nuo to laiko, skolininkui iškėlus bylą dėl prievolės įvykdymo, cesionarui nebuvo reikalinga, kad cedentas dalyvautų teismo procese, išskyrus atvejus, kai bylos dalyku suinteresuotas buvo pats cedentas arba pastarasis turėjo ketinimų ginčyti reikalavimo perleidimo sutartį. [Galiausiai] 1925 metų Turto įstatymo 136 straipsnis galutinai įtvirtino nuostatą, kad *legal chose of action* (teisinio nuosavybės teisės objekto, dėl kurio reiškiamas ieškinys) savininkas savo teisę gali perleisti cesionarui taip, kad šis vienas, be cedento dalyvavimo, gali pareikšti reikalavimą skolininkui. Tokiu būdu atsirado įstatyminis reikalavimo perleidimas. [Tačiau] pagal 1925 metų Turto įstatymo 136 straipsnį cesionaras gali reikalauti prievolės įvykdymo iš skolininko teisme be cedento pagalbos tik tokiu atveju, kai reikalavimo perleidimas yra absoliutus (angl. – *absolute assignement*)⁴⁶. Neabsoliučiu reikalavimo perleidimu yra laikomi tokie atvejai, kai: (1) cedentą ir cesionarą sieja ne tik reikalavimo perleidimo sutartis, bet yra tarpusavio atsiskaitymo klausimų, kurie sprendžiami ar gali būti išspręsti reikalavimo perleidimu, pavyzdžiui, reikalavimo perleidimu yra dengiamas cedento ankstesnis įsiskolinimas cesionarui (angl. – *assignments by way of charge*); (2) yra perleidžiama dalis reikalavimo (angl. – *assignment of part of a debt*), (3) esant sąlyginiam reikalavimo perleidimui (angl. – *conditional assignment*)⁴⁷

⁴⁵Zweigert, Konrad, Kotz, Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 382-383.

⁴⁶Stone, Richard. *The modern law of contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005, p. 174-175.

⁴⁷Treitel, Guenter Heinz. *The Law of contract*. 11th ed. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 674-678.

ir (4) yra perleidžiamas būsimas piniginis reikalavimas faktoringo būdu⁴⁸. Jungtinėse [Amerikos] valstijose viduramžių cesijos taisyklių rudimentai ryžtingai paaukoti modernios apyvartos poreikiams. Remdamiesi įstatymų leidyba, kuri liberalizavo proceso teisę ir padarė galą techniniam atskyrimui tarp *law* (teisės) ir *equity* (teisingumo), šiandien Amerikos teismai vadovaujasi tuo, kad reikalavimo perleidimo galiojimui nereikia specialios formos bei skolininko informavimo ir kad cesionaras, kaip *the real party in interest*, savo vardu be cedento dalyvavimo gali pats pareikšti ieškinį skolininkui⁴⁹.

Kaip matome, anglosaksų šalyse reikalavimo perleidimo santykiai yra reguliuojami labai savitai. Tai dar kartą patvirtina, kad bendrosios teisės sistemos, galiojančios Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, labai skiriasi nuo kontinentinės Europos teisės sistemų (galiojančių Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje ir pan.).

2.4. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo instituto samprata

Reikalavimo teisių pirkimas-pardavimas yra atlygintinas cesijos sandoris, kurio dalykas yra nuosavybės teisės perleidimas į reikalavimą, suteikiantį teisę reikalauti prievolės įvykdymo iš trečiojo asmens (skolininko), naujam kreditoriui už sutartą pinigų sumą.

Reikalavimo teisių pirkimui-pardavimui taikomos bendrosios daiktų pirkimą-pardavimą reglamentuojančios teisės normos, įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 – 6.349 straipsniuose, ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 – 6.110 straipsnių nuostatos, reguliuojančios reikalavimo teisės perleidimą (cesiją). Šio darbo vienas iš tikslų yra atskleisti ypatumus, suponuos reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo instituto skirtumą nuo kitų rūšių cesijos sandorių (pavyzdžiui, reikalavimo teisių dovanojimo, mainų ar reikalavimo teisių perleidimo nuosavybėn padengiant įsiskolinimą kreditoriui).

Labai svarbu pažymėti, kad reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo institutas iš esmės skiriasi nuo sutarčių, sudaromų trečiojo asmens naudai, t.y. kreditoriaus susitarimų su skolininku (trečiuoju asmeniu) dėl nurodymo skolininkui atlikti mokėjimus pagal prievolę ne kreditoriui, bet tiesiogiai trečiajam asmeniui⁵⁰. Tokios sutartys praktikoje, pavyzdžiui, yra sudaromos tarp generalinio rangovo ir užsakovo (subrangovų) dėl užsakovo mokėjimų tiesiogiai subrangovams statybos rangos srityje, tarp draudiko ir jo agentų (draudėjų) dėl mokėjimų iš draudėjų administravimo draudimo srityje ir kitais panašiais atvejais.

⁴⁸Sealy, Leonard Sedgwick, Hooley, Richard. *Commercial Law. Text, Cases and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 1028.

⁴⁹Zweigert, Konrad, Kotz, Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 382.

⁵⁰Klimas, Tadas. *Comparative Contract Law (A Transsystemic Approach With an Emphasis on the Continental Law)*. Cases, Text and Materials. Durham: Carolina Academic Press, 2006, p. 449-450.

Pabrėžtina, jog pagrindinis skirtumas tarp minėtų sutarčių glūdi trečiojo asmens iš kreditoriaus įgyjamų teisių turinyje. Kai tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens yra sudaroma sutartis dėl skolininko tiesioginių mokėjimų trečiojo asmens naudai, tretysis asmuo neturi teisės reikalauti prievolės įvykdymo tiesiogiai iš skolininko, o reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo atveju tretysis asmuo įgyja visas ankstesniojo kreditoriaus teises skolininko atžvilgiu, įskaitant ir teisę reikalauti prievolės įvykdymo⁵¹.

Itin specifinė sutartis, kurios pagrindu parduodamos kreditoriaus reikalavimo teisės į skolininką kitam asmeniui, yra faktoringas. Todėl, autorės nuomone, faktoringo teisinių santykių specifiką būtina išanalizuoti išsamiau ir pirmiau negu kitus reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties ypatumus.

2.5. Faktoringas

Teisės doktrinoje faktoringo sutartis yra apibrėžiama kaip komercinė sutartis, skirta piniginio reikalavimo perleidimui, su specifiška subjektine sudėtimi ir sąlygomis⁵².

Faktoringas yra kompleksinis teisinis santykis ir apima įvairialypius cesijos, pirkimo-pardavimo, paskolos (kredito), komiso, atlygintinių paslaugų teikimo, laidavimo santykių elementus. Visi šie santykių elementai sudaro savarankišką sudėtį, todėl faktoringas pagrįstai išskirtas kaip savarankiška sutartis sutarčių sistemoje⁵³.

Nors faktoringo paslaugos egzistavo jau XVI-XVII a., tačiau mūsų šalyje tai ganėtinai naujas institutas. Faktoringo sutartys Lietuvoje sudarinėjamos jau nuo 1998 m., tačiau teisiškai reglamentuoti šiuos santykius pradėta tik 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui⁵⁴.

Faktoringo instituto teisinio reglamentavimo ir taikymo civilinėje apyvartoje naujumas suponuoja faktoringą reguliuojančių teisės normų taikymo praktikoje aktualumą.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.903 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimą, susijusį su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba

⁵¹Klimas, Tadas. *Comparative Contract Law (A Transsystemic Approach With an Emphasis on the Continental Law). Cases, Text and Materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2006, p. 449-450.

⁵²Ambrasienė, Dangutė. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija*. 2002. T. 28 (20), p. 97.

⁵³Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Vilnius: Jurisprudencija*. 2004. T. 55 (47), p. 81.

⁵⁴Skibarkienė, Živilė in *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis* (moksl. red. Dangutė Ambrasienė, Egidijus Baranauskas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 541.

įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginį reikalavimą skolininkui (finansavimas su sąlyga perleisti piniginį reikalavimą) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą.

Iš Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.903 straipsnio 1 dalyje nustatyto teisinio reglamentavimo matyti, kad faktoringo sutarties dalykas yra atlygintinas piniginio reikalavimo perleidimas arba įsipareigojimas jį perleisti kitam asmeniui. Taigi faktoringo sutartis yra teisinis pagrindas asmenų (kreditorių) pasikeitimui piniginėje prievolėje, atsiradusioje iš prekių pardavimo, darbų atlikimo ar paslaugų teikimo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Šeštosios knygos I dalies II skyriaus Šeštasis skirsnis).

Cesija taip pat yra teisinis pagrindas asmenų (kreditorių) pasikeitimui prievolėje, tačiau reikalavimo perleidimas cesijos sutarties pagrindu gali būti ir atlygintinas, ir neatlygintinas. Be to, cesijos pagrindu perleidžiamas reikalavimas gali būti tiek piniginis, tiek ir nepiniginis.

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnį reikalavimo perleidimo tvarką nustatančios taisyklės taikomos perleidžiant ir kitas teises, jeigu įstatymai nenumato ko kita. Taigi cesijos teisinius santykius reglamentuojančios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Šeštosios knygos VI skyriaus I dalies normos subsidiariai yra taikomos ir faktoringo institutui.

Dėl tokio cesijos ir faktoringo teisinės prigimties panašumo ir šiuos teisės institutus reglamentuojančių teisės normų glaudumo teisės doktrinoje kyla cesijos ir faktoringo teisinių santykių vietos teisės sistemoje ir atskyrimo klausimų.

Viena iš aptartinių ir teisės doktrinoje plačiai pateikiamų nuomonių yra tvirtinimas, kad faktoringas yra cesijos rūšis⁵⁵. Tačiau Lietuvos teisės doktrinoje yra suformuluota ir kita nuomonė, pagal kurią faktoringo negalima laikyti cesijos rūšimi. Cesija, būdama nesavarankiška civiline sutartimi, yra suprantama kaip esminis faktoringo sandorio elementas⁵⁶. Pažymėtina, kad Anglijos teisės doktrinoje teisių perleidimas (angl. – *assignment*) taip pat yra laikomas sudėtine faktoringo sutarties dalimi⁵⁷.

Darbo autorė sutinka su teisės doktrinoje įtvirtinta pozicija, kad faktoringo sutartis yra kokybiškai nauja ir specifinę subjektinę sudėtį turinti piniginio reikalavimo teisių į skolininką pirkimo-pardavimo sutartis, iš esmės atliekanti civilinės apyvartos subjektų finansavimo funkciją. Taigi piniginio reikalavimo teisių į skolininką perleidimas naujajam kreditoriui, kuris faktoringo

⁵⁵Ambrasienė, Dangutė. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)* // *Jurisprudencija*. 2002. T. 28 (20), p. 97, Ambrasienė, Dangutė in *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis* (moksl. red. Dangutė Ambrasienė, Egidijus Baranauskas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 78, 85.

⁵⁶Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas* // Vilnius: *Jurisprudencija*. 2004. T. 55 (47), p. 115.

⁵⁷Sealy, Leonard Sedgwick, Hooley, Richard. *Commercial Law. Text, Cases and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 1027.

santykiuose yra vadinamas finansuotoju (faktoriumi), tėra sudėtinė sudėtingo faktoringo sandorio mechanizmo dalis.

Tokia išvada yra daroma pasiremiant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.907 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią piniginio reikalavimo perleidimas finansuotojui galioja ir tais atvejais, kai kliento ir skolininko sudaryta sutartis tą daryti draudžia ar riboja. Analogiška nuostata yra įtvirtinta ir Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencijos dėl reikalavimų perleidimo tarptautinėje prekyboje (*United Nations Convention on the Assignment of Receivables in International Trade*) 9 paragrafe⁵⁸. Tuo tarpu, Anglijos teismų praktikoje (*Linden Gardens Trust Ltd. v. Lenesta Sludge Disposals Ltd. [1993] 3 All ER 417*) sutartinis draudimas perleisti reikalavimą iš viso yra draudžiamas ir pripažįstamas negaliojančiu⁵⁹. Palyginimui pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalį kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai.

Iš nurodytų teisės normų turinio matyti, kad faktoringo sutartis yra savarankiška nuo jos sudėtyje esančio reikalavimo teisės perleidimo elemento, o cesija yra tik vienas iš faktoringo sandorio įvykdymo padarinių. Vadinasi, faktoringas yra speciali finansavimo sutartis, turinti esminį cesijos elementą.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.70 straipsnis nepateikia baigtinio prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų sąrašo. Todėl prievolės šalys turi teisę susitarti ir taikyti kitokius, įstatyme nenumatytus prievolių užtikrinimo būdus, neprieštaraujančius imperatyvioms įstatymų normoms, teisės principams, viešai tvarkai ir gerai moralei. Faktoringas yra ypatingas tuo, kad ši sutartis gali būti sudaroma su tikslu užtikrinti prievolių įvykdymą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.903 straipsnio 2 dalis, 6.910 str. 2 d.). Pažymėtina, kad faktoringas, kaip finansuotojo reikalavimų užtikrinimo priemonė, gana plačiai naudojamas ir bendrosios teisės sistemos šalyse.⁶⁰

Rusijos Federacijos teisės doktrinoje yra išskiriamas faktoringas su finansuotojo regreso teise ir be jos (rus. – *оборотный, безоборотный факторинг*). Esant regreso teisei, finansuotojas, skolininko prievolės neįvykdymo atveju, turi teisę reikalavimą dėl neįvykdytos prievolės dalies nukreipti į klientą⁶¹. Taigi faktoringas su regreso teise labiau apsaugo finansuotoją nuo skolininko nemokumo rizikos.

⁵⁸A/RES/56/81 (2002).

⁵⁹Klimas, Tadas. *Comparative Contract Law (A Transsystemic Approach With an Emphasis on the Continental Law). Cases, Text and Materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2006, p. 453.

⁶⁰Sealy, Leonard Sedgwick, Hooley, Richard. *Commercial Law. Text, Cases and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 1000-1001.

⁶¹Суханов, Е.А. *Гражданское право. Том II*. Издание 2-е. Москва: БЕК, 2009, p. 231-232.

Taigi dar viena faktoringo sutarties ypatybė yra susijusi su galimybe šios sutarties pagrindu užtikrinti prievolių vykdymą.

Aukščiau išdėstytos faktoringo ypatybės yra pakankamas pagrindas faktoringo institutą laikyti savarankišku ir visiškai nepriklausomu nuo reikalavimo perleidimo (cesijos) instituto.

2.6. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties ypatumai

Reikalavimo teisių pirkimas-pardavimas yra cesijos rūšis, pasireiškianti reikalavimo teisių į skolininką perleidimu naujojo kreditoriaus (cesionaro) nuosavybėn už piniginį atlygį. Tai – atlygintina cesijos rūšis ir, pirmiausia, sutarties atlygintinumas lemia šios sutarties turinio specifiką, o taip pat skirtumus nuo neatlygintinų cesijos sutarčių, t.y., reikalavimo teisės dovanojimo. Dar daugiau, reikalavimo teisių į skolininką pirkimas-pardavimas turi esminių skirtumų nuo kitų turtinių teisių, esančių savarankiškais civilinių teisių objektais ir aptariamų šiame darbe, pirkimo-pardavimo.

Nuo reikalavimo teisių į skolininką perleidimo sutarties atlygintinumo iš esmės priklauso pradinio kreditoriaus atsakomybė naujam kreditoriui už skolininko mokumą (galimybes įvykdyti prievolę naujam kreditoriui).

Pagal bendrąją taisyklę parduodant reikalavimo teises cesionarui, pradinis kreditorius (cedentas) atsako cesionarui už šiam perduoto reikalavimo negaliojimą, bet neatsako už tai, kad skolininkas šio reikalavimo neįvykdo, išskyrus atvejus, kai cedentas laiduoja cesionarui už skolininką (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.105 straipsnio 1 dalis). Taigi bendroji norma nustato, kad jeigu cedentas nelaiduoja cesionarui už skolininką perleisto reikalavimo apimtyje, jis nėra atsakingas už skolininko mokumą, t.y. galimybes įvykdyti cesionarui perleistą reikalavimą.

Tačiau specialioji teisės norma, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.105 straipsnio 3 dalyje ir reglamentuojanti atlygintiną reikalavimo teisės perleidimą, nustato cedento atsakomybę už reikalavimo perleidimo metu buvusį skolininko nemokumą, bet tik tokia apimtimi, kokio dydžio sumą gavo iš cesionaro už perleidimą.

Vadinasi, reikalavimo teisių į skolininką pirkimas-pardavimas, kaip atlygintinas reikalavimo perleidimas, lemia platesnę cedento atsakomybę cesionarui už skolininko nemokumą. Ši atsakomybė pasireiškia tuo, kad pradinis kreditorius privalo grąžinti naujam kreditoriui už reikalavimą sumokėtus pinigus tuo atveju, jeigu skolininkas yra nemokus. Tačiau naujojo kreditoriaus teisė reikalauti iš pradinio kreditoriaus grąžinti už reikalavimą į nemokų skolininką sumokėtus pinigus įstatymo yra ribojama: atsakomybė neatsiranda už skolininko nemokumą, atsiradusį vėliau, jau po reikalavimo perleidimo, be to, naujasis kreditorius negali nepagrįstai

praturtėti ir neturi teisės iš pradinio kreditoriaus reikalauti didesnės sumos negu yra sumokėjęs už nupirktą reikalavimą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.105 straipsnio 3 dalis).

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 2 dalį reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės. Prievolės įvykdymo užtikrinimo teisės, perleidžiamos kartu su reikalavimu, yra hipotekos ir įkeitimo teisės, kurių pirkimo-pardavimo ypatumai yra aptariami atskirame skyriuje. Su perleidžiamu reikalavimu perleidžiamos papildomos teisės yra gana įvairaus turinio, pavyzdžiui, viena iš tokių teisių gali būti teisė reikalauti delspinigių už vėlavimą sumokėti skolą ir pan.

Kadangi reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis nėra savarankiška sutartis ir perleisto reikalavimo įvykdymas naujam kreditoriui priklauso nuo galinčio savo prievolę ginčyti skolininko prievolinių santykių su ankstesniu ju kreditoriumi (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 107 straipsnio 1 dalis), todėl pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.427 straipsnį pirkimo-pardavimo sutarties dalyku gali būti ir ginčijamos reikalavimo teisės į skolininką, t.y. tokios teisės, kurios jau yra ginčijamos teisme arba yra reali tikimybė, kad jos bus ginčijamos. Jeigu perleistos pradinio kreditoriaus teisės į skolininką yra ginčijamos teisme, naujasis kreditorius byloje kartu tampa ir ieškovu, nes esant materialinių subjektinių teisių perėmimui, įvyksta ir procesinių teisių perleidimas (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁶² 48 straipsnis).

Nors ginčijamų reikalavimo teisių į skolininką perleidimas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.427 straipsnyje yra reglamentuojamas gana detalčiai, tačiau teismai daro nemažai klaidų. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas nepagrįstai nutraukė nagrinėjamą civilinę bylą, nes nepripažino, kad ginčijamų teisių perleidimas kitam asmeniui kartu lemia ir procesinių teisių perėmimą iš pradinio kreditoriaus⁶³.

Ginčijamų reikalavimo teisių ypatybė pasireiškia nustatant momentą, nuo kurio teisių įgijėjas gali įgyvendinti šias teises, t.y. pareikšti reikalavimus skolininkui. Visų pirma, kaip minėta, perleidus ginčijamas teises, įvyksta ne tik materialinių, bet ir procesinių teisių perėjimas. Todėl teisių įgijėjui nepalaikant reikalavimų teisme (arbitraže), materialinis teisių perėjimas taip pat netenka galios, o įgytos teisės negali būti realizuotos. Antra, teisių ginčytinumas reiškia tai, kad jos nebus įgyvendinamos tol, kol išlaikys tokį statusą, žinoma, įgytos ginčijamos teisės gali būti perleidžiamos ir dar kitam asmeniui. Galiausiai, ginčijamų teisių įgijimas kartu reiškia ir tai, kad teisių įgijėjas gali ne tik neturėti galimybės realizuoti šių teisių dėl jų nuginjimo, bet ir patirti

⁶²Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁶³Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje LAB „Šiaulių autotransportas“ v. F.R., Nr. 2-88/2004, kat. 33; 104.

nuostolių atsirandant pareigai atlyginti laimėjusios šalies (skolininko) patirtas bylinėjimosi išlaidas.

Pažymėtina, kad parduodant (t.y. atlygintinai perleidžiant) reikalavimą kitam asmeniui, kaip sutarties objektas vyrauja piniginiai reikalavimai, kurie taip pat gali būti ir faktoringo sutarties dalyku.

Reziumuojant galima teigti, kad reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis išsiskiria nuo kitų cesijos sutarčių cedento atsakomybės cesionarui už skolininko nemokumą laipsniu, kuris yra daug didesnis dėl sutarties atlygintinumo. Antra, reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys, skirtingai negu kitos pirkimo-pardavimo sutartys, yra nesavarankiškos, o jų galiojimas priklauso nuo pagrindinio sandorio, iš kurio atsirado reikalavimo teisės, galiojimo.

2.7. Nuosavybės teisės į perleidžiamas reikalavimo teises perėjimo momento pagal reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo specifika

Kreditoriaus reikalavimo teisės į skolininką yra turtingos teisės, kurios yra savarankiškas civilinių teisių objektas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnis). Cesijos sutarties pagrindu ankstesnis reikalavimo teisių į skolininką savininkas (pradinis kreditorius) perleidžia jam priklausančią nuosavybės teisę į reikalavimo teises kitam asmeniui (naujam kreditoriui).

Nuosavybės teisės į pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu įgytas reikalavimo teises perėjimas cesionarui sukuria teises pasekmes, nes nuo šio momento naujasis kreditorius įgyja subjekcinę teisę reikalauti iš skolininko prievolės įvykdymo.

Nors įstatymas suteikia kreditoriui teisę perleisti tiek esamą, tiek ir būsimą reikalavimą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 3 dalis), tačiau, darbo autorės nuomone, įstatyme yra akivaizdi spraga visiškai nereglamentuojant nuosavybės teisės į reikalavimą perėjimo naujam kreditoriui momento nei esamo, nei būsimo reikalavimo perleidimo atveju.

Pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra reglamentuojami tik reikalavimo perleidimo fakto prieš skolininką panaudojimo momentai, kurie ne visa apimtimi gali būti tapatinami su nuosavybės teisės į perleistus reikalavimus perėjimo naujam kreditoriui momentu.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.109 straipsnio 1 dalį reikalavimo perleidimo faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis ir skolininką tik nuo to momento, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, arba nuo to momento, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją arba kitokį reikalavimo perleidimo fakto įrodymą. Jei skolininko buvimo vieta nežinoma, apie reikalavimo perleidimą gali būti pranešta viešu skelbimu (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.65 straipsnis).

Nurodyta teisės norma detalizuojama Lietuvos teisės doktrinoje, kurioje išaiškinta, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.109 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, nuo kurio momento tiek pradinis, tiek naujasis kreditorius gali panaudoti reikalavimo teisės perleidimą prieš skolininką ir trečiuosius asmenis (pvz., įkaito davėją, laiduotoją ir pan.). Šis momentas yra svarbus, nes su juo siejami svarbūs teisiniai padariniai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.106, 6.108 straipsniai). Jis nustatomas skirtingai, atsižvelgiant į tai, reikalavimo teisei perleisti reikėjo skolininko sutikimo ar ne. Pirmuoju atveju, sutarties panaudojimo momentas yra siejamas su skolininko duotu sutikimu, antruoju atveju – su pranešimu skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą įteikiant jam atitinkamą perleidimo įrodymą⁶⁴.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką LR CK 6.109 straipsnio 1 dalyje nurodyto pranešimo paskirtis yra apsaugoti skolininko interesus, kad jis žinotų, kam priklauso vykdytina prievolė ir išvengtų ginčo dėl dvigubo apmokėjimo; kartu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas LR CK 6.109 straipsnio 1 dalies normą, konstatavo, kad „Skolininkui apie reikalavimo perleidimą, kai jam sudaryti skolininko sutikimo nereikia, gali būti pranešta bet kokia forma ir bet koku būdu, svarbu, kad pranešime būtų informacija apie pradinio kreditoriaus turimą ar būsimą reikalavimą ir jo perleidimą įvardytam naujam kreditoriui <...> Siekiant nustatyti, ar pranešimas apie reikalavimo perleidimą yra tinkamas, turi būti taikomas objektyvusis metodas, t.y. sprendžiama, ar pranešimas yra tiek informatyvus, kad skolininkas, kaip protingas asmuo, pagal pateiktą informaciją suvoktų, jog reikalavimas perleistas <...> Pranešus skolininkui apie reikalavimo perleidimą ieškinio pareiškimu ir kartu pateikus cesijos sutartį, reikalavimo teisės perleidimas sukelia jam teisinius padarinius nuo ieškinio priedų gavimo momento⁶⁵.

Pranešus skolininkui apie reikalavimo perleidimą, laikoma, kad skolininkas turi vykdyti prievolę naujam kreditoriui <...> Pranešimas apie reikalavimo perleidimą yra neatšaukiamas, todėl pradinis kreditorius netenka reikalavimo teisės skolininkui, nebent naujasis kreditorius patvirtintų, kad skolininkas turi vykdyti prievolę ne jam, o kitam asmeniui⁶⁶.

⁶⁴Mikelėnas, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 151.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Žaliasis tiltas“ v. Danske Bank A/S Lietuvos filialas, Nr. 3K-7-168/2010, kat. 35.4; 36.3; 37; 40.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje UADB „Ergo Lietuva“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-105/2011, kat. 37; 60.

⁶⁶Ambrasienė, Dangutė in *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis* (moksl. red. Dangutė Ambrasienė, Egidijus Baranauskas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 84-85.

Analogiškai, po tinkamo pranešimo apie reikalavimo perleidimą naujojo kreditoriaus nuosavybėn atsakingu tampa ir tretysis asmuo, kuris savo turtu (pavyzdžiui, įkaito davėjas) arba asmeniškai (pavyzdžiui, laiduotojas) atsako už skolininko prievolės⁶⁷.

Vienas iš reikalavimo perleidimo trečiojo asmens nuosavybėn būdų yra reikalavimo teisės pirkimo-pardavimo sutarties sudarymas, todėl aukščiau nurodytos teisės normos yra taikomos ir reikalavimo atlygintiniam perleidimui.

Iš nurodyto teisinio reglamentavimo galima padaryti išvadą, kad nuosavybės teisė į reikalavimo pirkimo-pardavimo sutartimi perleidžiamą reikalavimo teisę naujam kreditoriui (cesionarui) pereina nuo momento, apibrėžto dviem skirtingais juridiniais faktais: (1) momentu, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, jei reikalavimo teisei perleisti reikėjo skolininko sutikimo ir (2) momentu, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją arba kitoki reikalavimo perleidimo fakto įrodymą (pavyzdžiui, indosuotą vekselį, čekį ir pan.).

Nuosavybės teisės į parduodamą reikalavimą momento nustatymo problematika dar akivaizdžiau išryškėja tada, kai naujam kreditoriui yra perleidžiamas būsimas reikalavimas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 3 dalis). Kadangi nuosavybės teisės į perleidžiamą reikalavimą perėjimas įvyksta po skolininko sutikimo su perleidimu arba informavus skolininką apie reikalavimo perleidimą, naujasis kreditorius nuosavybės teisę į būsimą reikalavimą taip pat įgyja tais pačiais išvardytais momentais.

Praktinė nuosavybės teisės į perleistą reikalavimą priskyrimo problema iškyla tuomet, kai perleidus būsimą reikalavimą naujojo kreditoriaus (cesionaro) nuosavybėn ir nesuėjus reikalavimo teisės į skolininką vykdytinumo terminui, ankstesnis kreditorius (cedentas) atsisako reikalavimo į skolininką (pavyzdžiui, statybos rangos atveju, anuliudamas atliktų darbų aktus, pažymas apie atliktų darbų ir sunaudotų medžiagų vertę bei jų pagrindu išrašytas PVM sąskaitas – faktūras).

Darbo autorės nuomone, naujojo kreditoriaus nuosavybėn perleidžiant būsimą reikalavimą į skolininką, yra svarbu nustatyti, ar įvyko Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.109 straipsnio 1 dalyje nurodyti juridiniai faktai, t.y. ar skolininkas sutiko su reikalavimo perleidimu (kai toks sutikimas yra būtinas), ar skolininkas buvo informuotas apie reikalavimo perleidimą.

Šie momentai yra juridiniai faktai, kurių pagrindu nuosavybės teisė į perleistą reikalavimą pereina naujam kreditoriui ir kartu nuo šių juridinių faktų atsiradimo naujasis kreditorius gali panaudoti iš reikalavimo pirkimo-pardavimo sutarties atsiradusias teises prieš skolininką ir trečiuosius asmenis (pvz., įkaito davėją, laiduotoją ir pan.). Jeigu nuosavybės teisė į pirkimo-

⁶⁷Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „*Realm Juridical*“, AB „*SEB bankas*“ v. UAB „*Inrent*“, Nr. 2-1187/2010, kat. 126.3.

pardavimo sutartimi perleistą reikalavimą naujam kreditoriui (cesionarui) jau yra perėjusi, ankstesnis kreditorius (cedentas) neturi teisės atsisakyti reikalavimo į skolininką net ir tuo atveju, kai perleistas būsimasis reikalavimas, prievolės vykdytinumo terminas dar nėra suėjęs.

Apartoji ir kitos galinčios iškilti praktinės problemos didžiąja dalimi yra nulemtos neišsamaus nuosavybės teisės į perleistą reikalavimą perėjimo momento teisinio reglamentavimo. Atsižvelgiant į tai, autorė darbe įtrauks atitinkamus Lietuvos Respublikos civilinio kodekso tobulinimo siūlymus įstatymų leidėjui.

2.8. Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių negaliojimo problemos

Bendrieji sandorių negaliojimo teisiniai pagrindai yra nustatyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Pirmosios knygos IV skyriuje. Jie be išimčių yra taikomi ir teismui sprendžiant dėl reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių teisėtumo. Tačiau teisės normos, reglamentuojančios bendruosius sandorių negaliojimo pagrindus, nėra vieninteliai teisiniai pagrindai reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių negaliojimui konstatuoti.

Specialius cesijos sutarčių negaliojimo pagrindus įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos, reglamentuojančios reikalavimo teisių į skolininką perleidimą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 – 6.110 straipsniai). Pažymėtina, kad cesijos sutarčių, lyginant su kitomis sutartimis, negaliojimo instituto ypatumas yra tas, kad šios sutartys gali būti pripažintos negaliojančiomis ne vien dėl pačių sutarčių neteisėtumo, bet ir dėl cesijos sutarties pagrindo, t.y. sandorio, pagal kurį kreditoriui atsirado reikalavimo teisė į skolininką, neteisėtumo. Šiame darbe bus aptariami specialieji reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties negaliojimo pagrindai.

Pirma, reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys gali būti pripažįstamos negaliojančiomis dėl imperatyvių teisės normų, reglamentuojančių reikalavimo perleidimą ir nustatytų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1, 5 dalyse bei 6.102 straipsnyje, pažeidimo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalis).

Antra, teisinis pagrindas konstatuoti reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties negaliojimą taip pat yra tuo atveju, kai negaliojančiu pripažįstamas sandoris, esantis reikalavimo teisių į skolininką atsiradimo pagrindu. Tokiu būdu pradeda veikti dar iš romėnų teisės atėję fundamentalūs teisės principai – (1) *ex iniuria ius non oritur* (vertimas iš lot. – „iš neteisėtų veiksmų neatsiranda teisėtų pasekmių“) ir (2) *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* arba *nemo dat quod non habet* (vertimas iš lot. – „niekas negali perleisti kitam daugiau teisių

negu jis pats turi“)⁶⁸. Pažymėtina, kad šių visuotinai pripažintų teisės principų svarba ne kartą pabrėžta tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo⁶⁹ jurisprudencijoje.

Nurodytų reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių negaliojimo pagrindų konstatavimui reikšmingas aplinkybes savo jurisprudencijoje yra apibendrinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl reikalavimo perleidimo teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų: „*vertinant reikalavimo perleidimo teisėtumą, reikia įvertinti: (1) prievolę, iš kurios atsirado teisė, esanti reikalavimo perleidimo dalykas; (2) sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę reikalavimo perleidimo forma (perleidimo pagrindu); (3) reikalavimo perleidimo (cesijos) sandorį, kuriuo perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės)*“ (pavyzdžiui, 2002 m. spalio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis⁷⁰, 2003 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis⁷¹).

Visų pirma, aptartini imperatyvūs specialiosiose cesiją reguliuojančiose teisės normose nustatyti draudimai, kuriuos pažeidus tarp cedento ir cesionaro sudarytos reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys gali būti pripažintos negaliojančiomis.

Perleidžiant reikalavimą skolininko sutikimo nereikalaujama dėl to, kad jo teisinė padėtis dėl kreditoriaus pasikeitimo prievolėje nesikeičia, t.y. jo teisinė padėtis naujojo kreditoriaus atžvilgiu pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalį negali būti blogesnė už buvusią pradiniam kreditoriui. Jeigu skolininko teisinė padėtis dėl cesijos sutarties sudarymo pablogėja, tai kartu yra ir principo *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* („niekas negali perleisti kitam daugiau teisių negu jis pats turi“) pažeidimas, todėl šis faktas yra teisinis pagrindas teisme nuginkčyti visą reikalavimo perleidimo sutartį.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalis ir 6.102 straipsnio 3 dalis draudžia perleisti cesionaro nuosavybėn reikalavimą, kuris neatsiejamai susijęs su pradinio kreditoriaus asmeniu (pavyzdžiui, reikalavimą gauti darbo užmokestį⁷², reikalavimą išlaikyti,

⁶⁸Inns of Court School of Law. *Sale of Goods and Consumer Credit in Practice*. 6th ed. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 52.

⁶⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje *Varėnos rajono savivaldybė v. Ž.S., R.M., Varėnos rajono notarų biuro notarė L.M., VĮ „Registru centras“ Alytaus filialas*, Nr. 3K-3-297/2008, kat. 30.3; 30.7; 33; 34.1; 43.2, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Arisanda“ v. UAB „2B Pack“*, Nr. 3K-3-199/2008, kat. 94.2.5; 37.

⁷⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *R.L. individuali įmonė v. AB „Daisotra“*, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33, 67.

⁷¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos ir Rusijos UAB „Stella Vitae“ v. AB „Dirbtinis pluoštas“, SPAB „Kauno energija“*, Nr. 3K-3-759/2003, kat. 33.

⁷²Klimas, Tadas. *Comparative Contract Law (A Transsystemic Approach With an Emphasis on the Continental Law)*. Cases, Text and Materials. Durham: Carolina Academic Press, 2006, p. 451.

reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir t.t.). Šis draudimas yra nustatytas tam, kad būtų užtikrinta vieša tvarka ir reikalavimai, neatsiejamai susiję su pradinio kreditoriaus asmeniu, trečiųjų asmenų tikrai būtų patenkinami šio asmens naudai. Priešingu atveju, tokie asmeninio pobūdžio reikalavimai galėtų būti net neatlygintinai arba už labai nedidelį atlygį perleisti trečiajam asmeniui, kuris tiesiog pasinaudotų pradinio kreditoriaus bejėgiškumu, susidėjusiomis sunkiomis ekonominėmis aplinkybėmis ar pan. ir gautų pradinio kreditoriaus sąskaita nepagrįstai didelę ekonominę naudą (nesąžiningai praturtėtų).

Taip pat cedentui draudžiama perduoti reikalavimą cesionarui be skolininko sutikimo, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 5 dalis). Šis draudimas paaiškinamas tarp asmenų susiklosčiusiais fiduciariniais (pasitikėjimo) sutartiniais santykiais, kurių nutraukimas ir naujojo kreditoriaus įstojimas vietoj ankstesnio asmens, skolininkui gali sukelti nepasitikėjimą ir nenorą įvykdyti prievolę.

Vienas iš minėto draudimo taikymo Lietuvoje praktinių atvejų, pavyzdžiui, yra tada, kai kredito unija suteikia paskolą savo nariui ir iš paskolos sutarties atsiradusią reikalavimo teisę be skolininko sutikimo kreditorius perleidžia trečiajam asmeniui. Lietuvos Aukščiausiasis teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, jog: *„atsižvelgiant į savitarpio paskolos pobūdį, kredito unijos ir jos narių statusą, darytina išvada, kad kredito unijai suteikus paskolą savo nariui yra būtent toks atvejis, kai kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės“*⁷³.

Pažymėtina, kad analogiškas draudimas, taikomas teisių perleidimui (angl. – *assignment*), yra įtvirtintas ir Anglijos teisinėje sistemoje. Teismų praktikoje pasitaikę šio draudimo atvejai, pavyzdžiui, yra šie: (1) leidėjui buvo draudžiama perleisti teises, atsiradusias leidybos sutarties pagrindu; (2) iš sutarties, pagal kurią buvo tiekiami kiaušiniai mažai kepyklai, kylančios teisės neperėjo šią kepyklą nusipirkusiai didelei įmonei; (3) teisės atsiradusios iš bokso kovų organizavimo sutarties dėl „asmeninio“ pobūdžio (angl. – *personal*) buvo pripažintos neperleidžiamos⁷⁴.

Dar daugiau, įstatymas draudžia perleisti tokį reikalavimą, kurio atžvilgiu negalimas išieškojimas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnio 1 dalis), taip pat draudžiama perleisti reikalavimą teisėjui, prokurorui ar advokatui, kurie dėl šio reikalavimo iškeltaje byloje atlieka savo tarnybines pareigas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnio 2 dalis).

Aiškindamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnio 1 dalies nuostatą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad nurodytas draudimas reiškia, jog kreditorius

⁷³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P.R. v. Nacionalinė kredito unija, UAB „Medicinos bankas“*, A.K., Nr. 3K-3-394/2009, kat. 21.4.1.1; 36.1.

⁷⁴Stone, Richard. *The modern law of contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005, p. 177.

gali perleisti tik turimą ir galiojančią reikalavimą, nes tik toks gali būti įgyvendintas, t.y. patenkintas. Negalima perleisti neegzistuojančios, negaliojančios reikalavimo teisės; teisės, kuri jau perleista; teisės, kurios negalima įgyvendinti dėl to, kad skolininkas tapęs nemokiu dar iki teisės perleidimo ir pan. Jeigu reikalavimo teisės negalima įgyvendinti, susitarimas dėl to, kas neįmanoma, negalioja (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.3 straipsnio 4 dalis, lot. – *impossibillium nula obligatio est*)⁷⁵.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnio 2 dalyje nustatyti draudimai Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare aiškinami kaip nustatyti viešos tvarkos ir profesinės etikos sumetimais⁷⁶.

Nors Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnyje išvardyti tik trys atvejai, kai draudžiama perleisti reikalavimą, bet šio sąrašo negalėtume laikyti baigtiniu, nes specialūs įstatymai gali numatyti ir kitus reikalavimo perleidimo draudimo ar ribojimo atvejus arba tai turi išplaukti iš įstatymų nuostatų, arba sutarties esmės aiškinimo. Pavyzdžiui, aiškinant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.449 straipsnį dėl subjektų, galinčių būti neterminuotos rentos gavėjais, tikrai *fiziniam asmeniui ir pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims, kurie užsiima globa, rentos gavėjas gali perleisti savo teises ir pan.*

Kitą grupę reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties negaliojimo teisinių pagrindų lemia cesijos sutarčių teisinė prigimtis ir funkcionavimo bei panaudojimo civilinėje apyvartoje savybės.

Cesijos sutartys yra kauzalūs sandoriai. Šie sandoriai yra taip glaudžiai susiję su savo pagrindu, kad jų galiojimas priklauso nuo jų pagrindo buvimo, sutikimo su tuo tikslu, dėl kurio jie turi būti sudaryti. Todėl šių sandorių galiojimą, visų pirma, galima ginčyti įrodinėjant, kad jie neturi pagrindo, kad jų pagrindas turi esminių trūkumų (yra neteisėtas, neįmanomas)⁷⁷.

Dar daugiau, cesijos sutartis nėra savarankiškas sandoris, o yra sudaromas šalims siekiant pakeisti kreditorių jau galiojančioje prievolėje, atsiradusioje kito sandorio pagrindu. Ši savybė taip pat lemia cesijos sutarties galiojimo priklausomybę nuo sandorio, kurio pagrindu atsirado kreditoriaus reikalavimo teisė skolininkui, teisėtumo. Todėl reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis gali būti nugincyta ir pripažinta negaliojančia, jeigu perleidžiama reikalavimo teisė atsirado iš imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujančio sandorio (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalis), kreditoriaus interesus pažeidusio sandorio (Lietuvos

⁷⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Arisanda“ v. UAB „2B Pack“, Nr. 3K-3-199/2008, kat. 94.2.5; 37.

⁷⁶Mikelėnas, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 143.

⁷⁷Brazdeikis, Aurimas in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 325, 326.

Respublikos civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalis), taip pat ir iš kitais teisiniais pagrindais negaliojančiu pripažintino sandorio.

Galiausiai, reikalavimo teisės pirkimo-pardavimo sutarties nesavarankiškumą ir galiojimo priklausomumą nuo reikalavimo teisės atsiradimo pagrindo patvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisės norma, pagal kurią draudžiama perleisti reikalavimą kitam asmeniui, jeigu toks draudimas yra nustatytas sutartyje, iš kurios kilo skolininko prievolė. Atkreiptinas dėmesys, jog tokio draudimo ir kartu negaliojimo pagrindo nėra nustatyta faktoringo sutarčiai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.907 straipsnis). Iš tiesų, ši teisės norma lemia cesijos ir faktoringo sutarčių esmės skirtumus bei suponuoja išvadą, kad cesija yra faktoringo sutarties esminis elementas.

Pažymėtina, kad, kaip rodo teisminė praktika, reikalavimo perleidimo institutas kartais yra naudojamas pažeidžiant sąžiningumo, teisingumo bei protingumo principus, ypač įmonių bankroto atveju⁷⁸.

Todėl atskirai aptartinos reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių, sudarytų (1) prieš pat pradinio kreditoriaus bankroto bylos iškėlimą arba (2) jau iškėlus bankroto bylą, negaliojimo aktualijos, taip pat esminiai Lietuvos Respublikos teismų išaiškinimai šiais klausimais.

Darbo autorės nuomone, visuotinai deklaruojamas viešas interesas siekti bankroto procedūrų teisėtumo ir protingo operatyvumo, reikalauja itin atidaus reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutarčių teisėtumo įvertinimo, kai reikalavimo teisės į skolininkus (debitorinius reikalavimus) perleidžia bankrutuojanti įmonė (atstovaujama bankroto administratoriaus) arba reikalavimai yra perleidžiami prieš pat bankroto bylos kreditoriui iškėlimą.

Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys, sudarytos prieš pat pradinio kreditoriaus bankroto bylos iškėlimą

Nei Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai nenustato draudimo kreditoriui (juridiniam asmeniui) parduoti jam priklausančias reikalavimo teises į skolininką kitam asmeniui net ir gresiant bankroto bylos pradiniam kreditoriui iškėlimui (jeigu įmonei nėra taikomos tokius draudimus nustatančios laikinosios apsaugos priemonės).

Tačiau teismų praktikoje⁷⁹ pasitaiko atvejų, kai reikalavimo teisių perleidimo sandoris, sudarytas vėliau bankrutavusios įmonės, formaliai neatitinka įstatyme nustatytų negaliojimo

⁷⁸ Ambrasienė, Dangutė. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)* // *Jurisprudencija*. 2002. T. 28 (20), p. 98.

pagrindų, tačiau jo nuostatų atitikimas sutartinių santykių sąžiningumo principui gali būti abejotinas. Tokie atvejai taip pat gali lemti reikalavimo perleidimo sandorio negaliojimą.

Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinis teismas vienoje iš išnagrinėtų bylų⁸⁰ analizavo reikalavimo teisių perleidimo sutartį, kurią vėliau bankrutavusi įmonė sudarė su vienu iš savo kreditorių ir kaip skolos padengimą perleido jam reikalavimo teises į savo skolininkus (debitorinius reikalavimus).

Cesijos sutartyje buvo nustatyta, kad skolos padengimas galioja tik realiai iš skolininkų gautos sumos ribose, todėl naujasis kreditorius įgydamas reikalavimo teises į bankrutuojančios įmonės skolininkus kartu atėmė galimybę iš cesijos sutartyje įvardytų skolininkų gauti reikalavimo patenkinimą kitiems bankrutuojančios įmonės kreditoriams. Nesant visiško bankrutuojančios įmonės skolų padengimo naujajam kreditoriui perleistais debitoriniais reikalavimais, naujasis kreditorius kartu išlaikė reikalavimo teisę pačiai bankrutuojančiai įmonei. Tokiu būdu, pradiniam kreditoriui iškėlus bankroto bylą, netiesiogiai pažeidžiami kitų bankrutuojančios įmonės kreditorių interesai, dėl bankroto procedūrų specifikos sudaroma dvigubo įsiskolinimo dengimo galimybė.

Nors šiuo klausimu Lietuvos Apeliacinis teismas nepasisakė, bet, darbo autorės nuomone, cesijos sutartis tarp vėliau bankrutavusios įmonės ir cesionaro gali būti nugrinčyta teisme kaip esminius teisės principus pažeidžiantis sandoris (t.y. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalies pagrindu), o taip pat – kaip kitų bankrutuojančios įmonės kreditorių teisėtiems interesams prieštaraujantis sandoris (pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalį). Šiuo atveju, *actio Pauliana* teisinį pagrindą sudarytų tai, kad bankrutuojanti įmonė negali atsiskaityti (tampa nemoki) su kreditoriais dėl to, kad privalo vykdyti reikalavimo perleidimo sutartimi prisiimtus įsipareigojimus cesionaro, kuris šiomis aplinkybėmis tampa prioritetiniu kreditoriumi, naudai.

Reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys, sudarytos po bankroto bylos pradiniam kreditoriui iškėlimo

Tokios reikalavimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys įstatymo taip pat yra leidžiamos ir gana plačiai sudarinėjamos vykdant įmonių bankroto procedūras bei siekiant operatyvaus bankrutuojančios įmonės kreditorių interesų patenkinti savo reikalavimus gynimo.

Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo⁸¹ 14 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos teisė valdyti, naudoti bankrutuojančios

⁷⁹Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Palangos kempingas“ v. BUAB „Edija“, UAB „Peri“, Nr. 2-1763-125/2010, kat. 118.4; 126.5.

⁸⁰Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Kauno apskrities Valstybinė mokesčių inspekcija v. UAB „Senieji Rubikiai“, Nr. 2-379/2001, kat. 125.5; 37.6.

įmonės turtą (lėšas) ir juo disponuoti suteikiama tik administratoriui. Nė vienas įmonės kreditorius ar kitas asmuo neturi teisės perimti bankrutuojančiai įmonei priklausančio turto ir lėšų kitaip, negu nustatyta Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo.

Taigi reikalavimo teisių (debitorinių reikalavimų) perleidimo sutartis bankrutuojančios įmonės vardu sudaro bankroto administratorius, nuo kurio veikslių daug priklauso tinkama visų kreditorių ir pačios įmonės teisėtų interesų apsauga, bankroto procedūrų vykdymo sklandumas ir skaidrumas⁸².

Darbo autorės nuomone, labai svarbus klausimas yra tai, kokios apimties yra kreditoriaus teisė disponuoti bankrutuojančiai įmonei priklausančiais debitoriniais reikalavimais, t.y. ar bankroto administratorius reikalavimo teises bankrutuojančios įmonės vardu gali perleisti už pasirinktą bet kokio dydžio kainą, ar pardavimo kaina privalomai turi būti suderinta su kreditorių susirinkimu (komitetu), kitu organu?

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs: „įmonės bankroto administratoriaus, atstovaujančio bankrutuojančiai įmonei, kuriam Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas suteikia teisę valdyti ir naudoti bankrutuojančios įmonės turtą bei lėšas (taip pat ir tas, kurios apskaitytos kaip debitoriniai įsiskolinimai), veikla neišvengiamai susijusi su tam tikra ūkine rizika, į kurią įeina ir tam tikrų abipusių nuolaidų, vykdant Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo numatytą funkciją imtis priemonių išieškoti iš įmonės skolininkų skolas, darymu“⁸³.

Nurodyto išaiškinimo pagrindu, galima padaryti išvadą, jog bankroto administratorius, nustatydamas perleidžiamų debitorinių reikalavimų kainą, nėra saistomas jokių asmenų sprendimų, jeigu ši kaina aiškiai nenustatyta kolegialaus bankrutuojančios įmonės kreditorių organo. Iš tiesų, bankroto administratorius turi tik pareigą veikti racionaliai, protingai (kaip *bonus pater familias*), sudaromais sandoriais nepažeisti bankrutuojančios kreditorių interesų.

Tačiau, autorės nuomone, bankroto administratorius tokiu atveju yra pernelyg laisvas sprendžiant dėl debitorinių reikalavimų perleidimo kainos, o tai gali lemti nepagrįstai mažų kainų nustatymą, galimą piktnaudžiavimą turimais įgaliojimais, su administratoriumi susijusių skolos išieškojimo įmonių turtėjimą bankrutuojančios įmonės kreditorių sąskaita ir pan.

Šias praktines problemas nesunkiai galėtų išspręsti naujas teisinis reglamentavimas, kuriuo būtų nustatyta aiški ir operatyvi debitorinių reikalavimų, neparduotų varžytynėse, perleidimo tvarka, ekonomiškumo kriterijus atitinkantys kainos nustatymo kriterijai, kurių turėtų laikytis

⁸¹Valstybės žinios, 2001, 31-1010.

⁸²Kavalnė, Salvija, Mikuckienė, Vilija, Norkus, Rimvydas, Velička, Rimvydas. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 260-261.

⁸³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje *AB bankas „Nord/LB Lietuva“ v. UAB „Versluva“*, Nr. 3K-3-640/2005, kat. 35.6.2; 126.3.

bankroto administratorius bankrutuojančios įmonės vardu sudarydamas debitorinių reikalavimų pirkimo-pardavimo sutartis.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Anglijoje galiojantį teisinį reglamentavimą yra nustatytas reikalavimas bankrutuojančiai ar nemokiai įmonei registruoti debitorinių reikalavimų perdavimą ir tokiu būdu apginti tokios įmonės kreditorių interesus⁸⁴. Šiuo pavyzdžiu galėtų būti pasekama ir Lietuvoje.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darbo autorė darbe teiks atitinkamus pasiūlymus įstatymų leidėjui ir / ar Įmonių bankroto valdymo departamentui prie Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos.

2.9. Teisės, atsirandančios iš intelektualinės veiklos rezultatų

Pagal Lietuvos įstatymų leidėjo nustatytą teisinį reglamentavimą turtinės teisės, atsirandančios iš intelektualinės veiklos rezultatų, nepaisant jų specifikos (tiesioginių objektų nematerialumo), yra civilinių teisių objektas kaip ir kitos turtinės teisės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnis).

Pažymėtina, kad pagal Anglijoje galiojančią bendrąją teisę intelektualinės nuosavybės teisė yra traktuojama kaip daiktinės teisės statusą turinti teisė (angl. – *a chose in action*), kuri gali būti perduodama kitų asmenų nuosavybėn bendraisiais pagrindais⁸⁵.

Turtinių teisių, atsirandančių sukūrus intelektualinės veiklos rezultatus (mokslo, literatūros ir meno kūrinius, prekių ženklus, patentus, dizainą, puslaidininkinių gaminių topografijas ir kt.), atlygintinas perdavimas kitų asmenų nuosavybėn yra reglamentuojamas specialiuosiuose įstatymuose: Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme⁸⁶, Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatyme⁸⁷, Lietuvos Respublikos patentų įstatyme⁸⁸, Lietuvos Respublikos dizaino įstatyme⁸⁹, Lietuvos Respublikos puslaidininkinių gaminių topografijų teisinės apsaugos įstatyme⁹⁰ ir kt.

Be to, nors specialiais įstatymais tai nėra reglamentuojama, tačiau bendraisiais nuosavybės teisės perdavimo pagrindais (pirkimo-pardavimo sutartimi, dovanojimo sutartimi) kito asmens nuosavybėn gali būti perduota ir teisė į juridinio asmens pavadinimą (firmos vardą) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.39 straipsnio 2 dalis), komercinę (gamybinę) informaciją (angl. –

⁸⁴Stone, Richard. *The modern law of contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005, p. 177.

⁸⁵*Ibid.*, p. 174.

⁸⁶Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598.

⁸⁷Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2844.

⁸⁸Valstybės žinios, 1994, Nr. 8-120.

⁸⁹Valstybės žinios, 2002, 112-4980.

⁹⁰Valstybės žinios, 1998, 59-1655.

know - how) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.116 straipsnis), adresų srities simbolinius pavadinimus (domenus) (angl. – *domain*) ir kt. Taigi turtinių teisių, atsirandančių iš intelektualinės veiklos rezultatų ir galinčių būti savarankiškais civilinių teisių objektais, sąrašas nėra baigtinis ir išsamus (lot. – *numerus non clausus*).

Specialūs įstatymai nustato turtinių teisių į įvairius intelektualinės veiklos rezultatus turinį, kuris iš esmės priklauso nuo intelektualinės veiklos rezultato esmės bei panaudojimo savybių. Pažymėtina, kad, nepriklausomai nuo turtinių teisių turinio, jos kitų asmenų nuosavybėn perleidžiamos analogišku būdu (sudarant pirkimo-pardavimo arba dovanojimo sutartį) kaip ir materialus turtas. Tai reiškia, kad intelektualinės nuosavybės teisių perleidimo pagrindai niekuo nesiskiria nuo materialių daiktų pirkimo-pardavimo ar dovanojimo sutarčių. Tačiau intelektualinės nuosavybės teisių perleidimo ypatumai pasireiškia specialiu įsigytų teisių išviešinimu (registracija viešuosiuose registruose), taip pat įgytomis išvestinėmis teisėmis ginti intelektualinės nuosavybės teisės objektą, uždraudžiant kitų asmenų galimybes naudotis juo civilinėje apyvartoje, pavyzdžiui žymėti prekes registruotu prekės ženklu arba gaminti gaminius, naudojantis patentuota technologija ir pan.

Pagal Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 38 straipsnio 1 dalį autorių turtinės teisės gali būti perduodamos sutartimi, paveldėjimo tvarka ir kita įstatymų nustatyta tvarka. Autorių turtinių teisių perdavimas gali būti visiškas arba dalinis, atlygintinis arba neatlygintinis (Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 38 straipsnio 2 dalis).

Autorinės sutarties dėl turtinių teisių į kūrinių perdavimo pagrindinis kvalifikuojantis požymis yra tas, kad pagal ją įvyksta sutartyje nurodytų turtinių teisių *cesija*, tai yra perleidimas kitai sutarties šaliai (teisių perėmėjui). Pagal šią sutartį teisių subjektas (autorius ar kitas išvestinis autoriaus teisių subjektas) savo turimas turtines teises (visas ar kurias nors) perleidžia kitam subjektui ir pastarasis nuo sutarties sudarymo arba nuo kito sutartyje nurodyto momento tampa jų turėtoju (išvestiniu teisių subjektu). Pasibaigus sutartyje numatytam teisių perdavimo terminui, šių teisių subjektu vėl laikomas pirminis teisių subjektas. Jeigu įvyksta atlygintinis teisių autoriaus teisių perleidimas, tai yra turtinių teisių pirkimas-pardavimas, o jeigu neatlygintinis – turtinių teisių dovanojimas. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo normos taikomos tiek, kiek jose numatomos <...> specialios sutarties sąlygos ir formos reikalavimai. Dėl autoriaus turtinių teisių perleidimo gali būti susitariama nebūtinai atskira sutartimi, tačiau ir pagal kitas sutartis (pvz., sąlygos dėl autoriaus turtinių teisių perleidimo gali būti daiktų pirkimo-pardavimo sutartyje, verslo perleidimo (įmonės pirkimo-pardavimo) sutartyje ir kt.). Pažymėtina, kad autorine sutartimi dėl teisių perdavimo gali būti perduodamos ne tik autorių išimtinės turtinės teisės, bet ir turtinės teisės į atlyginimą, jeigu šių teisių perduoti ar atsisakyti nedraudžiama įstatymu.

Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 16 straipsnį autoriai turi teisę gauti atlyginimą už tam tikrų kūrinių viešą panaudą tam tikrose bibliotekose. Šią turtinę teisę autoriai gali perleisti. Bet štai teisė gauti atlyginimą už meno kūrinio ir rankraščio originalo perpardavimą negali būti perleidžiama sutarties pagrindu, o gali pereiti tik paveldėjimo tvarka (Lietuvos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 17 straipsnio 2 dalis)⁹¹.

Turtinių teisių į mokslo, literatūros ir meno kūrinius galėjimas būti pirkimo-pardavimo sutarties dalyku, įvykstant atlygintinei šių teisių cesijai, buvo pripažintas ir ankstesniuose teisės darbuose, pavyzdžiui, Jūratės Usonienės darbe⁹².

Teisių perdavimas, Lietuvos Respublikos Patentų įstatyme vadinamas nuosavybės teisės pakeitimu, yra savanoriškas patento savininko veiksmas, kuriuo jis perduoda išradimo patentą ir juo suteikia teises kitam asmeniui [...] Teisė į prekių ženklą gali būti perduota ar licencija suteikta tiek visoms prekėms ir (arba) paslaugoms, kurioms žymėti skirtas prekių ženklas, tiek daliai prekių ir (arba) paslaugų, t.y. galimas tiek visiškas, tiek dalinis teisės į ženklą perdavimas ar licencijos ženklu suteikimas⁹³.

Taigi analogiškai autorių turtinėms teisėms kitų asmenų nuosavybėn yra perduodamos turtinės teisės ir į kitus intelektinės veiklos rezultatus (prekių ženklus, patentus, dizainą bei puslaidininkinių gaminių topografijas).

Tokiais atvejais irgi įvyksta atitinkamų turtinių teisių cesija ir priklausomai nuo perleidimo atlygintinumo susiklosto teisių pirkimo-pardavimo ar dovanojimo santykiai (Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 43 straipsnio 1-2 dalys, Lietuvos Respublikos patentų įstatymo 31 straipsnis, Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 40 straipsnio 1-2 dalys bei Lietuvos Respublikos puslaidininkinių gaminių topografijų teisinės apsaugos įstatymo 16 straipsnio 1-2 dalys).

Pažymėtina, kad intelektinės nuosavybės teisių pirkimo-pardavimo ypatumas yra tas, kad teisių įgijėjas nuosavybės teisę į nusipirkta teises, atsirandančias iš registruotų intelektinės veiklos rezultatų, įgyja tik po šių teisių įregistravimo viešuose registruose (Patentų registre, Prekių ženklų registre, Dizaino registre) (Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 43 straipsnio 6 dalis, Lietuvos Respublikos patentų įstatymo 31 straipsnio 2 dalis, Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 40 straipsnio 5 dalis).

Taigi net ir įgijus intelektinės nuosavybės teises bei įvykus faktinei cesijai, teisių įgijėjas nėra laikomas teisėtu intelektinės nuosavybės teisių savininku, kol šios teisės nebus išviešintos

⁹¹Mizaras, Vytautas. *Autorių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 163-164.

⁹²Usonienė, Jūratė. *Autorinių sutarčių dalykas, autorių teisių sutartinio perdavimo ypatumai* // Vilnius: Jurisprudencija. 2005. T 77 (69), p. 86.

⁹³Birštonas, Ramūnas, Klimkevičiūtė, Danguolė, Matulevičienė, Nijolė, Janina, Mickienė, Lina, Usonienė, Jūratė. *Intelektinės nuosavybės teisė*. Vilnius: Valstybės įmonė „Registru centras“, 2010, p. 442, 574-575.

atitinkamuose registruose. Disponavimas įgytomis, tačiau neįregistruotomis intelektinės nuosavybės teisėmis, yra praktikoje dažniausiai sutinkamas šios rūšies cesijos negaliojimo pagrindas.

Labai svarbu paminėti, kad visos aptartos turtinės teisės į intelektinės veiklos rezultatus gali būti perleidžiamos ne tik atskirai, bet ir kompleksiskai. Be to, kartu su aptariamomis turtinėmis teisėmis kito asmens nuosavybėn gali būti perleidžiamos ir kitos su juridiniu asmeniu, kaip teisių turėtoju, susijusios teisės. Tokią galimybę kai kurias teises reglamentuojančiuose įstatymuose yra pažymėjęs ir įstatymų leidėjas (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 43 straipsnio 1 dalyje, Lietuvos Respublikos dizaino įstatymo 40 straipsnio 1 dalyje).

Kadangi rinkos ekonomikos sąlygomis iš intelektinės veiklos rezultatų kylančios turtinės teisės yra reikšminga pagrindinės gamybos priemonės – kapitalo – dalis ir šių teisių apyvarta gana reikšmingai išplėtoja civilinę apyvartą tarp verslo dalyvių (privatų juridinių asmenų ir verslininkų), išskirtina speciali ir savarankiška turtinių teisių visumos perleidimo (cesijos) forma, kuri gali būti naudojama tik verslo tikslais ir tik tarp privatų juridinių asmenų (verslininkų) – franšizė.

Dėl tos priežasties, jog atskirų rūšių intelektinės nuosavybės teisių perleidimą reglamentuoja atskiri įstatymai, o kodifikuotas yra tik kompleksinis teisių perleidimas, atliekamas išimtinai komerciniais tikslais (franšizė), todėl dėl ribotos darbo apimties atskirai bus aptartas tik franšizės sutarties institutas.

2.10. Franšizės sutarties samprata, instituto praktinė reikšmė

Žodis „*franchise*“ prancūzų kalba reiškia lengvatą, leistiną nukrypimą nuo pristatytų prekių kiekio. Šis nukrypimas apskaičiuojamas procentais. Franšizės sutartis atsirado praėjusio šimtmečio trečią dešimtmetį ir paplito septintąjį. Daugelyje šalių įstatymais ši sutartis neregamentuojama ir laikoma komercinės koncesijos atmaina arba distribucijos rūšimi. Rusijos civilinis kodeksas distribuciją ir franšizę reglamentuoja tais pačiais kodekso straipsniais, išskirdamas jas atskiromis kodekso straipsnių dalimis. Franšizės sutartis atsirado Jungtinėse Amerikos Valstijose ir iš ten buvo perimta Europoje ir kitose šalyse⁹⁴.

Franšizės sutartimi viena šalis (teisių turėtojas) įsipareigoja perduoti už atlyginimą kitai šaliai (naudotojui) *tam tikram terminui* arba *neterminuotai* teisę naudotis verslo tikslais išimtinių teisių, priklausančių teisių turėtojui, visuma (teise į firmos vardą, teise į prekių ar paslaugų ženklą, teise į

⁹⁴Stanislovaitis, Romualdas. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 223.

saugomą komercinę (gamybinę) informaciją ir kt.), o kita šalis įsipareigoja už tai mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.766 straipsnio 1 dalis).

[Taigi] franšizės sutarties tikslas yra suteikti kitiems asmenims išimtinės teises, kurių jie neturi, verslo tikslais⁹⁵. Pažymėtina, kad Rusijos Federacijos teisės doktrinoje franšizės santykiai suprantami iš esmės tapachiai Lietuvos Respublikoje nustatytam teisiniams reglamentavimui, tačiau franšizė Rusijos Federacijos teisės doktrinoje yra vadinama komercine koncesija (rus. – *договор коммерческой концессии*)⁹⁶.

Iš Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinto franšizės sutarties teisinio apibrėžimo matyti, kad šios sutarties pagrindu kitam asmeniui gali būti perleistos teisės, atsirandančios iš intelektualinės veiklos rezultatų. Šios teisės, pasireiškiančios jų įgijėjo reikalavimu uždrausti kitų asmenų naudojimosi teisėmis veiksmus, iš esmės yra turtinės teisės. Įstatymo leidėjo nustatyta galimybė nenurodyti teisių perleidimo termino ir tai, kad nėra nustatyto draudimo šiomis teisėmis naudotis neribotą laiką, praplečia tokios sutarties veikimą iki analogiškų teisių cesija sukurtų teisinių pasekmių.

Autorė, remdamasi aukščiau aptarto kitų turtinių teisių, atsirandančių iš intelektualinės veiklos rezultatų (mokslo, literatūros ir meno kūrinių, prekių ženklų, patentų, dizaino) perdavimo kitam asmeniui teisinio reglamentavimo analogija, mano, kad *neterminuota* franšizė yra turtinių teisių visumos (kompleksinė) *cesija*, sudaroma išimtinai verslo tikslais ir tik tarp įmonių (verslininkų) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.765 straipsnio 3 dalis).

Padarydama tokią išvadą, autorė kritiškai vertina visuomenės informavimo priemonėse skleidžiamas konsultacijas, kuriose nurodoma, kad franšizė yra intelektualinės nuosavybės teisių (pavyzdžiui, į prekių ženklą) licencinės sutarties rūšis ir jokiais atvejais neturėtų būti pripažįstama cesija⁹⁷.

Pažymėtina, kad ir Europos Sąjungoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Australijoje esantis franšizės teisių santykių reglamentavimas neprieštarauja teiginiui, kad neterminuota franšizė gali būti laikoma turtinių teisių į intelektualinės veiklos rezultatus cesija⁹⁸.

Todėl franšizė, kaip kompleksinė turtinių teisių, atsirandančių iš intelektualinės veiklos rezultatų, cesija, turi esminę praktinę reikšmę vertikalųjų santykių tarp verslo subjektų (arba

⁹⁵Želvy, Arūnas. *Prekių ženklo licencinės sutarties ir franšizės sutarties santykis* // Vilnius: Teisė. 2009. Nr. 73, p. 151.

⁹⁶Брагинский, М.И., Витрянский, В.В. *Договорное право. Книга первая. Общие положения*. Издание 3-е, стереотипное. Москва: Статут, 2009, p. 623-625.

⁹⁷Teisių į prekių ženklą perleidimas [žiūrėta 2010 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.NextPage.12/445740d99e047.2>>

⁹⁸Mendelson, Martin, Freedman, Clive, Rose, Stephen, Daltry, Tom. *Franchising Law. Text, Cases and Materials*. 2nd ed. Richmond: Richmond Law & Tax Ltd, 2004, p. 10-20.

vertikaliosios integracijos) plėtotei ir sklandžiai intelektinės nuosavybės apyvartai, skirtai išimtinai verslo tikslams.

Pažymėtina, kad turtinių teisių į registruotinus intelektinės veiklos rezultatus (prekių ženklus, patentus, dizainą, puslaidininkinių gaminių topografijas, kt.) perleidimas yra registruojamas atitinkamuose intelektinės veiklos rezultatų registruose (t.y. Lietuvos Respublikos patentų ir prekių ženklų registruose), o registravimo momentas yra nuosavybės teisės į turtines teises, atsiradusias iš intelektinės veiklos rezultatų, perėjimo įgijėjui momentas. Pabrėžtina, kad gali būti perduotas ne tik patentas ar prekės ženklas, bet ir teisės į patento (prekės ženklo) paraišką (Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 43 straipsnio 1-2 dalys, Lietuvos Respublikos patentų įstatymo 31 straipsnis).

2.11. Daiktinės teisės – hipoteka ir įkeitimas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad civilinių teisių objektams priklauso ir daiktinės teisės. Tačiau tik dalis daiktinių teisių gali būti civilinių teisių objektas pagal CK 1.112 straipsnį, nes dauguma daiktinių teisių yra neatsiejamos nuo paties daikto, todėl galimybė perleisti daiktinę teisę kaip turtinę teisę neperleidžiant paties daikto yra veikiau išimtis nei taisyklė⁹⁹.

Daiktinės teisės, kurios įstatyme aiškiai apibrėžtos kaip savarankiškas civilinių teisių objektas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnis), yra reglamentuojamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Ketvirtosios knygos II dalyje.

Visuotinai pripažįstama, kad svarbiausias daiktinės teisės požymis yra absoliutumas: vieno asmens teisė į daiktą suponuoja visų aplinkinių asmenų pareigą netrukdyti šia teise naudotis ją turinčiam asmeniui. Negalima perleisti nuosavybės teisės be daikto, nes šios daiktinės teisės turinį sudaro galimybė turimu daiktu naudotis, valdyti jį ir juo disponuoti, o nesant daikto, išnyksta daiktinės teisės turinys¹⁰⁰.

Tuo daiktinė teisė iš esmės skiriasi nuo santykinės (sąlyginės, prievolinės) teisės. Santykinė (sąlyginė) prievolinė teisė – vieno asmens ar kelių asmenų teisė reikalauti iš kito asmens ar asmenų atlikti tam tikrus veiksmus ar susilaikyti nuo jų. Daiktinės teisės absoliutumą rodo sekimo teisė ir pirmenybės teisė¹⁰¹. Daiktinės teisės sekimo teisė reiškia, jog naujajam įkeisto daikto savininkui su daiktu susiję apsunkinimai yra perleidžiami kartu su daiktu ir šie apsunkinimai po perleidimo yra

⁹⁹ Juzikienė, Renata, Mizaras, Vytautas, Smaliukas, Andrius in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 486.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Juodka, Robert. *Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos* // Vilnius: Justitia. 2002. Nr. 1-2, p. 8.

visa apimtimi galiojantys ir naujam daikto savininkui. Daiktinės teisės pirmenybės teisė reiškia tai, kad hipotekos [registruoto įkeitimo] kreditoriui garantuojama pirmenybė gauti savo reikalavimų patenkinimą iš įkeisto turto prieš visus kitus skolininko kreditorius ne ginčo tvarka, specialia, pagreitinta skolos išieškojimo iš įkeisto turto procedūra [...] Hipotekos [neposesorinio įkeitimo] kreditorius skiriasi nuo kitų kreditorių tuo, kad reikalavimo patenkinimą gauna iš įkeisto turto, ir tik jeigu pardavus įkeistą daiktą varžytynėse gaunama mažesnė suma, nei jam priklauso, šis kreditorius gali reikalauti išieškojimo iš kito skolininko turto bendra įstatymo nustatyta tvarka (CK 4.192 straipsnio 1 dalis, 4.193 straipsnio 1 dalis)¹⁰².

Kai kurias daiktines teises, nustatytas Civilinio kodekso reglamentavimas, tiesiogiai draudžia perleisti. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 4.143 straipsnyje tiesiogiai nustatytas draudimas uzufruktoriui perduoti uzufruktą kitam asmeniui. Uzufrukto teisė nėra paveldima, nes mirus uzufruktoriui uzufruktas baigiasi (CK 4.150 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Tačiau galima perleisti hipotekos reikalavimą ar jo dalį, įkeitimu užtikrintą reikalavimą ar jo dalį¹⁰³.

Pažymėtina, kad darbo objektas yra tik tokių turtinių teisių, kurios gali būti savarankiškais civilinių teisių objektais, pirkimo-pardavimo teisiniai santykiai.

Todėl darbe yra išimtinai analizuojamas *hipotekos* ir *įkeitimo*, kaip daiktinių teisių, atlygintinas perleidimas kitam asmeniui (pirkimas-pardavimas). Paminėtina, jog šios daiktinės teisės visgi nėra visiškai savarankiškas civilinių teisių objektas dėl sąsajumo su kreditoriaus naudai įkeistu nekilnojamuoju ar kilnojamuoju daiktu ir vykstant įkeisto daikto civilinei apyvartai „seka“ paskui šį daiktą. Tačiau hipotekos ir įkeitimo teisės nepriklauso nuosavybės teisės turinį sudarančioms teisėms (valdymui, naudojimui ir disponavimui nuosavybės objektu), kurios dėl visiško negalėjimo būti savarankiškais civilinių teisių objektais nėra darbo tyrimo objektas.

Kita vertus, hipotekos ir įkeitimo teisės, būdamos kreditoriaus reikalavimo į skolininką užtikrinimo priemonėmis (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.70 straipsnio 1 dalis), skatinančios skolininką tinkamai įvykdyti prievolę kreditoriui, kartu turi ir prievolinėms teisėms būdingų savybių, kurios ir lemia galėjimą būti savarankiškais civilinių teisių objektais.

Minėta, jog pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnį kreditoriaus reikalavimo teisių į skolininką perleidimo kitam asmeniui tvarką nustatančios taisyklės taikomos perleidžiant ir kitas teises, jeigu įstatymai nenumato ko kita. [Taigi] Lietuvos Respublikos civilinio

¹⁰²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje AB „Swedbank“ v. R.K., D.K., Nr. 3K-7-364/2010, kat. 25.2; 32.5.1; 35.3.1; 36.2.

¹⁰³ Juzikienė, Renata, Mizaras, Vytautas, Smaliukas, Andrius in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 487.

kodekso 6.101 - 6.109 straipsniai *mutatis mutandis* taikomi ir perleidžiant kitokias teises, kurios nėra grynai prievolinės, pavyzdžiui, hipotekos, įkeitimo teisę ir panašiai¹⁰⁴.

Konkretindamas bendrąją teisės normą, įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 1 dalies bei 4.223 straipsnio 1 dalies normose nustatė, kad laikantis taisyklių, išdėstytų kodekso Šeštosios knygos normose ir reglamentuojančių kreditoriaus reikalavimo teisių perleidimą, taip pat perleidžiami ir hipotekos bei įkeitimo reikalavimai.

Remiantis aptariamomis teisės normomis, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės, galima teigti, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 ir 4.223 straipsniuose yra nustatyta *speciali* reikalavimo teisės perleidimo *forma*, taikoma hipoteka ir įkeitimu užtikrintų reikalavimų perleidimui (atlygintiniam arba neatlygintiniam) kito asmens nuosavybėn.

Atkreiptinas dėmesys, kad sprendžiant tik iš Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsnių (4.189 straipsnis – „Hipotekos reikalavimo perleidimas“, 4.223 straipsnis – „Įkeitimu užtikrinto reikalavimo ar iš įkeitimo atsiradusios reikalavimo teisės perleidimas“) pavadinimų ir juose įstatymo leidėjo išdėstytų teisės normų formuluočių, išplaukia išvada, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnyje yra reglamentuojamas hipoteka užtikrinto reikalavimo ar iš hipotekos atsiradusios reikalavimo teisės perleidimas, o Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.223 straipsnyje yra įtvirtintos įkeitimu užtikrinto reikalavimo ar iš įkeitimo atsiradusios reikalavimo teisės perleidimą kitam asmeniui reguliuojančios teisės normos.

Tai, autorės nuomone, gali sukurti tam tikrą praktinę problemą, nes tiek Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnis, tiek 4.223 straipsnis, nors iš pirmo žvilgsnio reglamentuoja skirtingus perleidimo būdus, visgi aiškiai neatskiria hipoteka (įkeitimu) užtikrinto kreditoriaus reikalavimo ir iš hipotekos (įkeitimo) atsiradusios įkaito turėtojo reikalavimo teisės išieškoti iš įkeisto turto skolininko nemokumo atveju perleidimo kitam asmeniui.

Įkaito turėtojo, kreditoriaus, pasikeitimas įvyksta tuomet, kai iš įkeitimo kylantis reikalavimas perleidžiamas kitam asmeniui¹⁰⁵. Tokiu atveju skirtingos teisinės pasekmės galimos priklausomai nuo tokio reikalavimo galimybės būti savarankišku objektu, kitaip tariant, nuo to, ar įkeitimas susietas su konkrečia prievole ar jis abstraktus¹⁰⁶.

¹⁰⁴Mikelėnas, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 152.

¹⁰⁵Įkaito turėtojo pasikeitimas galimas ir paveldėjimo būdu, tačiau šis atvejis darbe neanalizuojamas.

¹⁰⁶Baranauskas, Egidijus. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 111.

Esant ne visiškai aiškiam teisiniam reglamentavimui, kyla toks pagrindinis klausimas – ar reikalavimas, atsiradęs iš hipotekos (įkeitimo), gali būti perleistas atskirai nuo pagrindinės prievolės, kurios įvykdymą kreditoriui užtikrina hipoteka (įkeitimas)? Tik atsakius į šį klausimą, gali būti išsprendžiamas darbe keliamas uždavinys tiksliai nustatyti visų turinių teisių (taip pat ir hipotekos bei įkeitimo) atlygintinio perleidimo (pirkimo-pardavimo) sutarties dalykus, t.y. objektus, dėl kurių yra sudaromos šios sutartys, bei tokio perleidimo aktualijas bei ypatumus.

Kadangi hipoteka ir kilnojamojo turto įkeitimas yra bene dažniausiai civilinėje apyvartoje naudojami ir neabejotinai labai svarbūs prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai, šių teisių perleidimas yra reikšmingas teisės institutas. Tačiau neišsamus ir netikslus teisinis reglamentavimas, neleidžiantis civilinės apyvartos dalyviams visapusiškai pasinaudoti hipotekos ir kilnojamojo turto įkeitimo atlygintinio teisių perleidimo galimybėmis, šiai dienai užkerta kelią nevaržomam hipotekos ir įkeitimo teisių panaudojimui naujiems asmenų finansiniams resursams pritraukti.

Šių sunkumų būtų išvengta įstatymų leidėjui aiškiai atskyrus teisės normas, reglamentuojančias kreditoriaus reikalavimo ir jo įvykdymą užtikrinančių hipotekos bei įkeitimo teisių kompleksinį perleidimą kito asmens nuosavybėn nuo teisių, atsirandančių iš hipotekos (įkeitimo), perleidimo.

2.12. Hipotekos ir įkeitimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties dalyko ypatumai

Dar iki 1992 metų Hipotekos įstatymo priėmimo tarp mokslininkų (tiek ekonomistų, tiek teisininkų) buvo plačiai diskutuojama apie hipotekos instituto įvedimo būtinumą. Šiose diskusijose kaip vienas iš privalumų buvo minimas ir *hipotekos reikalavimo perleidimas*. Kai kurie autoriai teigė, kad hipotekinių teisių perleidimas galimas trimis būdais:

- 1) hipotekinis kreditorius perleidžia savo reikalavimą kartu su hipotekine teise;
- 2) hipotekinis kreditorius perleidžia savo hipotekinę teisę kitam to paties skolininko [nehipotekiniam] kreditoriui. Taigi pirmumas atitenka buvusiam nehipotekiniam kreditoriui;
- 3) jeigu turtas įkeistas kelis kartus, vienas kreditorius gali perleisti kitam kreditoriui savo eilės pirmumą¹⁰⁷.

Taigi, remiantis aukščiau pateikta mokslininkų nuomone, iš hipotekos atsiradęs reikalavimas gali būti perleistas atskirai nuo reikalavimo įvykdyti užtikrintą prievolę dviem atvejais. Tokiais atvejais yra būtina, jog tas pats skolininkas, įkeitęs turtą kreditoriaus naudai, turėtų ir daugiau

¹⁰⁷Vidickienė, Dalia, Melnikienė, Rasa, Jasinkaitė, S. *Ipotekos modelis*. Vilnius, 1991, p. 16.

kreditorių su vykdytinomis reikalavimo teisėmis. Vienu aptariamu atveju, neprioritetinis (nehipotekinis) kreditorius tampa prioritetiniu (hipotekiniu) kreditoriumi, o kitu – keli hipotekiniai kreditoriai tarpusavyje pasikeičia prioriteto eilės išieškoti skolą iš skolininko įkeisto turto vietomis.

Pažymėtina, kad aptariamas galimas teisinio reguliavimo modelis visiškai atitinka dabartinio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.190 straipsnį, nustatantį hipotekos kreditoriaus teisę perleisti savo eilės pirmumą patenkinti reikalavimą iš skolininko įkeisto daikto vertės kitam kreditoriui. Vadinasi, hipotekos kreditoriui įgyvendinant šią jam įstatymo garantuotą teisę, nėra reikalaujama, kad kartu su eilės pirmumu kitam skolininko kreditoriui būtinai būtų perleista ir reikalavimo teisė į tą skolininką.

Dar daugiau, civilinėje teisėje vyrauja dispozityvusis teisinio reglamentavimo metodas, todėl dauguma civilinės teisės normų yra dispozityviosios. Tokiose normose vyrauja santykinai apibrėžtos dispozicijos, kuriose suformuluojama elgesio taisyklė, bet paliekama galimybė santykio šalims elgtis savo nuožiūra¹⁰⁸.

Todėl civilinių teisinių santykių subjektai savo teises ir pareigas gali nustatyti tarpusavyje susitardami, jeigu tie susitarimai nepažeidžia imperatyvių teisės normų. Atkreiptinas dėmesys, kad nei Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai nenustato draudimo hipotekiniam kreditoriui arba kreditoriui, kurio naudai įregistruotas neposesorinis įkeitimas, hipotekos (įkeitimo) lakšte padarant atitinkamą indosamentą ir jį įregistruojant Hipotekos registre, atlygintinai perleisti jam priklausantį iš hipotekos (įkeitimo) atsiradusį reikalavimą kitam to paties skolininko kreditoriui (nehipotekiniam ar neturinčiam kilnojamojo daikto įkeitimo) ir tokiu būtu pakeisti kreditorių prioritetiškumą išieškoti skolą iš skolininko įkeisto turto.

Vadinasi, atskirais atvejais kreditorius turi galimybę iš hipotekos (įkeitimo) atsirandančias reikalavimo teises tiek atlygintinai, tiek neatlygintinai perleisti atskirai nuo pagrindinio į skolininką turimo reikalavimo, kurio įvykdymas yra užtikrintas hipoteka (įkeitimu).

Tačiau, nepaisant išdėstytų teisinių argumentų, naujausiame Lietuvos Respublikos mokslininkų darbe, analizuojančiame daiktinės teisės šakos normas, yra pateikiama nuomonė, kad hipotekos reikalavimas apima tik iš įkeitimo sutarties atsirandančią įkaito [turėtojo] teisę, kuri dėl hipotekos akcesoriškumo be pagrindinio reikalavimo neturi vertės. Todėl perleidžiant ar įkeičiant hipotekos reikalavimą būtiną kartu perleisti ar įkeisti ir pagrindinį reikalavimą. Priešingu atveju, hipoteka naujajam įkaito turėtojui neatliks užtikrinamosios funkcijos¹⁰⁹.

¹⁰⁸Kiršienė, Julija in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis* (moksl. red. Vytautas Pakalniškis, Leonas Virginijus Papirtis). 2 laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 57.

¹⁰⁹Baranauskas, Egidijus, Laurinavičius, Kęstutis, Pakalniškis, Vytautas, Vasarienė, Dalia. *Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 274.

Atkreiptinas dėmesys, kad tokia pati išvada nuosekliai buvo daroma ir ankstesniojoje teisės doktrinoje¹¹⁰.

Negalimumas perleisti iš hipotekos atsiradusio reikalavimo atskirai nuo pagrindinės prievolės buvo argumentuojamas hipotekos teisine prigimtimi, suponuota dvilypiškumo (ji yra ir daiktinė teisė, ir realinis (daiktinis) prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas) bei akcesoriškumo, t.y. priklausymo (kartais sąlyginio) nuo pagrindinės prievolės likimo.

Remdamasi pozityviosios teisės normomis, taip pat loginiu, sisteminiu teisės aiškinimo metodu, darbo autorė turi kritinį požiūrį į teisės doktrinoje vyraujančią nuomonę, kad hipotekos (įkeitimo) reikalavimas *niekada* negali būti atlygintinai perleidžiamas (parduodamas) kitam asmeniui (taip pat ir kitam to paties skolininko kreditoriui) kartu neperleidžiant ir pačios hipoteka ar įkeitimu užtikrintos reikalavimo teisės į skolininką.

Nesutikimas su teisės doktrinoje nuosekliai formuojamu požiūriu yra grindžiamas aukščiau aptartomis ir objektyviai egzistuojančiomis taisyklės išimtimis, kurios, tiesa, yra taikomos tik tais atvejais, kai skolininkas turi ne vieną, o kelis kreditorius ir hipotekos (įkeitimo) reikalavimo perleidimas vyksta tik tarp šių kreditorių, t.y. nedalyvaujant tretiesiems asmenims. Jeigu hipotekos (įkeitimo) reikalavimo perleidimas vyksta tarp kreditoriaus ir trečiųjų asmenų, kurie nėra skolininko kreditoriais, tuomet yra taikoma bendroji taisyklė, draudžianti iš hipotekos (įkeitimo) atsiradusio reikalavimo perleidimą atskirai nuo hipoteka (įkeitimu) užtikrinto reikalavimo į skolininką.

Pažymėtina, kad minėtas draudimas yra nustatytas dėl objektyvių priežasčių: asmuo, kuris neturi reikalavimo teisės į skolininką, negali realizuoti reikalavimo išieškoti iš įkeisto turto net jei jam toks reikalavimas ir būtų perleistas, nes išieškojimui aptariamam atveju nėra teisinio pagrindo (skolininko prievolės).

Išanalizuoti hipotekos ir įkeitimo teisių pirkimo-pardavimo ypatumai kartu nulemia ir savitą teisinę įgytų nuosavybės teisių įforminimo procedūrą – įrašymą į Hipotekos registrą ir šių duomenų viešinimą suinteresuotiems asmenims (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 3,4 dalys, 4.223 straipsnio 2 dalis). Šie klausimai plačiau nagrinėjami kitame darbo skirsnyje.

2.13. Nuosavybės teisės į perleidžiamas teises perėjimo momentas pagal hipotekos ir įkeitimo teisių pirkimo-pardavimo sutartį

¹¹⁰Juodka, Robert. *Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos* // Vilnius: Justitia. 2002. Nr. 1-2, p. 10, Juodka, Robert. *Hipotekos reikalavimo perleidimo analizė: teorinės ir praktinės problemos* // Vilnius: Teisė. 2004. Nr. 50, p. 60, Baranauskas, Egidijus, Laurinavičius, Kęstutis, Pakalniškis, Vytautas, Vasarienė, Dalia. *Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 114-115.

Darbe yra aptarti trys, autorės nuomone, galimi (įstatymų nedraudžiami) iš hipotekos ar įkeitimo reikalavimo atsiradusių teisių perleidimo kitam asmeniui būdai: (1) kai hipotekos (įkeitimo) reikalavimas yra perleidžiamas kartu su kreditoriaus reikalavimo teise į skolininką (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 1 dalis, 4.223 straipsnio 1 dalis, 6.101 straipsnio 2 dalis); (2) kai vienas hipotekinis kreditorius perleidžia kitam hipotekiniam kreditoriui savo eilės pirmumą, jeigu tas pats skolininko turtas įkeistas kelis kartus (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.190 straipsnis); (3) kai hipotekinis kreditorius arba kilnojamojo turto įkaitą turintis neposesorinis kreditorius perleidžia nehipotekiniam kreditoriui arba įkaito neturinčiam to paties skolininko kreditoriui hipotekos ar įkeitimo teisę.

Kaip matyti, hipoteka (įkeitimu) užtikrinto kreditoriaus reikalavimo bei iš hipotekos (įkeitimo) atsiradusių teisių pirkimo-pardavimo sandoris tiesiogiai susijęs su trimis asmenimis: (1) kreditoriumi, (2) asmeniu, kuris įgyja pradiniam kreditoriui priklausantį reikalavimą kartu su hipotekos (įkeitimo) teisėmis ar vien tik šias teises ir (3) skolininku. Visgi hipotekos (įkeitimo) teisių perleidimą reglamentuojančiose Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Ketvirtosios knygos normose skolininko dalyvavimas sudarant šiuos sandorius nėra aptariamas.

Pažymėtina, kad jeigu kitaip nėra nustatyta pradinėje hipotekos sutartyje (hipotekos lakšte), perleidžiant hipotekos reikalavimą skolininko sutikimas nereikalingas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad daiktinės teisės prasme įkeitimas yra daiktinė teisė, kuri eina paskui apsunkintą daiktą. Ši teisė priklauso kreditoriui, turinčiam reikalavimo teisę, o ne skolininkui. Todėl skolininkas negali turėti įtakos sprendžiant, kam gali būti perleista įkeitimo teisė¹¹¹.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad skolininko sutikimas perleidžiant pagrindinį reikalavimą, kurio įvykdymas užtikrintas hipoteka (įkeitimu), yra būtinas, jeigu kreditoriaus asmuo turi skolininkui esminės reikšmės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 5 dalis).

Kadangi atlygintinio hipotekos (įkeitimo) perleidimo kitam asmeniui teisiniame santykiyje skolininkas nedalyvauja (nebent kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės), nuosavybės teisės į įgytas hipotekos (įkeitimo) reikalavimą perėjimo momentas yra naujojo įkaito turėtojo (hipotekinio kreditoriaus) įregistravimas įstatymų nustatyta tvarka Hipotekos registre (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 2-4 dalys, 4.190 straipsnis, 4.223 straipsnis).

Pažymėtina, kad nustatant nuosavybės teisės į įgytas iš hipotekos (įkeitimo) reikalavimo atsiradusias teises perėjimo momentą, gali kilti problemų tik tada, kai naujojo įkaito turėtojo

¹¹¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto apylinkės prokuratūra v. V.K. įmonė „Univers“*, Nr. 3K-7-603/2001, kat. 27.6; 31.6; 39.6.2.13; 119.

(hipotekinio kreditoriaus) asmuo nėra įregistruojamas Hipotekos registre iš karto po hipotekos (įkeitimo) reikalavimo perleidimo. Tokiu atveju, vykstant priverstiniam skolos išieškojimui, prioritetine tvarka skola gali būti išieškoma ne hipotekos (įkeitimo) reikalavimo įgijėjo naudai, bet tam asmeniui, kuris hipotekos (įkeitimo) reikalavimą jau yra perleidęs.

2.14. Paveldėjimo teisės

Dar viena iš turtinių teisių, galinčių būti savarankišku pirkimo-pardavimo sutarties objektu, rūšių yra paveldėjimo teisės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnio 1 dalis, 6.306 straipsnio 1 dalis).

Paveldėjimo teisių pardavimas yra reglamentuojamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XXIII skyriuje, nustatančiame pirkimo-pardavimo bendrąsias nuostatas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.305 straipsnio 4 dalis, 6.425 straipsnis) ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnyje. Šiose teisės normose yra išdėstytas paveldėjimo teisių pardavėjo (paveldėtojo įpėdinio) ir pirkėjo teisių turinys. Be to, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnį *mutatis mutandis* paveldėjimo teisių pirkimui-pardavimui yra taikomos reikalavimo perleidimo tvarką nustatančios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 – 6.109 straipsnių normos.

Paveldėjimo teisių prigimtis ir esmė, nuo kurių priklauso jų pirkimo-pardavimo santykių reglamentavimo ypatumai, atskleidžiama vertinant esminius paveldėjimo teisinių santykių aspektus: (1) paveldėjimas yra fizinio asmens turtinių teisių ir pareigų, taip pat kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimo mirusio asmens teisių perėmėjams – įpėdiniams – būdas; (2) palikėjui mirus, įvyksta universalus jo turtinių teisių ir pareigų bei kai kurių asmeninių neturtinių teisių ir pareigų perėjimas jo įpėdiniams. Teisių perėjimo universalumas reiškiasi tuo, kad palikėjo teisės ir pareigos pereina palikimą priėmusiam įpėdiniui, neatsižvelgiant į tai, žinojo jis ar nežinojo esant atitinkamas palikėjo teises ar pareigas; (3) neleidžiama palikimą priimti iš dalies arba su sąlyga ar išlygomis; (4) kad įgytą palikimą, įpėdinis turi jį priimti. Tokia paveldėjimo teisių specifika suponuoja ir jų pirkimo-pardavimo teisinių santykių reglamentavimo ypatumus¹¹².

Remiantis nurodyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, paveldėjimo teisių pirkimui-pardavimui visa apimtimi yra taikomos bendrosios pirkimo-pardavimo instituto normos, o specialiosios teisės normos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnyje, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Penktojoje knygoje. Pažymėtina, kad praktikoje kyla paveldėjimo teisių pirkimą-pardavimą reglamentuojančių teisės normų aiškinimo

¹¹²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje V.Č. v. H.L., J.L., K.G., R.G., M.J.A., V.A, Nr. 3K-3-609/2008, kat. 45.1; 45.12; 34.1; 34.7.

problemų būtent dėl tos priežasties, jog vertinant paveldėjimo teisių pardavimo santykius yra atsiribojama nuo pačios pirkimo-pardavimo teisinių santykių esmės.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.333 straipsnio 9 dalyje bei 6.426 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai parduodamos paveldėjimo teisės nenurodant konkretaus turto, pardavėjas privalo garantuoti tik tai, kad jis yra įpėdinis. Taigi iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad pardavėjas nėra atsakingas už tai, į kokį turtą paveldėtos teisės yra perleidžiamos kitam asmeniui, o paveldėjimo teisių pirkėjas sudarydamas sutartį veikia išimtinai savo rizika

Santykis tarp paveldėjimo teisės perleidžiančio įpėdinio pareigos garantuoti, kad jis yra įpėdinis, ir bendrosios pirkėjo teisės žinoti, dėl kokio turto yra sudaroma pirkimo-pardavimo sutartis, buvo plačiai išanalizuotas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kuris pažymėjo: *„Vertinant vien šią normą atskirai, ne kartu su kitomis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XXIII skyriuje įtvirtintomis normomis, atrodytų, kad paveldėtų teisių pirkimo-pardavimo sutarties teisėtumo esminė sąlyga yra tik pardavėjo garantija pirkėjui, kad būtent jis yra įpėdinis. Tačiau toks šios normos aiškinimas prieštarauja pirkimo-pardavimo sutarties esmei <...> pirkimo-pardavimo sutartimi pardavėjas įsipareigoja perduoti daiktą kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės (patikėjimo) teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti daiktą ir sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą). Tai suponuoja, kad abi sutarties šalys turi aiškiai suvokti ir žinoti, kas yra sutarties dalykas(-ai), o kaina atspindi viso žinomo parduodamo turto įvertinimą. Pažymėtina, kad įstatyme nereikalaujama palikimą sudarančio turto detalizavimo sutartyje, tačiau tai jokių būdu nereikia, kad tokia nuostata pakeičia bendrąją pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo sąlygą žinoti, koks turtas parduodamas už sulygtą kainą ir ką pirkėjas įgyja nuosavybės mokėdamas sulygtą kainą. Paneigus šias pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo sąlygas paveldėjimo teisių pardavimo atveju būtų paneigtas sutarties šalių lygiateisiškumas ir pirkėjas be teisėto pagrindo taptų privilegijuota sutarties šalimi, nes, pvz., dėl pardavėjo, veikiančio kaip normaliai atidus ir protingas žmogus, nežinojimo tikrosios reikalų padėties įgytų didelės vertės turtą už neprotingai mažą kainą. Taip būtų nepaisoma teisingumo ir sąžiningumo imperatyvų (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 straipsnis, 1.137 straipsnio 2 dalis), piktnaudžiavimo teise draudimo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalis)¹¹³.*

Iš paminėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos matyti, kad paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties teisėtumui konstatuoti nepakanka vien to, kad paveldėjimo teisių pardavėjas yra paveldėjimo santykius reguliuojančių teisės normų nustatyta tvarka pripažintas

¹¹³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje V.Č. v. H.L., J.L., K.G., R.G., M.J.A., V.A, Nr. 3K-3-609/2008, kat. 45.1; 45.12; 34.1; 34.7.

paveldėtojo įpėdiniu, tačiau sąžiningumo, teisėtumo ir protingumo aspektu turi būti įvertintas sandorio kainos atitikimas įpėdinio paveldėto ir pirkėjui perleisto turto vertei.

Paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties kvestionavimas, remiantis neprotingos sutarties kainos (pernelyg didelės ar per mažos) pagrindu, atitinka pirkimo-pardavimo sutartimi pardavėjo ir pirkėjo pagal sutartį gaunamos naudos ekvivalentiškumo principą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.160 straipsnio 3 dalis). Priešingu atveju, paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis taptų rizikos sutartimi, įgalinančia paveldėjimo teisių turėtoją (įpėdinį) piktnaudžiauti tuo, kad sudarant paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutartį nėra reikalaujama detalizuoti palikimą sudarančio turto. Visgi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, savo praktikoje aiškindamas paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo instituto normas, užkirto kelią galimai neteisingai šių normų interpretacijai ir konstatavo paveldėjimo teisių pardavėjo atsakomybę už pirkėjui perleistų teisių vertę net ir tuo atveju, kai pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo metu nėra aiškus paveldėto turto turinys. Nurodytas kasacinio teismo išaiškinimas yra nuosekliai tęsiamas bei plėtojamas ir vėlesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje tapačios kategorijos bylose¹¹⁴.

Šiame kontekste būtina paminėti naujausioje teisės doktrinoje pateiktas abejones dėl kasacinio teismo pozicijos nagrinėjamu klausimu. Viename iš naujausių mokslinių straipsnių yra pateikiama nuomonė, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.423 straipsnio 1 dalis laikytina specialia norma Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.304 straipsnio 4 dalies atžvilgiu, o bendrasis reikalavimas nurodyti parduodamo daikto pavadinimą ir kiekį analizuojamos sutarties atveju turėtų būti aiškinamas, atsižvelgiant į paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutarties specifiką (palikimo teisės perleidžiamos nedetalizuojant palikimą sudarančio turto). Perleidžiant turtines teises iš sutarties turinio turėtų būti aišku, kokios teisės parduodamos (t.y. parduodamos įpėdiniui X priklausančios paveldėjimo teisės į palikėjo Y palikimą). Tuo tarpu sąlyga dėl kiekio būtų įvykdyta nurodžius, kad parduodamos visos įpėdiniui (pardavėjui) priklausančios paveldėjimo teisės arba tik jų dalis (pavyzdžiui, ½ ar 1/3 įpėdiniui priklausančių paveldėjimo teisių). Tuo tarpu aplinkybė, kad paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutartyje tiksliai nenurodomas (neįvardijamas) perleidžiamas turtas, galėtų būti vertinama kaip suteikianti šiai sutarčiai aleatorinį (rizikos) pobūdį, t.y. teises įgyjantis asmuo ne visais atvejais galėtų būti tikras, pavyzdžiui, dėl to, ar palikimo sudėtyje buvo tam tikrų skolinių išipareigojimų ir kokia tiksliai jų apimtis¹¹⁵.

¹¹⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje *A.B. v. R.K., R.K., A.B., M.B., Š.B.*, Nr. 3K-3-166/2010, kat. 45.12; 30.9.1; 34.7.

¹¹⁵Dambrauskaitė, Asta. *Paveldėjimo teisių perleidimo sandoriai* // Vilnius: Jurisprudencija. 2010. T. 4 (122), p. 126.

Aukščiau pateiktas aiškinimas vertintinas kritiškai, nes pirkimo-pardavimo, taip pat ir paveldėjimo teisių, santykiams iš prigimties būdingas ekvivalentiškumas – už atitinkamą daiktą (vertybę) sumokama pardavėjo pageidaujama gauti ir pirkėjui priimtina kaina. Toks paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo santykių priskyrimas rizikos sandoriams yra nepagrįsto plečiamojo aiškinimo pavyzdys.

Tešiant reikšmingų paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo instituto klausimų aptarimą, atkreipiame dėmesį į nagrinėjamos temos analizei itin vertingas notarų, tiesiogiai dalyvaujančių įpėdiniams paduodant pareiškimus dėl paveldėjimo teisių liudijimo išdavimo, praktines pastabas, susijusias su įpėdiniui priklausančių paveldėjimo teisių pardavimu kitiems asmenims.

Savo straipsnyje Šiaulių rajono 1-ojo notarų biuro notarė Nijolė Masiliūnienė yra pažymėjusi, jog dažniausiai notarų biuruose įpėdiniai paduoda pareiškimus vienu egzemplioriumi, todėl nuėję į kitą notarų biurą jie paveldėjimo teisių parduoti negalės, nes notaras nežinos, ar jis yra įpėdinis į tą turtą, ar ne, o tai gali atlikti tik paveldėjimo bylą užvedęs notaras, nes paveldėjimo byloje yra informacija apie mirusiojo įpėdinius. [Todėl] sudarant vienašalį sandorį – palikimo priėmimą – būtų galima išduoti ir antrą pareiškimo egzempliorių, kad asmuo galėtų kreiptis į bet kurį notarų biurą dėl paveldėjimo teisių perleidimo¹¹⁶.

Darbo autorės nuomone, šios praktinės teisės specialisto pastabos turėtų būti įvertintos teisėkūros dalyvių ir Lietuvos notarų rūmų, kad būtų duoti atitinkami nurodymai visiems šalies notarams.

Kadangi paveldėjimo teisių pirkimą-pardavimą reglamentuoja prievolinė teisė, <...> galbūt notarami galėtų perleisti ir dalį paveldėjimo teisių, t.y. sudaroma vienos antrosios, dviejų trečiųjų dalių paveldėjimo [teisių] dovanojimo ar pirkimo sutartys? Paprastai šalys parduoda – perka visas paveldėjimo teises¹¹⁷.

Iš tiesų, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse dalies, o ne visų, paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo įstatymų leidėjas specialiai nereglamentuoja. Todėl tokia situacija pripažintina teisės spraga.

Kadangi, kaip teisingai yra pažymėjusi notarė Nijolė Masiliūnienė, paveldėjimo teisių pirkimą-pardavimą reglamentuoja prievolinė teisė, šiuos santykius reguliuojančių teisės normų spragos gali būti užpildytos pagal analogiją taikant reikalavimo į skolininką perleidimo instituto normos.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalį kreditorius turi teisę perleisti tiek visą reikalavimą į skolininką, tiek jo dalį. Tačiau dalimis gali būti perleista tik

¹¹⁶Masiliūnienė, Nijolė. *Paveldėjimo teisių perleidimo sutartys* // Vilnius: Notariatas. 2007 m., p. 21.

¹¹⁷*Ibid.*

dalomoji reikalavimo teisė (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.24 straipsnis). Vadinasi, vadovaujantis įstatymo analogija su nurodytomis teisės normomis, paveldėjimo teisių pirkimas-pardavimas dalimis irgi yra įmanomas, išskyrus atvejus, kai teisės yra nedalios (nei fizine, nei abstrakčia prasme).

Galiausiai pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare¹¹⁸ reikalavimo teisių pirkimas-pardavimas savo teisine forma yra prilygintas paveldėjimo teisių pirkimui-pardavimui. Šią išvadą patvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.110 straipsnio normos, pagal kurias reikalavimo perleidimo tvarką nustatančios taisyklės yra taikomos perleidžiant ir kitas turtines teises (taigi ir paveldėjimo teises).

Kitas aktualus praktinis klausimas – ar įpėdinis gali parduoti paveldėjimo teises, jeigu yra paskirtas *testamento vykdytojas*? Atsakymo į šį klausimą Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas tiesiogiai nepateikia, todėl taip pat yra reikalinga išsamesnė paveldėjimo teisės šakos normų, reglamentuojančių testamentą vykdyti, analizė.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.37 straipsnio 1 dalį testamentą vykdo (1) testatoriaus paskirtas *testamento vykdytojas*, (2) *įpėdinis* arba (3) teismo paskirtas *palikimo administratorius*. Testatorius turi teisę paskirti vieną ar kelis testamentą vykdytojus, kurie atlieka įpėdinio funkcijas (t.y. valdo palikimą, sudaro palikimo apyrašą, išmoka palikimo skolas, išieško palikėjo skolininkų skolas, teikia išlaikytiniams priklausantį išlaikymą, ieško įpėdinių, aiškinasi, ar įpėdiniai priima palikimą, ir pan.), kol nepaskirtas palikimo administratorius arba kol nenustatyti įpėdiniai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.37 straipsnio 3 dalis, 5.38 straipsnis).

Kadangi, nustačius palikėjo įpėdinius, testamentą vykdytojas tik laikinai (iki palikimo priėmimo) valdo palikimą, įpėdinis turi teisę visa apimtimi disponuoti jam priklausančiomis paveldėjimo teisėmis net testamentą vykdytojo paskyrimo atveju. Vienintelė išimtis yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.40 straipsnyje, kai testatorius paveda testamentą vykdytojui valdyti priimtą nustatyta tvarka palikimą. Testamente gali būti nustatyta tokio valdymo trukmė, nurodant konkretų terminą arba tam tikrą įvykį (suėjimas įpėdiniui tam tikro amžiaus, įpėdinio mirtis, santuoka ir pan.). Nesibaigus palikimo valdymo trukmei, kuri pagal įstatymą negali būti ilgesnė kaip dvidešimt metų, įpėdinis neturi teisės parduoti paveldėjimo teisių net ir į įstatymų nustatyta tvarka priimtą palikimą.

Dar daugiau klausimų iškyla tuomet, kai analizuojamas paveldėjimo teisių pirkimas-pardavimas įpėdiniui paveldėjus mišriu būdu, t.y. dalį palikėjui priklausiusio turto paveldėjus

¹¹⁸Mikelėnas, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentarai. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 140.

pagal testamentą, o testamentu nepaskirtą palikimo dalį – pagal įstatymą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.22 straipsnis).

Kadangi palikimas paveldimas dvejopai, įpėdinis įgyja dvi savarankiškas grupes paveldėjimo teisių, kurios, kaip tokios, neabejotinai gali būti perleidžiamos kitų asmenų nuosavybėn. Praktinė problema atsiranda tuomet, kai įpėdinis pagal testamentą įgytas paveldėjimo teises nusprendžia pasilikti, o pagal įstatymą įgytas paveldėjimo teises – parduoti (arba padovanoti).

Darbo autorės nuomone, iškelta problema turi būti sprendžiama leidžiant atskirti paveldėjimo teisių nuosavybę pagal tai, koku būdu palikimas įpėdinio yra paveldėtas. Tokiu atveju, dėl atskirų nuosavybės teisės objektų (t.y. pagal skirtingus būdus įgytų paveldėjimo teisių) gali būti atskirai sprendžiamas ir disponavimo jais (pardavimo, dovanojimo) klausimas. Juolab, kad, kaip minėta, įstatymų leidėjas *a priori* pripažįsta dalies paveldėjimo teisių pardavimą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalis, 6.110 straipsnis) ir jokių draudimų įpėdiniui perleisti skirtingais būdais įgytas paveldėjimo teises nenustato.

Reziumuojant galima padaryti išvadą, jog paveldėjimo teisių pirkimas-pardavimas yra prie dinamiškesnės civilinės apyvartos tarp asmenų prisidedantis teisės institutas, tačiau dėl pardavimo objekto specifikos ir neišsamaus teisinio reglamentavimo šių teisinių santykių praktinis pritaikomumas yra gana ribotas.

IŠVADOS

Atlikus turtinių teisių pirkimo-pardavimo instituto teisinio reglamentavimo, teismų praktikos bei aktualios teisės doktrinos tyrimą ir išanalizavus visų turtinių teisių grupių (prievolinių teisių, daiktinių teisių, teisių, atsirandančių iš intelektualinės veiklos rezultatų, paveldėjimo teisių) atlygintinio perleidimo ypatumus bei aktualijas, galima padaryti tokias išvadas:

1. Baigiamajame darbe iškelta hipotezė pasitvirtino: turtinių teisių pirkimo-pardavimo institutas dėl objektų turinio bei teisinės prigimties specifikos yra reguliuojamas specialiai ir savarankiškai nuo materialiojo turto pirkimo-pardavimo santykių; šių teisių pirkimo-pardavimo sutarties esminis elementas yra cesija, kuri ne tik atlieka teisių, specifinio sutarties dalyko (civilinių teisių objekto), perdavimo kitam asmeniui funkciją, bet ir yra vienas iš kreditoriaus pasikeitimo prievolėje teisinių pagrindų;
2. Turtinių teisių pirkimo-pardavimo teisiniai santykiai atlieka dvejopą funkciją: 1) yra turtinių teisių cirkuliacijos civilinėje apyvartoje ir nuosavybės teisės į įgytas teises įgijimo teisinis pagrindas; 2) atlieka asmenų (kreditoriaus) pasikeitimo prievolėje funkciją, nesibaigiant pradinei prievolei;
3. Kreditoriaus reikalavimo teisių perleidimas (cesija) yra nesavarankiškas kauzalus sandoris, kurio formos reikalavimai bei negaliojimo pagrindų faktinė ir teisinė sudėtis iš esmės priklauso nuo pagrindinio sandorio, iš kurio atsirado perleidžiamos reikalavimo teisės, formos reikalavimų ir galiojimo;
4. Faktoringas nelaikytinas cesijos sandorio rūšimi, nes reikalavimo perleidimas yra tik vienas iš faktoringo sutarties sudėtingos specifinės struktūros elementų, padedantis įgyvendinti pagrindinę faktoringo funkciją – civilinės teisės subjektų finansavimą;
5. Daiktinių teisių ir teisių, atsirandančių iš registruotųjų intelektualinės veiklos rezultatų, perleidimo sandoriai laikytini specialiomis cesijos sutartimis, pagal kurias nuosavybės teisė į įsigytas teises naujam kreditoriui (cesionarui) pereina tik po šių teisių įregistravimo viešuosiuose registruose (Hipotekos registre, Patentų registre, Prekių ženklų registre, Dizaino registre);
6. Kadangi franšizės sutarties pagrindu teisės, atsirandančios iš intelektualinės veiklos rezultatų, gali būti perleidžiamos ir neterminuotai bei atlygintinai, franšizės sutartis turėtų būti laikoma specialia teisių pirkimo-pardavimo sutartimi, sudaroma tik tarp privačių juridinių asmenų (verslininkų) bei išimtinai ūkinės komercinės veiklos tikslais;

7. Nors pagal paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo specialųjį teisinį reglamentavimą sutarties galiojimui pakanka teisių perleidėjui turėti įpėdinio statusą, tačiau bendroji pirkimo-pardavimo nuostata, draudžianti perleisti nuosavybės teise nevaldomus daiktus, suponuoja sutarties kainos nustatymą atsižvelgiant į tikrąją perleidžiamo turto vertę;
8. Teisme (arbitraže) ginčijamos reikalavimo teisės gali būti savarankišku civilinės apyvartos objektu, nes jų perleidimas neprieštarauja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.102 straipsnio 1 dalyje nustatytam draudimui perleisti reikalavimus, kurių atžvilgiu negalimas išieškojimas.

PASIŪLYMAI

Autorė, remdamasi darbe atlikto tyrimo išvadomis, atkreipdama dėmesį į išdėstytus teisių pirkimo-pardavimo instituto teisinio reglamentavimo trūkumus ir neaiškumus, teikia įstatymų ir poįstatyminių aktų leidėjams šiuos pasiūlymus:

1. Nustatyti teisinį reglamentavimą, kuris reguliuotų bankrutuojančios įmonės turimų reikalavimo teisių (debitorinių reikalavimų) pirkimo-pardavimo kainos nustatymo ir viešinimo tvarką ir įpareigoti bankrutuojančios įmonės administratorius, kurie cesijos sutartis sudaro bankrutuojančios įmonės vardu, laikytis šios tvarkos. Šiam tikslui pasiekti rekomenduotina papildyti Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo 14 straipsnio 3 dalį tokiu sakiniu: „Reikalavimai bankrutuojančios ir bankrutavusios įmonės skolininkams nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos yra registruojami Vyriausybės įgaliotoje institucijoje“. Šios institucijos funkcijas atlieka Įmonių bankroto valdymo departamentas prie Ūkio ministerijos. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo 14 straipsnio 3 dalį detalizuojančiame poįstatyminiame akte – Vyriausybės nutarime – nustatyti, kad registruoti debitoriniai reikalavimai, jų pradinė kaina, bankrutuojančios ar bankrutavusios įmonės skolininkų duomenys skelbiami „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“, o pardavimo kaina atitiktų reikalavimo rinkos (likvidacinę) vertę;
2. Patobulinti teisinį reglamentavimą, įtvirtintą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 ir 4.223 straipsniuose, aiškiai atskiriant reikalavimo teisių, užtikrintų hipoteka (įkeitimu), perleidimą nuo teisių, atsirandančių iš hipotekos (registruoto įkeitimo), perleidimo teisinių santykių. Šiam tikslui pasiekti nustatyti tokia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio pavadinimo formuluotė: „Hipoteka užtikrinto reikalavimo ar iš hipotekos atsiradusios reikalavimo teisės perleidimas“. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 1 dalis nustatyti tokia: „Kreditorius hipoteka užtikrintą reikalavimą ar jo dalį gali perleisti kitam asmeniui, jeigu hipotekos sutartyje nenumatyta kitaip. Hipoteka užtikrintas reikalavimas perleidžiamas laikantis taisyklių, nustatytų šio kodekso šeštosios knygos normose, reglamentuojančiose reikalavimo teisės perleidimą“. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 2 dalis keistina taip: „Iš hipotekos atsiradusi reikalavimo teisė perleidžiama perduodant hipotekos lakštą indosamentu (hipotekos lakšto turėtojo įrašu,

kuriuo hipotekos lakštas perduodamas kitam asmeniui). Jeigu perleidžiama dalis iš hipotekos atsiradusių reikalavimo teisių, hipotekos lakšte nurodoma, kuris iš kreditorių saugo hipotekos lakštą“. Analogiškai keičiamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.189 straipsnio 3, 4 dalys, vietoj sąvokos „hipotekos reikalavimas“ vartojant sąvoką „iš hipotekos atsiradusi reikalavimo teisė“. Po šių pakeitimų tobulintina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.223 straipsnio 2 dalis, papildant ją tokiu antru sakiniu: „Indosamentas turi būti įrašytas įkeitimo lakšte, nurodant asmenį, kuriam perleidžiama reikalavimo teisė, pasirašytas indosanto (įkeitimo lakšto turėtojo) ir įregistruotas hipotekos registre“;

3. Užpildyti teisinio reglamentavimo spragą ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.109 straipsnyje, reglamentuojančiame reikalavimo perleidimo panaudojimo prieš skolininką ir kitus asmenis (pavyzdžiui, įkaito davėjus) momentą, nustatyti kokybiškai naują nuosavybės teisės į įsigytas reikalavimo teises perėjimo momento reguliavimą. Siūlytina įtraukti naują 6.109 straipsnio 1 dalį, joje nustatant tokį teisinį reguliavimą: „Nuosavybės teisė į reikalavimą naujam kreditoriui pereina nuo reikalavimo tapimo vykdytinu prieš skolininką momento“;
4. Suderinti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso teisinį reglamentavimą ir aiškiau reglamentuoti ginčijamų reikalavimo teisių perleidimą, sudarantį teisinį pagrindą procesinių teisių perėmimui, t.y. prie ginčijamų reikalavimo teisių reglamentavimo Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reikėtų nurodyti, kad perleidus reikalavimo teises įvyksta procesinių teisių perėjimas bei nukreipti į atitinkamas Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso nuostatas dėl procesinių teisių perėjimo. Siekiant šio tikslo, siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.427 straipsnį nauja 3 dalimi, ją išdėstant taip: „Perleidus ginčijamas teises, jų įgijėjui pereina ir procesinės teisės civilinėje byloje, kurioje nagrinėjamas ginčas (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 48 straipsnis)“;
5. Detaliau teisiškai reglamentuoti paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo santykius, atskirai nustatant teisių perleidimo tvarką į dalį perleidžiamų paveldėjimo teisių, taip pat tais atvejais, kai palikimas yra laikinai valdomas testamentu vykdytojo. Nustatyti tokia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnio 1 dalis: „Priėmęs palikimą asmuo, perduodamas paveldėjimo teises ar jų dalį, kai nedetalizuojamas palikimą sudarantis turtas, privalo garantuoti pirkėjui tik savo, kaip įpėdinio, teisinį statusą. Be to, būtina įtraukti naują Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnio 2 dalį, išdėstyti ją taip: „Pardavėjas gali perduoti dalį jam priklausančių paveldėjimo teisių, nepriklausomai nuo palikimo priėmimo būdo (pagal testamentą ir / ar pagal įstatymą)“. Taip pat būtina įtraukti naują

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.426 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta: „Palikimą laikinai valdant testamentu vykdytojui, įpėdinis gali parduoti paveldėjimo teises tik pasibaigus palikimo valdymo terminui“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Norminiai teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
- 3) Lietuvos Tarybų socialistinės respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138);
- 4) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598);
- 5) Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2844);
- 6) Lietuvos Respublikos patentų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 8-120);
- 7) Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, 112-4980);
- 8) Lietuvos Respublikos puslaidininkinių gaminių topografijų teisinės apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1998, 59-1655);
- 9) Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2001, 31-1010);
- 10) Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный текст. Част 1 и 2. Москва: Гном-пресс, 1997;
- 11) United Nations Convention on the Assignment of Receivables in International Trade, GA Res. 56, UN GAOR, UN Doc. A/RES/56/81 (2002).

2. Specialioji literatūra:

- 1) Zweigert, Konrad, Kotz, Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001;
- 2) Treitel, Guenter Heinz. *The Law of contract*. 11th ed. London: Sweet & Maxwell, 2003;
- 3) Sealy, Leonard Sedgwick, Hooley, Richard. *Commercial Law. Text, Cases and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2003;

- 4) Stone, Richard. *The modern law of contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005;
- 5) Mendelson, Martin, Freedman, Clive, Rose, Stephen, Daltry, Tom. *Franchising Law. Text, Cases and Materials*. 2nd ed. Richmond: Richmond Law & Tax Ltd, 2004;
- 6) Inns of Court School of Law. *Sale of Goods and Consumer Credit in Practice*. 6th ed. Oxford: Oxford University Press, 2004;
- 7) Atiyah, Patrick S., Adams, John N. *The Sale of Goods*. 11th ed. London: Pearson Education Ltd, 2005;
- 8) Klimas, Tadas. *Comparative Contract Law (A Transsystemic Approach With an Emphasis on the Continental Law). Cases, Text and Materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2006;
- 9) Брагинский, М.И, Витрянский, В.В. *Договорное право. Книга первая. Общие положения*. Издание 3-е, стереотипное. Москва: Статут, 2009;
- 10) Суханов, Е.А. *Гражданское право. Том II*. Издание 2-е. Москва: БЕК, 2009;
- 11) Baranauskas, Egidijus, Laurinavičius, Kęstutis, Pakalniškis, Vytautas, Vasarienė, Dalia. *Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010;
- 12) Nekrošius, Ipolitas, Nekrošius, Vytautas, Vėlyvis, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007;
- 13) Mizaras, Vytautas. *Autorių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008;
- 14) Dambrauskienė, Genovaitė in *Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2004;
- 15) Stanislovaitis, Romualdas. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005;
- 16) Mikelėnas, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003;
- 17) Mikelėnas, Valentinas in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 18) Ambrasienė, Dangutė in *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis (moksl. red. Dangutė Ambrasienė, Egidijus Baranauskas)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;
- 19) Kavalnė, Salvija, Mikuckienė, Vilija, Norkus, Rimvydas, Velička, Rimvydas. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 20) Birštonas, Ramūnas, Klimkevičiūtė, Danguolė, Matulevičienė, Nijolė, Janina, Mickienė, Lina, Usonienė, Jūratė. *Intelektinės nuosavybės teisė*. Vilnius: Valstybės įmonė „Registru centras“, 2010;
- 21) Papirtis, Leonas Virginijus in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Pakalniškis, Leonas Virginijus Papirtis)*. 2 laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;

- 22) Brazdeikis, Aurimas in *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras)*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 23) Staskonis, Vladas in *Civilinė teisė: vadovėlis (atsak. red. Vladas Staskonis)*. Kaunas: Vija, 1997;
- 24) Pakalniškis, Vytautas. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje* // Vilnius: Jurisprudencija. 2005. T. 71 (63);
- 25) Baranauskas, Egidijus. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002;
- 26) Skibarkienė, Živilė. *Faktoringo santykių teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005;
- 27) Vidickienė, Dalia, Melnikienė, Rasa, Jasinskaitė, S. *Ipotekos modelis*. Vilnius, 1991;
- 28) Skibarkienė, Živilė. *Reikalavimo perleidimas ir faktoringas* // Vilnius: Jurisprudencija. 2004. T. 55 (47);
- 29) Usonienė, Jūratė. *Autorinių sutarčių dalykas, autorių teisių sutartinio perdavimo ypatumai* // Vilnius: Jurisprudencija. 2005. T. 77 (69);
- 30) Masiliūnienė, Nijolė. *Paveldėjimo teisių perleidimo sutartys* // Vilnius: Notariatas. 2007 m.
- 31) Dambrauskaitė, Asta. *Paveldėjimo teisių perleidimo sandoriai* // Vilnius: Jurisprudencija. 2010. T. 4 (122);
- 32) Ambrasienė, Dangutė. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)* // Vilnius: Jurisprudencija. 2002. T. 28 (20);
- 33) Bliuvaitė, Sandra. *Nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai* // Vilnius: Justitia. 2006. Nr. 3 (61);
- 34) Juodka, Robert. *Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos* // Vilnius: Justitia. 2002. Nr. 1-2;
- 35) Juodka, Robert. *Hipotekos reikalavimo perleidimo analizė: teorinės ir praktinės problemos* // Vilnius: Teisė. 2004. Nr. 50;
- 36) Želvys, Arūnas. *Prekių ženklo licencinės sutarties ir franšizės sutarties santykis* // Vilnius: Teisė. 2009. Nr. 73.

3. Praktinė medžiaga:

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „VICI logistika“ v. Kauno laisvosios ekonominės zonos valdymo UAB, UAB „FEZ Developments Limited“, UAB „Axis Industries“, Nr. 3K-3-545/2009, kat. 42.8; 106.7.6;

- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P.R. v. Nacionalinė kredito unija, UAB „Medicinos bankas“, A.K.*, Nr. 3K-3-394/2009, kat. 21.4.1.1; 36.1;
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *R.L. individuali įmonė v. AB „Daisotra“*, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33; 67;
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2002, kat. 42.5; 42.6; 52.3;
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos ir Rusijos UAB „Stella Vitae“ v. AB „Dirbtinis pluoštas“, SPAB „Kauno energija“*, Nr. 3K-3-759/2003, kat. 33;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“*, Nr. 3K-3-545/2000, kat. 14;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *V.Č. v. H.L., J.L., K.G., R.G., M.J.A., V.A.*, Nr. 3K-3-609/2008, kat. 45.1; 45.12; 34.1; 34.7;
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje *A.B. v. R.K., R.K., A.B., M.B., Š.B.*, Nr. 3K-3-166/2010, kat. 45.12; 30.9.1; 34.7;
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje *Varėnos rajono savivaldybė v. Ž.S., R.M., Varėnos rajono notaru biuro notarė L.M., VĮ „Registruų centras“ Alytaus filialas*, Nr. 3K-3-297/2008, kat. 30.3; 30.7; 33; 34.1; 43.2;
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Žalioji tiltas“ v. Danske Bank A/S Lietuvos filialas*, Nr. 3K-7-168/2010, kat. 35.4; 36.3; 37; 40.2;
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Arisanda“ v. UAB „2B Pack“*, Nr. 3K-3-199/2008, kat. 94.2.5; 37;
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto apylinkės prokuratūra v. V.K. įmonė „Univers“*, Nr. 3K-7-603/2001, kat. 27.6; 31.6; 39.6.2.13; 119;

- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje *AB bankas „Nord/LB Lietuva“ v. UAB „Versluva“*, Nr. 3K-3-640/2005, kat. 35.6.2; 126.3;
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. R.K., D.K.*, Nr. 3K-7-364/2010, kat. 25.2; 32.5.1; 35.3.1; 36.2;
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Ergo Lietuva“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“*, Nr. 3K-3-105/2011, kat. 37; 60;
- 16) Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *LAB „Šiaulių autotransportas“ v. F.R.*, Nr. 2-88/2004, kat. 33; 104;
- 17) Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno apskrities Valstybinė mokesčių inspekcija v. UAB „Senieji Rubikiai“*, Nr. 2-379/2001, kat. 125.5; 37.6;
- 18) Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Realm Juridical“, AB „SEB bankas“ v. UAB „Inrent“*, Nr. 2-1187/2010, kat. 126.3;
- 19) Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Palangos kempingas“ v. BUAB „Edija“, UAB „Peri“*, Nr. 2-1763-125/2010, kat. 118.4; 126.5.

4. Elektroniniai dokumentai:

- 1) Teisių į prekių ženklą perleidimas [žiūrėta 2010 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.NextPage.12/445740d99e047.2>.

SANTRAUKA

Teisių pirkimo-pardavimo ypatumai: aktualijos ir problematika.

Darbo analizės objektas – teisių pirkimo-pardavimo teisinių santykių aktualijos ir problematika Lietuvos Respublikos jurisdikcijos viduje. Kartu, siekiant atlikti gilesnį tyrimą, paraleliai buvo analizuojamos kitų kontinentinės Europos teisės tradicijos šalių bei bendrosios teisės tradicijos šalių civilinės teisės sistemos. Darbe išnagrinėtos plačiausiai civilinėje apyvaroje kitų asmenų nuosavybėn už atlyginimą perleidžiamos (t.y. parduodamos) turtinės teisės. Sąlyginai pagal teisinę prigimtį ir esmę, darbe išskiriamos keturios turtinių teisių, galinčių būti savarankiškais civilinių teisių objektais, grupės: (1) prievolinės teisės (kreditoriaus reikalavimo teisė, nuomos teisė); (2) daiktinės teisės, kurios pirkėjui nepereina kartu su nuosavybės teisės turinį sudarančiomis teisėmis, t.y. hipotekos ir įkeitimo teisės; (3) teisės, atsirandančios iš intelektualios veiklos rezultatu; ir (4) paveldėjimo teisės. Didžiausias dėmesys darbe yra skiriamas kreditoriaus reikalavimo teisių į skolininką pirkimo-pardavimo institutui, atskirai išskiriant faktoringą – specialią finansavimo sutartį, pagal kurią įstatymu nustatytam finansuotojui (faktoriui) yra perleidžiami išimtinai piniginiai reikalavimai. Pažymėtina, kad darbo autorė atliko sistemingą visų aptariamų turtinių teisių grupių atlygintinos apyvartos analizę. Jos pagrindu buvo išsamiai ištirti ryšiai tarp skirtingų teisių pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo bei vykdymo, negaliojimo pagrindų. Taip pat surastos reikšmingos sąsajos tarp iš pirmo žvilgsnio nesusijusių turtinių teisių institutų normų. Pasirinkti tyrimo metodai lėmė, jog darbe išskeliama daug šiuolaikinių, o taip pat – galimai ateityje atsirasiančių praktinių problemų modelių, pateikta aktualių įtinkamų jų pavyzdžių. Lyginamajam nagrinėjamų teisinių santykių tyrimo metodui įgyvendinti darbe panaudoti tiek užsienio, tiek Lietuvos nacionalinės civilinės teisės šaltiniai. Nurodytos mokslinės metodikos taikymo pagrindu stengiasi identifikuoti nagrinėjamų turtinių teisių pirkimo-pardavimo teisinių santykių aiškinimo ir taikymo problemas, pasiūlyti veiksmingų jų sprendimo būdų ne tik civilinės teisės taisyklės įgyvendinantiems civilinės apyvartos dalyviams, ginčus sprendžiantiems teismams, arbitražams, bet ir įstatymų leidėjui.

Reikšminiai žodžiai: pirkimas-pardavimas, teisių pirkimas-pardavimas, cesija, faktoringas, turtinės teisės, prievolinės teisės, daiktinės teisės, teisės, atsirandančios iš intelektualios veiklos rezultatu, paveldėjimo teisė.

SUMMARY

The Features of the Sale of Rights: Issues and Problems

The object of the work is issues and problems which occur within the jurisdiction of the Republic of Lithuania. In parallel, civil law systems of other traditional continental European legal states as well as traditional common law states are analyzed, in order to perform more thoughtful research. This work scrutinizes the economic rights in civil circulation that are most commonly transferred, i.e. sold, to the property of third parties. According to the legal nature and essence of economic rights, which could be independent objects of civil rights, four groups of rights are distinguished: (1) obligatory rights (creditor's right to claim the right to lease); (2) property rights, which are not transferred to the buyer along with the rights that constitute the content of ownership rights, i.e. rights of hypothec and mortgage; (3) rights of intellectual property and (4) rights of succession (inheritance). In the work, most attention is paid to the institute of sale of creditor's right to claim from a debtor, distinguishing factoring, a special financing agreement under which only monetary demands are transferred for the entitled creditor (the factor). It must be noted that the author conducted a systematic analysis of the financial turnover of all four mentioned economic rights groups. On the basis of the analysis, relationships between different principles of sale of rights contracts, their execution and invalidity are considered. It is also detected that important connections exist among the *prima facie* discontinuous norms of the economic rights institutes. Selected methods of analysis determined many contemporary practical problem models as well as issues that could occur in the future, and presented some actual and compelling examples. Foreign and Lithuanian national civil law resources are used for the implementation of the comparison method. Based on this scientific methodology, it is attempted to identify the problems of interpretation and application of the legal relationships of economic rights selling and suggest effective solutions not only for the persons who are entitled to exercise civil law rules, or the courts or arbitrations, but also to the legislature.

Keywords: purchase-selling, sale of rights, assignment, factoring, property rights, obligatory rights, economic rights, rights to intellectual property, rights of succession.

